

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

На правах рукопису

ТКАЧ ТЕТЯНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК: 327.7:341.123

**ГУМАНІТАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ООН З ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ
СТИХІЙНИХ ЛИХ**

Спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем
та глобального розвитку

Дисертація
на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук

Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор
Яковенко Наталя Леонідівна

КИЇВ – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ Й ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	14
1.1. Теоретичні засади міжнародної гуманітарної діяльності	14
1.2. Концептуальні основи дослідження гуманітарної діяльності в умовах стихійних лих	35
1.3. Джерельно-документальна база дослідження.....	47
Висновки до розділу 1	64
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ООН З ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ СТИХІЙНИХ ЛИХ	67
2.1. Інституційний вимір ООН в контексті діяльності щодо ліквідації наслідків природних катаклізмів	67
2.2. Роль ООН у координації гуманітарних операцій з подолання наслідків стихійних лих та формуванні міжнародної гуманітарної системи.....	93
2.3. Залучення військових ресурсів та засобів цивільної оборони до гуманітарних операцій за участі ООН з подолання наслідків стихійних лих	115
Висновки до розділу 2	134
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ГУМАНІТАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ООН З ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФ	137
3.1. Гуманітарна діяльність ООН з подолання наслідків цунамі в Індійському океані 2004 р.....	138
3.2. Гуманітарна діяльність ООН з ліквідації наслідків землетрусу на Гаїті 2010 р.....	163
Висновки до розділу 3	184
ВИСНОВКИ ДО ДИСЕРТАЦІЇ.....	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	200

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВПП	Всесвітня продовольча програма (World Food Programm)
ІНСАРАГ	Міжнародна консультативна група з пошуку та порятунку (International Search and Rescue Advisory Group, INSARAG)
МКЧХ	Міжнародний комітет Червоного Хреста
МОП	Міжнародна організація праці
ПРООН	Програма розвитку ООН (UN Development Program)
УКГП	Управління з координації гуманітарних питань (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs)
ФАО	Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO)
ЮНДАК	Група ООН з оцінки надзвичайного стану і координації діяльності (United Nations Disaster Assessment and Coordination Team, UNDAC)
ЮНДТМ	Група ООН для боротьби зі стихійними лихами (United Nations Disaster Management Team, UNDTM)
ALNAP	Система активного вивчення оцінки збитків та практичних дій у гуманітарній сфері (Active Learning Network for Accountability and Performance)
ESCAP	Економічна і соціальна комісія для Азії і Тихого океану (The United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific)
CARE	Міжнародна організація із допомоги і сприяння усюди (Cooperative for Assistance and Relief Everywhere)
ТЕС	Коаліція з оцінки діяльності із подолання наслідків цунамі (Tsunami Evaluation Coalition)
USAID	Агенство США з міжнародного розвитку (United States Agency for International Development)
USAR	Служба з пошуку та порятунку у містах (The urban search and rescue)

ВСТУП

Актуальність теми дослідження визначається тим, що проблеми війни і миру традиційно були основним напрямом діяльності міжнародних організацій з огляду на масштаби руйнацій та кількість жертв. Підвищення частоти виникнення стихійних лих пов'язують зі змінами клімату, називають мегакатастрофою людства та відносять до його глобальних проблем, тому їх вирішення вимагає консолідованих дій всього міжнародного співтовариства.

Жодна країна не застрахована від того, що на її території станеться природний катаклізм. Однак найбільш уразливі до стихійних лих країни з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, чиї уряди не володіють достатнім ресурсним потенціалом для ефективної ліквідації наслідків стихії, в результаті чого кожний природний катаклізм ще більше посилює бідність і безробіття, поглиблює й без того низький рівень життя, що превалює в таких країнах. У тому випадку, якщо дії національного уряду з ліквідації наслідків катастрофи виявляються недостатніми чи неефективними, підвищуються ризики появи конфліктних політичних наслідків, посилення соціального напруження, поширення насильства, що в свою чергу може підштовхнути людей до пошуку кращого життя у сусідніх країнах, в результаті чого може активізуватися міграція. Таким чином проблема транснаціоналізується, що потенційно може призвести до виникнення загрози міжнародному миру та безпеці.

На сьогодні простежується тенденція до посилення ролі ООН в гуманітарній сфері. У випадку виникнення стихійного лиха, в інтересах постраждалої держави використати всі наявні механізми та інструменти ООН з подолання наслідків природних катастроф таким чином, щоб сприяти швидкому та ефективному відновленню країни і при цьому уникнути чинників, які могли б загрожувати суверенітету постраждалої держави та порушувати її територіальну цілісність. З огляду на те, що після

найбільших за своїми масштабами природних катаклізмів до дій з подолання їх наслідків залучається велика кількість міжнародних організацій та збройних сил іноземних держав, дослідження механізму координації дій гуманітарних акторів, виявлення у ньому прогалин та дублювань дозволить оптимізувати інструменти та механізми ООН, що підвищить ефективність гуманітарних операцій і допоможе врятувати більше людських життів у перші тижні після стихії, коли проблема взаємодії між учасниками, що надають допомогу, стоїть особливо гостро.

Зважаючи на трагічні події на Сході України та на спробу Російської Федерації в контексті гібридної війни проти України використати право на надання гуманітарної допомоги для прямої підтримки збройних терористичних угруповань в ОРДЛО, для нашої держави є актуальним долучатися до механізмів міжнародного співробітництва у гуманітарній сфері задля подолання наслідків природних катастроф, щоб на випадок природного катаклізму гуманітарна діяльність міжнародних організацій, і в першу чергу ООН, могла доповнити національний потенціал з відновлення постраждалих регіонів і не порушувала суверенітет та територіальну цілісність України.

Із розпадом біполярної системи міжнародних відносин держави почали активніше брати участь у гуманітарних операціях з подолання наслідків стихійних лих, що, з одного боку, підвищило їх ефективність, а з іншого - створило ризик посилення тенденції до політизації гуманітарної діяльності. У цьому контексті надзвичайно актуально визначити, чи координаційна функція ООН у гуманітарних операціях забезпечує гуманітарну діяльність від можливості її потенційного використання для реалізації національних інтересів та зовнішньополітичних цілей зацікавлених держав.

Актуальність дослідження з наукової точки зору обумовлюється й недостатнім рівнем вивчення даної проблематики та відсутністю комплексного аналізу гуманітарної діяльності ООН з ліквідації наслідків природних катаклізмів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках науково-дослідної теми Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка „Україна у міжнародних інтеграційних процесах” (номер державної реєстрації 0111U007054).

Мета і завдання дослідження визначені, виходячи з науково-теоретичної й практичної актуальності та стану фахового розроблення проблематики, її міжнародно-політичної ваги. *Метою* дослідження є здійснити комплексний аналіз гуманітарної діяльності ООН з подолання наслідків стихійних лих задля з'ясування особливостей функціонування механізмів ООН з ліквідації наслідків природних катаклізмів.

Задля досягнення сформульованої мети дисертантка зосередилася на вирішенні таких *завдань*:

- визначити предметне поле гуманітарної діяльності міжнародних організацій;
- з'ясувати можливі наслідки порушення принципів гуманітаризму при здійсненні гуманітарної діяльності;
- дослідити специфіку здійснення ООН гуманітарної діяльності з подолання наслідків природних катастроф у країнах зі слабкою державою владою;
- з'ясувати ефективність функціонування механізмів ООН з подолання наслідків стихійних лих;
- висвітлити координаційну функцію ООН у гуманітарних операціях з подолання наслідків стихійних лих;
- окреслити роль ООН у формуванні міжнародної гуманітарної системи;
- порівняти гуманітарні операції з ліквідації руйнівних наслідків цунамі в Індонезії 2004 р. та землетрусу на Гаїті у 2010 р. в контексті функціонування механізмів ООН з подолання наслідків природних катаклізмів;

– розробити рекомендації для України щодо її залучення до механізмів співробітництва у гуманітарній сфері в контексті подолання наслідків природних катаклізмів.

Об’єктом дослідження є міжнародна гуманітарна діяльність.

Предметом дослідження є гуманітарна діяльність ООН з подолання наслідків стихійних лих.

Методи дослідження визначені специфікою об’єкта і предмета дослідження, метою й завданнями, поставленими в дисертації. Методологічний плюралізм даного дослідження пояснюється його комплексним характером. Концептуально-теоретичною основою даного дослідження виступає конструктивістська парадигма вивчення міжнародних відносин та соціальних процесів. Дане дослідження ґрунтується на дунантистському підході до розуміння гуманітарної діяльності

Системний підхід допоміг сконструювати модель міжнародної гуманітарної системи, яка наразі знаходиться у стадії формування, визначити її структуру, дослідити закономірності функціонування й окреслити роль ООН у ній.

За допомогою хронологічного методу були проаналізовані найбільші за масштабами гуманітарні операції з подолання наслідків стихійних лих, зокрема цунамі в Індійському океані в 2004 р. та землетрусу на Гаїті в 2010 р.

Компаративний метод дозволив дослідити сутнісну різницю між гуманітарною діяльністю ООН з ліквідації наслідків цунамі в Індійському океані у 2004 р. та землетрусу на Гаїті у 2010 р. Застосувавши цей же метод, дисертантка встановила відмінності між мандатами інститутів ООН, які відповідальні за надання гуманітарної допомоги, зокрема між Управлінням координації гуманітарних питань та Міжвідомчим постійним комітетом.

Застосування історичного методу допомогло проаналізувати еволюцію розвитку багатосторонніх механізмів співробітництва у гуманітарній сфері, дослідити етапи вдосконалення інструментів ООН з подолання наслідків

стихійних лих. Історичний метод дозволив встановити залежність між виникненням гуманітарних катастроф та розвитком міжнародної нормативно-правової бази з ліквідації наслідків стихійних лих, а також із заснуванням відповідних структурних одиниць в рамках ООН, відповідальних за гуманітарну діяльність.

Для дослідження інструментів та механізмів ООН з подолання наслідків стихійних лих дисертантка використала структурно-функціональний метод, який допоміг проаналізувати повноваження кожної структурної одиниці в рамках ООН, на яку покладені гуманітарні функції. Інституційний метод був використаний для аналізу особливостей функціонування ООН. Метод аналізу ситуацій (case study) дозволив визначити специфіку практичного застосування інструментів та механізмів ООН з подолання наслідків природних катаклізмів, а також продемонструвати прогалини в існуючому координаційному механізмі ООН.

У дослідженні також були використані загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція і дедукція.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що авторка дисертації на основі залучення і комплексного аналізу широкого кола джерел, значна частина яких раніше не була об'єктом спеціального наукового вивчення, здійснила цілісне й всебічне дослідження гуманітарної діяльності ООН у подоланні руйнівних наслідків стихійних лих.

Основними положеннями, які визначають наукову новизну дослідження й виносяться на захист, є наступні:

вперше:

- доведено, що для ефективного подолання наслідків стихійних лих ООН має координувати діяльність та сприяти налагодженню механізму взаємодії на різних рівнях: між національним урядом та ООН; між національним урядом та міжнародними організаціями; між національним урядом та збройними силами інших держав, якщо такі були задіяні; між

структурами ООН між собою; між міжнародними організаціями та збройними силами інших держав, якщо такі були задіяні на кризовій фазі; між міжнародними організаціями; між збройними силами інших держав та ООН.

- визначено, що для підвищення ефективності гуманітарних операцій необхідно передати повноваження у гуманітарній сфері визначеній кількості інституцій з чіткою ієрархією в структурі ООН, але водночас це може призвести до посилення в окремих випадках впливу великих держав на гуманітарну діяльність;

- визначено, що в існуючих механізмах ООН з подолання наслідків стихійних лих помітне дублювання функцій, що особливо простежується у діяльності Міжвідомчого постійного комітету та Управління з координації гуманітарних питань.

- на прикладі гуманітарної операції з подолання наслідків землетрусу на Гаїті виявлена можливість обмеження державного суверенітету міжнародними організаціями, зокрема ООН, при здійсненні гуманітарної діяльності та доведено, що для країн зі слабким урядом це може мати позитивний ефект;

- встановлено, що через переобтяженість бюрократичними процедурами існуючих структур у рамках ООН, які відповідальні за гуманітарну діяльність з подолання наслідків природних катастроф та недосконалу систему їх субординації й підзвітності, інші гуманітарні актори нерідко не використовують існуючі механізми ООН;

поглиблено:

- теоретичне осмислення гуманітарної діяльності ООН та встановлено, що гуманітарна діяльність з подолання наслідків стихійних лих може надатися лише на фазі відповіді на стихійне лихо та фазі відновлення;

- аналіз кластерної системи координації та визначено, що така система дозволяє підвищити ефективність координаційних механізмів та врятувати більшу кількість життів у перші тижні після стихії, хоча й вона має низку

недоліків;

набули подальшого розвитку:

– теза, що з огляду на існуючі міжнародно-правові механізми встановлення обмежень та контролю над іноземними збройними силами, виділеними для гуманітарних цілей, ризик порушення суверенітету постраждалої держави мінімальний;

– обґрунтування тези, що недотримання гуманітарних принципів призводить до підриву концепції гуманітаризму, в результаті чого держави, що переживають катастрофу різного характеру, частіше відхиляють пропозиції про допомогу, побоюючись порушення їх суверенітету та територіальної цілісності й використання гуманітарної діяльності для просування зовнішньополітичних інтересів інших держав;

– твердження про те, що перевагами залучення сил ООН та військових формувань іноземних держав до гуманітарної операції з подолання наслідків стихійних лих є чітка ієрархічна внутрішня структура, мобільність розгортання, ресурсне та матеріально-технічне забезпечення, необхідність підтримання безпеки у постраждалих районах, охорони гуманітарних вантажів та безоплатна основа такої допомоги;

– обґрунтування існування тенденції до формування міжнародної гуманітарної системи навколо ООН із наступними елементами : міжнародними урядовими організаціями; міжнародними неурядовими організаціями; транснаціональними корпораціями; національними організаціями; релігійними інституціями; індивідами, державами, які надають допомогу та відповідно державами, що постраждали від гуманітарної катастрофи, викликані лихами природного чи антропогенного походження або збройними конфліктами.

Практичне значення одержаних результатів дослідження впливає з його політичної актуальності й наукової новизни. Положення та висновки дисертації можуть стати базовою основою для подальшого вивчення гуманітарної діяльності ООН, міжнародних урядових та неурядових

організацій, а також бути використані в рамках навчального процесу у вищих навчальних закладах України при підготовці навчальних посібників, підручників та науково-методичних рекомендацій і при викладанні навчальних курсів.

Положення дисертації щодо визначення предметного поля гуманітарної діяльності можуть бути використанні фахівцями МЗС України при підготовці переговорів із представниками інших держав, зокрема із представниками Російської Федерації щодо міжнародно-правового аспекту надання гуманітарної допомоги мешканцям ОРДЛО. Окрім того, працівники МЗС України можуть застосувати висновки даного дисертаційного дослідження для посилення участі України у багатосторонньому співробітництві щодо попередження природних катастроф та подолання їх наслідків.

Положення та висновки дослідження можуть стати в нагоді фахівцям Міністерства надзвичайних ситуацій для розроблення планів дій щодо подолання руйнівних наслідків стихійних лих. Представники Міністерства оборони України можуть скористатися результатами даного дослідження щодо доцільності укладання угод із іншими державами, чію військову допомогу Україна погодиться прийняти на випадок виникнення на її території природної катастрофи, а також щодо обмежень, які Україна має право накласти на залучені до пошуково-рятувальної операції іноземні збройні сили.

Висновки дисертаційного дослідження, що стосуються механізмів координації діяльності між гуманітарними акторами, а також недоліків та дублювань в існуючому координаційному механізмі, можуть бути корисними для ООН, зокрема для Управління з координації гуманітарних питань та Міжвідомчого постійного комітету; для міжнародних неурядових організацій.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням; усі наукові результати, що викладені в

дисертації, одержані автором особисто й концентровано викладені в авторефераті та 8-ми опублікованих наукових статтях (в тому числі у 2-х іноземних виданнях) та 11-ти тезах доповідей на наукових конференціях.

Апробація результатів дисертації. Головні висновки й тези дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також були викладені автором у доповідях на III Всеукраїнській науково-практичній конференції Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (м.Переяслав-Хмельницький, 30-31 грудня 2014 р.), Міжнародному Круглому столі «Перспективи відносин України - РФ: концептуальні підходи і практичні кроки» Фонду Конрада Аденауера та Центру Разумкова (м.Київ, 5 лютого 2015 р), Міжнародній науково-практичній конференції «Шевченківська весна 2015» Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Київ, 2 квітня 2015 р.), Міжнародній конференції „Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки” у Львівського національного університету імені Івана Франка (м.Львів 15 травня 2015 р.), Міжнародній конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Київ, 22 жовтня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сильна ООН – кращий світ» Дипломатичної академії (м. Київ, 22 жовтня 2015 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів» Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса, 13 лютого 2016 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності» Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 12-13 лютого 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Людське співтовариство: актуальні питання наукових досліджень» (м.

Дніпропетровськ, 19-20 лютого 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у ХХІ столітті» Херсонського державного університету (м.Херсон, 26-27 лютого 2016 р.), XI Міжнародній конференції «Розвиток науки в ХХІ столітті» (м.Харків, 14 березня 2016 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку освіти та науки в інтердисциплінарному контексті» (м.Дрогобич, 24-25 березня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Шевченківська весна» Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Київ, 7 квітня 2016 р.

Публікації. Результати дослідження відображені у 8 наукових публікаціях загальним обсягом 6,6 д.а., з яких 6 наукових праць розміщені у фахових виданнях та збірниках наукових праць, затверджених Міністерством освіти і науки України (3,9 д.а.), та 2 – в іноземному науковому виданні.

Структура роботи обумовлена логікою дослідження, визначеними метою, об'єктом і предметом дослідження. Дисертація, складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку використаних джерел (401 найменування українською, російською, англійською та французькою мовами на 47-ми сторінках). Загальний обсяг роботи складає 248 сторінки, з них основного тексту –200 сторінок.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ Й ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

У зв'язку із політизацією гуманітарної діяльності та зростаючим ризиком використання провідними акторами міжнародних відносин принципів гуманітаризму задля реалізацій власних інтересів виникає необхідність з'ясування предметного поля гуманітарної діяльності. У цьому розділі автор аналізує концепцію гуманітаризму, подає підходи до визначення «гуманітарної діяльності» та визначає гуманітарні принципи. З огляду на те, що гуманітарна діяльність після стихійних лих має низку особливостей, у цілях дослідження необхідно визначити, за якими критеріями ООН буде застосовувати механізми та інструменти здійснення гуманітарної діяльності саме з подолання наслідків природних катаклізмів. Тому дисертант приділяє особливу увагу визначенню поняття «стихійного лиха», видам катастроф, процесу подолання наслідків стихійного лиха, аналізує специфіку дій ООН та інших міжнародних організацій на різних фазах боротьби із природними катаклізмами.

1.1. Теоретичні засади гуманітарної діяльності

Необхідність здійснення гуманітарної діяльності базується на ідеях гуманітаризму. Незважаючи на те, що протягом історії людства концепція гуманітаризму проявлялася головним чином у благодійності, у політологічній науці концепція гуманітаризму не розглядалася детально. Це вимагає з'ясування основних парадигм вивчення міжнародних відносин та формулювання базових положень концепції гуманітаризму.

Реалістичний підхід до вивчення міжнародних відносин розглядає міжнародну систему як анархічну, де кожна держава зберігає свою автономію [153, с. 119]. Реалісти стверджують, що не існує жодної структури чи інституції, здатної впорядкувати відносини між державами, а єдиними

факторами, що зумовлюють поведінку держав на міжнародній арені, виступають примус чи добра воля даної держави, відкидаючи тим самим будь-яку можливість дій держав на основі спільних принципів чи переконань. Таким чином, заперечується власне можливість існування переконання у наявності життєво необхідних потреб людини, що мають бути задоволені як в умовах стихійного лиха, так і в умовах збройних конфліктів.

З погляду реалістів, головною метою існування будь-якої держави виступає збереження своєї територіальної цілісності та суверенітету. Реалісти досить скептично ставляться до міжнародних організацій, вважаючи їх епіфіноменальними, тобто такими, що відображають існуючий у міжнародній системі баланс сил [161, с. 14].

Реалісти зазначають, що коли держава бере активну участь у міжнародному співробітництві з певного питання, то таким чином вона захищає свої національні інтереси або посилює власну міць(power). Фундатор теорії політичного реалізму в міжнародних відносинах – професор Чиказького університету Г. Моргентау стверджував, що уряди завжди прагнуть визволитися від обмежень міжнародного права чи, навпаки, використовувати його норми для реалізації національних інтересів. Серед інших мотивів дій держав Г. Моргентау визначав, покращення іміджу держави [276, с. 7]. Таким чином, реалістична парадигма дослідження міжнародних відносин передбачає, що в основі будь-якої діяльності держав лежать їх національні інтереси, які вони і прагнуть забезпечити, використовуючи усі наявні механізми та інструменти, у тому числі і гуманітарну діяльність.

Тим не менш, реалісти не відкидають ідею можливості допомоги іншим державам, на території яких сталася катастрофа. Посол Саксонії в Швейцарії й радник курфюрста, відомий своїми дослідженнями у галузі міжнародного права, Е. де Ваттель у 1758 р. у праці «Право народів або принципи природного права, що застосовуються до поведінки та справ націй і суверенів», наголошував на гуманітарній природі діяльності держав на

випадок надзвичайних ситуацій, вважаючи таку допомогу моральним обов'язком держави, але, залишаючи при цьому право вибору чи надавати допомогу [8, с. 220]. Відповідно і рішення з приводу надання чи ненадання допомоги приймається з урахуванням національних інтересів та особливостей зовнішньої політики.

Провідний італійський медієвіст А. Доніні фрагментує гуманітаризм на три окремі складові, які перетинаються в реальному житті. Це ідеологія, рух гуманітаризму та професія. Він також визначає гуманітаризм як сукупність інститутів, бізнес-структур і галузь, яка надає робочі місця сотням тисяч працівників, наголошуючи, що ідеологія, рух гуманітаризму та професія разом утворюють політичну економію. Об'єднуючим фактором при цьому виступає віра в необхідність полегшення людських страждань [160, с. 220]. А. Доніні зазначає, що держави наразі використовують концепцію гуманітаризму у власних цілях, а напрямки гуманітарної діяльності держав часто визначаються їх національними інтересами [160, с. 216].

Американський дослідник у царині військової історії М. Бут проводить паралелі між сучасним та гуманітаризмом XIX ст., зазначаючи, що тоді США проводили гуманітарну діяльність, посиляючись на загальні принципи гуманітаризму, і, таким чином, просували англосаксонські цінності. Натомість наразі провідні актори використовують гуманітарну діяльність, нав'язуючи політичні цінності Західного світу. Як приклад, М. Бут посиляється на слова Б. Коучнера, одного із фундаторів міжнародної неурядової організації „Лікарі без кордонів”, який прямо говорив про поширення «західної ідеології прав людини» [304, с. 66].

Професор гуманітарної допомоги й реконструкції Вагенінгенського університету й науково-дослідного центру (Нідерланди) Д. Хілсхорст визначає серед рушійних сил гуманітарної діяльності бажання утримувати штат співробітників, прагнення до легітимізації й геополітичні мотиви [212, с. 1123].

Російська дослідниця А. Великая наголошує на постійному використанні

гуманітарної діяльності провідними Західними державами задля просування їх національних військово-політичних інтересів, що «вносить елементи хаосу у міжнародну систему» [9, с. 66].

Таким чином, реалістична парадигма вважає, що задекларовані цілі гуманітарної діяльності, що полягають у порятунку життів та полегшенні страждань, виступають лише прикриттям істинних прагнень держав, які, прикриваючись ідеями гуманітаризму, переслідують власні інтереси.

Якщо аналізувати гуманітарну діяльність крізь призму ідеалістично-ліберальної парадигми дослідження міжнародних відносин, то така діяльність розглядається як консолідація міжнародного співтовариства заради досягнення миру та безпеки [51, с. 65]. Ще І. Кантом була висунута ідея про єдність людського роду, наявність загальнолюдських цінностей та ідеалів, переконання у можливості видозміни характеру міжнародних відносин в дусі гуманізму [21, с. 19]. Відповідно до ідеалістично-ліберальної парадигми природа міжнародних відносин визначається соціальними зв'язками у рамках всього людства, в основі яких лежать спільні інтереси, що не суперечать одне одному [153, с. 69]. Таким чином, концепція гуманітаризму, з погляду ідеалістичної парадигми, виступає виразником спільних людських цінностей щодо допомоги нужденним. Ідеалісти відкидають можливість використання гуманітарної діяльності в інтересах великих держав.

Нідерландський професор А. де Вааль порівнює гуманітаризм із «променем милосердя серед жахів організованої смерті та руйнувань» [378, с. 131]. А. де Вааль розглядає гуманітаризм як «символ всього хорошого у світі, як світове суперего, як віра у те, що світ здатен стати кращим» [378, с. 133].

Його колега Д. Кенеді вважає, що гуманітаризм включає в себе п'ять важливих аспектів. Перший із них – це відмова від імперських амбіцій, політики сили та мілітаризму. Наступний аспект – вирішення конфліктів та спорів через застосування механізмів багатосторонньої співпраці та залучення міжурядових інститутів. Ще однією складовою виступає віра у

необхідність налагодження співпраці між державами через взаємодію між урядами при активному залученні населення. Четвертий аспект — політичний ідеалізм та проекти етичного, духовного та політичного вдосконалення націй і світу в цілому. І остання, на думку Д. Кеннеді, складова гуманітаризму — космополітизм, міжнародна толерантність, стримування ультрапатріотичних настроїв, повага до різних культур та націй, прагнення до необхідності розвивати людяність попри всі культурні розбіжності між народами [256].

З погляду ідеалістів, в основі гуманітаризму лежать здатність до співчуття та співпереживання; віра у необхідність зупинити страждання, які можуть супроводжувати людину протягом усього життя.

На відміну від ідеалізму конструктивізм визначає міжнародні відносини як «соціальну реальність», засновану на основі міжсуб'єктних порозумінь [192, с. 5]. Конструктивісти зазначали, що найкращий шлях до співробітництва між державами — це конструювання спільних норм і цінностей, які існуватимуть тривалий час [192, с. 34]. На думку конструктивістів, міжнародні організації володіють власними інтересами, які не співпадають із інтересами їх учасників. Таким чином, конструктивізм допускає незалежну політику ООН і на відміну від реалізму не зводить інтереси ООН до інтересів членів цієї організації, які продовжують у її рамках вести боротьбу за посилення власних позицій.

Концептуально-теоретичною основою даного дослідження виступає конструктивістська парадигма дослідження міжнародних відносин та соціальних процесів, адже автор розглядає міжнародні організації як повністю самостійного актора міжнародних відносин та виходить з того, що міжнародні організації володіють власними інтересами, що відрізняються від інтересів членів цих організацій.

Представник школи конструктивізму, професор Університету імені Джорджа Вашингтона (США) М. Барнетт дає таку дефініцію гуманітаризму: «Діяльність, мотивована альтруїстичними бажаннями надавати життєво необхідну допомогу, поважаючи при цьому принципи людяності,

нейтралітету, неупередженості, незалежності та роблячи при цьому більше добра, аніж зла» [100, с. 11]. Професор Гарвардського університету й колишній гуманітарний працівник М. Андерсон вважає, що головним для гуманітаризму виступає принцип «не нашкодь» [86, с. 32].

Представники конструктивістської школи дослідження міжнародних відносин – М. Барнетт та Т. Вайс стверджують, що гуманітаризм складається із трьох аспектів: ліквідації або полегшення страждань там, де вони існують незалежно від причини їхнього походження; безкорисливості, намагання зробити все можливе, аби врятувати більшу кількість життів; надання переваги принципу людяності над усіма іншими моральними установками [99, с. 11].

Ідеї гуманітаризму становили невід'ємну частину людського існування з початку його історії. Антропологи дійшли висновку, що у доісторичних суспільствах соціальна норма милосердя була не просто доброю справою, а і необхідністю [119, с. 40]. В усіх релігійних традиціях присутня ідея забезпечення захисту найбільш уразливих членів суспільства: вдів, дітей-сиріт, інвалідів та хворих. Наприклад, мусульманський закят, який зобов'язує роздавати милостиню бідним для встановлення соціальної рівності, є одним з п'яти «стовпів» ісламу. Ще задовго до появи міжнародного гуманітарного права різноманітні соціальні інститути були створені в різних частинах світу, щоб дбати про найбільш вразливі верстви населення [125, с. 12].

Хоча поняття, що лежать в основі концепції гуманітаризму, залишаються незмінними, сама концепція пройшла певні етапи свого розвитку. М. Барнетт виокремлює такі періоди розвитку гуманітаризму: з початку ХІХ ст. до завершення Другої світової війни; із закінчення Другої світової війни до завершення холодної війни; із закінчення холодної війни до сьогодення [97, с. 46].

На першому етапі виникло явище гуманітаризму, засноване на релігійних переконаннях та ідеях Просвітництва. На цьому етапі політики, представники інтелектуальної еліти, духовенства, активно пропагували

необхідність втручання у справи суспільства в тому, що стосується полегшення страждань найбільш незахищених верств населення. Ключовим моментом розвитку гуманітаризму стало заснування у 1863 р. Міжнародного комітету Червоного Хреста підприємцем зі Швейцарії Ж. Дюнаном, який, випадково збившись зі свого шляху, потрапив на поле бою й мав змогу побачити умови життя мирного населення під час бойових дій та становище поранених і полонених солдатів. На цьому етапі були прийняті Женевські конвенції 1864р. [142], які регулювали становище комбатантів, які через хворобу чи поранення припинили участь у бойових діях.

З кінця Другої світової війни до завершення холодної війни тривав етап, який ознаменувався міжнародно-правовим визначенням рівності всіх людей, незалежно від раси, кольору шкіри, статті, мови, віросповідання та інших ознак. Саме у цей час виникли чисельні міжнародні гуманітарні організації, що було пов'язано із трагічним досвідом Другої світової війни.

Із завершення холодної війни до сьогодення, на думку М. Барнетта, тривав третій етап розвитку гуманітаризму. Цей етап був пов'язаний із утвердженням концепції «обов'язок захистити» (англ. *responsibility to protect*) [303], яка полягала у праві міжнародного співтовариства втручатися у внутрішні справи певної країни, якщо її населення страждає від гуманітарної катастрофи, а офіційна влада не може або не бажає полегшити його становище [97, с. 89].

Беручи до уваги запропоновану періодизацію, з огляду на сучасні події авторка вважає за доцільне розширити її часовий простір.

Варто зауважити, що події на Сході України та конвої від Російської Федерації, що регулярно надсилаються починаючи із серпня 2014 р. до України без згоди офіційної влади, із сумнівним вмістом заявленої гуманітарної допомоги, ставлять під загрозу саму концепцію гуманітаризму. Фактично Російська Федерація використовує концепцію гуманітаризму для прикриття політики просування власних національних інтересів та експансії. Це у перспективі може мати негативні наслідки, адже держави, що

потерпають від гуманітарних катастроф, в тому числі і тих, які викликані стихійними лихами, відмовлятимуться від міжнародної гуманітарної допомоги, побоюючись негативних наслідків таких дій для суверенітету та територіальної цілісності.

Російська Федерація наразі продовжує звертатися до свого права надавати гуманітарну допомогу (як і у випадку охопленої громадянською війною Сирії). Тому з огляду на таку тенденцію до політизації гуманітаризму, варто чітко окреслити межі гуманітарної діяльності.

У політологічній науці не існує єдиної загальноприйнятої дефініції гуманітарної діяльності. Власне термін «гуманітарний» вперше з'являється в юридичній літературі для позначення діяльності, спрямованої на надання допомоги і полегшення життя жертвам збройних міжнародних та внутрішніх конфліктів. У будь-якому разі поняття гуманітарної діяльності слід визначати через поняття цінності самого людського життя. Гуманітарну діяльність визначають як мобілізацію людей заради всієї світової спільноти у відповідь на невинуваті страждання інших людей [72].

Термінологічний словник ООН щодо зниження ризику стихійних лих наводить таку дефініцію: гуманітарна діяльність – це складний комплекс дій, спрямованих на постраждале від криз чи стихійних лих населення, що проводять різноманітні національні та міжнародні інституції та організації, які намагаються надати допомогу постраждалому населенню [58]. Постраждалою державою (англ. *affected state*) відповідно вважається та держава, на чий території сталася катастрофа або на чий території перебуває населення, яке постраждало від неї [58].

Канадський дослідник С. Спінн зазначає, що гуманітарна діяльність асоціюється із наданням міжнародними організаціями гуманітарної допомоги постраждалим від тимчасових кризових ситуацій при дотриманні принципів нейтралітету, незалежності та неупередженості [324, с. 33].

Гуманітарна діяльність ґрунтується на переконанні у тому, що у всіх людей існують загальні потреби в їжі, житлі та в умовах, за яких

забезпечується людська гідність (сюди відносять і свободу від страху). Ці мінімальні потреби мають бути забезпечені.

Цілі гуманітарної діяльності полягають у порятунку життів, полегшенні страждань і збереженні людської гідності під час і після збройних дій чи катастроф, викликаних антропогенними факторами та стихійними лихами. Але гуманітарну діяльність не варто зводити виключно до акту робити щось добре для людей.

Гуманітарна діяльність включає в себе захист цивільних осіб і тих осіб, які припинили свою участь у військових діях; забезпечення продовольством; організацію водопостачання та належних санітарних норм; надання тимчасового житла, медичного обслуговування та інших видів допомоги в інтересах постраждалих людей і сприяння їх поверненню до нормального способу життя з належними засобами для існування.

Гуманітарна діяльність відрізняється від програм із розвитку тим, що вона не обов'язково спрямована на найбільш вразливі верстви суспільства, а на тих, хто перебуває у найбільш уразливому становищі. У багатьох випадках саме найбільш вразливі найбільше страждають від природних катаклізмів, але гуманітарна діяльність націлена і на тих людей, які раптово стали уразливими в результаті збройних конфліктів чи стихійних лих, чи які з цих же причин стали безпритульними і залишилися без засобів для існування. Але як зазначала заступник Генерального Секретаря ООН з гуманітарних питань та Координатор з надзвичайної допомоги (з 1 вересня 2010 по 29 травня 2015 рр.) В. Амос на симпозіумі із взаємозалежності між розвитком та гуманітаризмом у м. Токіо (Японія) 23 липня 2014 р.: «ООН наразі усвідомлює, що гуманітарні проблеми і питання розвитку не мають бути різними складовими процесу. Жодна гуманітарна мета не буде досягнута без належного розвитку, і ніякий розвиток не буде можливим, допоки не будуть вирішені гуманітарні кризи» [371].

Гуманітарна діяльність повинна бути спрямована на тих, хто найбільше потребує допомоги, а не на тих, хто може допомогти чинній владі. Її не слід

проводити з військових обґрунтувань [123, с. 70]. Також гуманітарна діяльність не може проводитися як один з елементів системи побудови миру та поширення демократії, адже це абсолютно різні ідеології.

Гуманітарна діяльність повинна мати дуже низьку політичну значущість і не має робити виклики владі, даючи надію на встановлення демократії, миру і свободи, адже це виключно політичне питання [124, с. 58].

Гуманітарна діяльність може як сприяти встановленню миру, так і ще більше розпалювати конфлікт. У випадку громадянського конфлікту, надання допомоги цивільному населенню може значно покращити становище однієї із сторін, що призведе до затягування конфлікту, саме це Е. Ферріс визначає як «гуманітарну дилему» [173, с. 87]. Б. Швацер наводить Анголу, Сомалі та Ліберію у якості прикладу того, як гуманітарна діяльність може призводити до ескалації конфліктів. [311, с. 550].

Існують два основні підходи, які визначають відношення гуманітаризму до політики. У рамках дунантистського підходу (названого на честь засновника Міжнародного Комітету Червоного Хреста Г. Дюнанта) гуманітаризм виступає протилежністю політики, а гуманітарна діяльність стає повністю аполітичною та демонструє стриманість і толерантність до тих, кому надається допомога, і не може бути підпорядкованою нічийм політичним інтересам. З метою збільшення довіри до гуманітарної діяльності вона має сприйматися спільнотою як сукупність незалежних від політичного порядку денного дій.

Існують інші види діяльності, які покликані полегшити людські страждання та покращити умови життя. Наприклад, захист прав людини чи економічний розвиток. На погляд дунантистів, будь-яка діяльність, яка має на меті реструктурувати соціальні відносини, що превалюють, є за своєю суттю політичною. Гуманітарна діяльність на відміну від політичної не передбачає усунення причин, що призвели до цих катаклізмів.

Відповідно до даного підходу надання гуманітарної допомоги має проводитися таким чином, щоб підтримувалося відновлення постраждалих

регіонів та забезпечувався довгостроковий розвиток. Гуманітарна діяльність ніколи не може замінити політичний процес видозміни тих факторів, які й призвели до виникнення гуманітарної катастрофи [260]. Водночас гуманітарна діяльність може виступати однією із складових політичного врегулювання конфлікту [266, с. 5].

Проте таке бачення покликання гуманітарної діяльності зазнало критики на початку 1990-х рр., коли гуманітарні організацій почали ставити собі за мету усунення першопричин виникнення катастроф. Таким чином, можна було досягнути зниження частоти виникнення кризових ситуацій, за яких необхідною стає гуманітарна допомога, що суттєво знизить витрати міжнародних організацій або дозволить перенаправити грошові донорські потоки до регіонів, де допомога потрібна більше [101, с. 733].

Так виник вільсоніанський (на честь Президента США В. Вільсона) підхід до гуманітарної діяльності. Відповідно до вищезгаданого підходу, повністю відмежувати гуманітаризм від політики неможливо, тим не менш гуманітарні актори повинні вибудовувати певні межі між своїми діями і політикою. Прихильники підходу зазначають, що політику неможливо і не варто відокремлювати від гуманітаризму, що гуманітарні актори не можуть бути аполітичними, адже у будь-якому випадку їх дії мають політичні наслідки.

Вільсоніанський підхід базується на переконанні, що гуманітаризм не закінчується тоді, коли вщухає стихія чи завершується збройний конфлікт, адже якщо людським життям вже нічого не загрожує, це зовсім не означає, що на цьому закінчилися страждання цих людей, адже не існує гарантії того, що той фактор, який спричинив гуманітарну катастрофу, був повністю ліквідований. Тому і вірогідність повторення такого сценарію залишається високою [100, с. 134]. Саме тому гуманітарні актори наразі займаються проектами із розвитку, встановлення верховенства права, сприяння дотримання прав людини та утвердження демократії, але такі дії виходять за межі гуманітарної діяльності.

Варто зауважити, що дане дослідження ґрунтується на дунантиському підході до розуміння гуманітарної діяльності

Заслуговує на увагу концепція відомого італійського політичного філософа Д. Агамбена щодо визначення гуманітарної діяльності, що заснована на давньогрецькому розумінні людського життя через усвідомлення відмінностей між «зої» і «біос» [80, с. 7]. Поняття «зої» зводиться до простого факту життя, яке є «спільною рисою для всіх живих істот», тоді як «біос» містить поняття «життя» з притаманними йому політичними та соціальними характеристиками, або, іншими словами, спосіб життя, властивий особистості або групі людей. Отже, «зої» визначається як «чисте життя», в той час як «біос» означає специфічні якості соціальних і політичних істот [278, с. 64].

Таким чином, виходячи із даного підходу гуманітарна діяльність у своїй чистій формі базується на концептуалізації людського життя як «чистого життя», що зводиться до поняття «стражденного тіла», якому спрямовуються співчуття та допомога. Людське життя зводиться до великої кількості базових потреб людини та її фізичних станів, нівелюючи при цьому політичний аспект людської екзистенції. Гуманітарна діяльність зазвичай є реакцією на надзвичайні ситуації, або на те, що Д. Агамбен називає «станом винятку», який характеризується неочікуваністю виникнення та нагальною необхідністю вживати термінові дії, що надає гуманітарній діяльності високий рівень легітимності у порятунку жертв катастроф та полегшення їх становища [81, с. 12]. Стан винятку передбачає не лише тимчасове скасування дії права, але і просторове відрізання певної території держави [278, с. 47].

У зв'язку із можливістю використання гуманітарної діяльності великими державами для прикриття власних експансіоністських прагнень та порушення суверенітету інших держав, необхідно визначити критерії гуманітарної діяльності, тобто іншими словами, за яких умов ту чи іншу діяльність можна віднести до гуманітарної. Таким чином, гуманітарна

діяльність перш за все має на меті полегшити людські страждання. Вона має проводитися при чіткому дотриманні принципів гуманітаризму, які у цілях даного дослідження варто розглянути детально.

Гуманітарні принципи відповідно до концепції гуманітарної арени розглядаються як такі, що були досягнуті шляхом соціальних переговорів, та такі, що покликані обслуговувати гуманітарну діяльність на практиці [212, с. 1119].

Гуманітарні принципи зафіксовані у Статуті Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, який був прийнятий на XXV Міжнародній конференції Червоного Хреста у Женеві в жовтні 1986 року [66]. До гуманітарних принципів належать принципи гуманності, нейтралітету, неупередженості, незалежності, добровільності, універсальності та єдності. Проте принципи універсальності та єдності стосуються не гуманітарної діяльності в цілому, а виключно діяльності Міжнародного Руху Червоного Хреста. У випадку, коли вищезгадані принципи дотримані, утворюється гуманітарний простір [100, с. 53]. Таким чином, основоположні принципи здійснення гуманітарної діяльності приймалися без участі ООН.

У 2003 р. у Стокгольмі відбулася багатостороння зустріч за участі представників ООН, Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ), міжнародних урядових чи неурядових організацій, урядів-донорів, де була ухвалена програма «Передова практика надання гуманітарної допомоги» («Good Humanitarian Donorship Initiative») та узгоджений розширений перелік принципів, на яких повинна базуватися гуманітарна діяльність. Перерахуємо вищезгадані принципи: принцип необхідності виділяти кошти відповідно до потреби постраждалого населення; принцип дотримання міжнародного гуманітарного права, права прав людини та права біженців при здійсненні гуманітарної діяльності; принципи неупередженості, нейтралітету, та гуманності.

Ключовим принципом у вищезгаданих документах подається принцип

гуманності (принцип людяності). Цей принцип виражає загальне зобов'язання попереджувати та полегшувати людські страждання всюди, де вони існують, захищати життя та здоров'я, забезпечувати повагу до всіх людей, сприяти встановленню взаєморозуміння, співпраці, дружби та міцного миру між народами [112, с. 240].

Принцип добровільності полягає у тому, що гуманітарна діяльність не може проводитися примусово, а виключно на добровільних засадах та за згодою постраждалої держави. Людські страждання часто допускаються чи навіть навмисно ініціюються як політичний акт, тому спроби полегшити людські страждання нерідко суперечать політичним інтересам. Прикладом таких дій є сучасна політика влади Судану, яка не намагалась покращити життя населення Дарфуру й умисне створювала перешкоди для надання гуманітарної допомоги людям, що проживають у провінції.

У міжнародному праві для таких випадків була створена доктрина «гуманітарної інтервенції», проте її використання є досить контроверсійним, адже виступає прямим порушенням суверенітету держави. Доктрина «гуманітарної інтервенції» не розповсюджується на гуманітарні кризи, викликані стихійними лихами [29, с. 61].

Треба зазначити, що, будь-яка допомога, яка надається населенню без згоди офіційної влади, вважається порушенням суверенітету і втручанням у внутрішні справи. Тому ті вантажі, які Російська Федерація надсилає до ОРДЛО, не підпадають під категорію гуманітарної допомоги.

Наступним гуманітарним принципом виступає неупередженість, відповідно до якого усі дії повинні здійснюватися виключно на основі потреб тих людей, що постраждали від збройних конфліктів чи стихійних лих, без дискримінації між країнами або між представниками різних груп постраждалого населення [108, с. 34]. Отже, міжнародна спільнота при наданні гуманітарної допомоги не має брати до уваги жоден інший фактор окрім необхідності ліквідації наслідків гуманітарних криз.

Принцип неупередженості був закріплений в 1949 р. у Женевських

конвенціях та Додаткових протоколах до них в 1977 р. [19]. Хоча дані міжнародно-правові акти стосуються в першу чергу жертв збройних конфліктів, при наданні допомоги жертвам стихійних лих міжнародні організації керуються саме вищезгаданими документами, оскільки на сьогодні не існує окремих міжнародно-правових джерел, які б регулювали принципи гуманітарної діяльності під час проведення операцій після природних катаклізмів.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста пояснює принцип таким чином: «Принцип неупередженості означає, що організація не проводить ніякої дискримінації за ознакою національності, раси, релігії, класу або політичних переконань. Організація прагне полегшити страждання осіб, керуючись виключно їх потребами» [107, с. 34].

Ж. Пікте виокремлює три ключові елементи принципу неупередженості. Перший елемент – це недискримінація. Недискримінація полягає у відсутності об'єктивної дискримінації на основі приналежності індивіда до певної соціальної групи. Стаття 3 Женевської Конвенції 1949 р. забороняє дискримінацію на основі раси, кольору шкіри, релігії, віри, статі, достатку чи на основі будь-якого іншого критерію [17]. Безперечно перелік ознак, за якими можлива дискримінація, можна доповнювати.

Наступним елементом принципу неупередженості Ж. Пікте виділяє принцип пропорційності. Тобто допомога має надаватися пропорційно до потреб. Фактично цей принцип стосуються в першу чергу жертв збройних конфліктів [293, с. 108]. Адже відповідно до нього гуманітарна допомога має надаватися усім сторонам конфлікту, незалежно від того, чи є сторона агресором чи ні.

Третім елементом, який наводить Ж. Пікте, є принцип недопустимості власних суджень при здійсненні гуманітарної діяльності. Співробітники міжнародних організацій не повинні осуджувати людей, вони самостійно не повинні визначати, хто винен, а хто ні [293, с. 234]. І допомога має надаватися лише на основі потреби. Але цей елемент вступає у конфлікт із

Статутом Управління Верховного Комісара ООН з питань біженців. У вищезгаданому статуті забороняється надавати допомогу особам, звинуваченим у скоєнні міжнародних злочинів [68]. Таким чином фактично статут заперечує принцип неупередженості. Отож, у цьому контексті варто підкреслити недосконалість міжнародно-правової бази у питаннях надання гуманітарної допомоги, що створює можливість для спекуляцій.

Фінансування гуманітарної діяльності має здійснюватися у відповідності до потреб постраждалого населення. Кількість фінансів, які виділяє міжнародне співтовариство на такі дії, має залежати лише від тяжкості ситуації у певній країні чи в регіоні, а не від стану відносин між країнами-донорами та бенефіціарами. До того ж фінансування гуманітарної допомоги для подолання нових криз не має негативно впливати на існуючі потреби населення, що страждає від наслідків поточних криз [245, с. 103].

Ефективне дотримання принципу неупередженості також наразі залишається проблемним аспектом гуманітарної допомоги. Прикладом упередженості виступає гуманітарна операція, пов'язана із ліквідацією наслідків цунамі у 2004 р. в Індійському океані, коли під впливом активної інформаційної кампанії у ЗМІ міжнародне співтовариство виділило на відновлення постраждалих країн ресурси, які значно перевищували потреби.

Існує думка, що неупередженості уникнути не вдається. А. де Вааль зазначає, що неупередженість проявляється на всіх етапах ліквідації наслідків стихійного лиха: на стадії від запобігання до фази відновлення [126, с. 117]. Особливо яскраво порушення принципу неупередженості проявляється у питаннях спрямування потоків гуманітарної допомоги. Великі держави в рамках міжнародних організацій, в тому числі і ООН, активно просувають ідеї проведення гуманітарних операцій в країнах чи регіонах, де наявні їх власні інтереси.

Білатеризація асигнувань лише поглиблює політизацію гуманітарної діяльності, таким чином, коли держава надає кошти неурядовій гуманітарній організації, вона по суті може диктувати, куди вона бажає, щоб ці кошти

були направлені. Коли ж держава виділяє кошти міжнародним урядовим організаціям, то у них вже наявний план дій на встановлені напрями направлення гуманітарної допомоги, тому і вплив у даному випадку від держав буде значно меншим. З 1980 р. спостерігається тенденція до білатеризації допомоги. Так, у 1988 р. держави надавали 45% асигнувань на гуманітарну допомогу через механізми багатостороннього співробітництва, тоді як у 1995 ця цифра становила лише 25%. У період з 1995 по 2000 р.р. головними реципієнтами гуманітарної допомоги, що надавалася на основі двостороннього співробітництва, були Ізраїль, Ірак і Палестина. У 2002 р. майже половина всіх коштів була направлена до Афганістану. Таким чином можна спостерігати порушення принципу неупередженості. Якби цей принцип був дійсно дотриманий, то тоді головними реципієнтами допомоги були би Сомалі, Судан, Ангола, Уганда [101, с. 734].

Наступним ключовим принципом виступає принцип нейтралітету. Варто зауважити, що він не був закріплений у Женевській Конвенції 1949 р. Міжнародний комітет Червоного Хреста визначає його наступним чином: "Для того, щоб продовжувати користуватися довірою всіх, організація не може приймати будь-чию сторону у збройних конфліктах і вступати в суперечки політичного, расового, релігійного або ідеологічного характеру" [191, с. 456]. Гуманітарна діяльність не повинна проводитись на користь будь-якої сторони в збройному конфлікті чи іншого спору. Тому надання допомоги навіть продовольством лише одній із сторін конфлікту не буде вважатися здійсненням гуманітарної діяльності.

Принцип нейтралітету також включає в себе два ключових аспекти. Перший з них полягає в ідеологічному нейтралітеті, що означає обов'язок ставитися до всіх сторін однаково. Другий аспект передбачає відмову міжнародних організацій брати участь у військових діях на будь-чій стороні.

Іншими словами, принцип неупередженості передбачає надання гуманітарної допомоги на основі потреб і тільки потреб, в той час як

нейтралітет полягає у зобов'язанні не приймати чийось сторону під час проведення гуманітарної діяльності.

Заступник Генерального Секретаря ООН В. Амос у своїй відкритій лекції у м. Куала-Лумпур (Малайзія) 24 лютого 2015 р. наголосила, що : «є місця, де ООН не сприймають як нейтральну та неупереджену організацію, що пов'язано із численними функціями, які виконує ООН у сфері миробудівництва, дипломатії, підтримки прав людини та проектів із розвитку. Наприклад, наразі гуманітарні працівники тісно співпрацюють із миротворцями у Південному Судані» [371].

Ще одним принципом гуманітарної діяльності є незалежність, що полягає в автономії гуманітарних цілей від політичних, економічних, військових. Гуманітарну допомогу слід надавати лише в інтересах тих, хто її потребує.

Неухильне дотримання гуманітарних принципів мінімізує ризик використання гуманітарної діяльності для забезпечення національних інтересів держав. Тим не менш, відомі випадки, коли гуманітарна допомога призводила до ескалації конфлікту та посилення напруженості навіть попри дотримання принципів гуманітаризму, тому при прийнятті рішення щодо здійснення гуманітарної допомоги, необхідно зважати на те, що гуманітарна допомога має приносити більше користі, ніж шкоди.

Досить вживаними у цьому контексті залишаються такі поняття як гуманітарна діяльність (humanitarian action, humanitarian relief) і гуманітарна допомога (humanitarian assistance, humanitarian aid), між якими існує певна різниця. Гуманітарна допомога має набагато вужче значення. Гуманітарна допомога передбачає забезпечення тих, хто страждає від наслідків збройних конфліктів та стихійних лих, матеріальними речами та послугами, в тому числі їжею, водою, притулком, медикаментами та медичною допомогою. Але потреби постраждалих можуть включати необхідність у захисті від фізичного насилля та недотримання їх законних прав. Термін «гуманітарна діяльність» охоплює всі зазначені вище елементи [327]. Як правило, гуманітарна

допомога надається безкоштовно, якщо не домовлено про інше.

Д. Хілхорст порівнює гуманітарну допомогу із трубкою, що з'єднує людей із місцями, сприяючи наданню допомоги із відновлення регіону [212, с. 1134]. Нідерландський дослідник, експерт із міжнародного гуманітарного права Ф. Кальцхофен визначив міжнародну гуманітарну допомогу як «ті та тільки ті дії та товари, які із почуття солідарності та спільної відповідальності, призначені для надання прямої підтримки жертвам катастроф» [250, с. 20]. Гуманітарна допомога є виявом основоположних цінностей, солідарності між людьми; та моральним імперативом.

Гуманітарну допомогу можна умовно розподілити на три категорії за критерієм ступеня інтенсивності контактів з постраждалим населенням: безпосередня допомога, опосередкована допомога та інфраструктурна підтримка. Важливість цих категорій пояснюється тим, що вони надають можливість визначити, для яких видів гуманітарної діяльності можуть бути залучені військові ресурси інших країн чи міжнародних організацій.

Таким чином, поняття «безпосередня допомога» включає в себе прямий розподіл товарів і послуг. Опосередкована допомога – це допомога, що надається населенню як мінімум через одного посередника і включає такі види діяльності, як, наприклад, транспортування товарів, які надаються в порядку допомоги, або персоналу, який безпосередньо задіяний в гуманітарній операції.

Інфраструктурна підтримка – це категорія допомоги, що включає надання послуг загального характеру, таких як: ремонт доріг, організація повітряного руху та постачання електроенергії, які сприяють наданню допомоги, але не завжди здійснюються на очах у постраждалого населення або / і не обов'язково призначені для його блага [50].

Гуманітарна діяльність може здійснюватися і за підтримки військових сил та із використанням їх ресурсів, але лише відповідно до принципів міжнародного гуманітарного права, де провідну роль повинні відігравати гуманітарні організації. Детальніше проблема залучення збройних сил до

гуманітарних операцій розглядається у підрозділі 2.3.

Для розуміння явища гуманітарної діяльності варто розглянути поняття «гуманітарного простору», яке першим запровадив Г. Дунант. Гуманітарний простір – це оточуючі умови, де гуманітарні працівники можуть безперешкодно працювати, дотримуючись принципів гуманності, нейтралітету і неупередженості. Сам термін «простір» передбачає буквальний або фізичний та метафоричний аспекти. У фізичному аспекті гуманітарний простір включає в себе табори для біженців, гуманітарні коридори під час режиму припинення вогню, зони безпеки, де миротворці та гуманітарні працівники надають постраждалим першу допомогу та забезпечують продуктами першої необхідності [212, с. 1118].

Останніми роками концепція гуманітарного простору зазнала значної критики. Така тенденція пов'язана в першу чергу з політизацією гуманітарної діяльності. Проте віра самих міжнародних гуманітарних організацій у непорушність гуманітарних принципів дозволяє надавати допомогу жертвам насильства чи стихійних лих [108, с. 127].

Заслугує на увагу концепція, відповідно до якої, гуманітарний простір розглядається як арена, де проходять переговори між акторами щодо результатів допомоги, що можуть охоплювати наступне коло питань: вироблення подальшої стратегії дій, формальні консультації, письмові домовленості, вирішення буденних проблем доставки допомоги [206, с. 601]. Також концепція гуманітарної арени відкидає тезу про те, що гуманітарні актори діють виключно на основі бажання полегшити страждання, і стверджує, що існують і інші рушійні сили гуманітарної діяльності, однією з яких виступають політичні мотиви.

Ефективність гуманітарної операції з точки зору концепції гуманітарної арени залежить від того, як представники урядів-донорів, урядів-реципієнтів допомоги, гуманітарні працівники, представники міжнародних організацій інтерпретують контекст кризової ситуації, потреби постраждалого населення, власну роль та роль інших акторів [121, с. 202].

За академічним визначенням понять гуманітарні операції – це ті операції, що проводяться з метою полегшення людських страждань особливо в умовах, коли влада постраждалої держави не спроможна або не бажає надавати адекватну допомогу населенню [184]. Український дослідник А. Лук'янов зазначає, що гуманітарні операції націлені на порятунок людських життів [31, с. 7]. Російський вчений О. Нікітін розглядає гуманітарні операції як форму виявлення, узгодження та реалізацій політичної волі світової спільноти як нетрадиційного суб'єкта міжнародних відносин, при чому в процесі проведення такої операції світова спільнота прагне «гармонізувати», впорядкувати соціально-політичні відносини у рамках окремих елементів-держав [283, с. 68].

У гуманітарних операціях учасників визначає влада постраждалої країни, виключно за її згодою. До операції можуть долучатися міжнародні урядові організації, в тому числі і ООН, міжнародні неурядові організації, інші держави та іноземні військові контингенти.

Наразі надзвичайно важко оцінити ефективність гуманітарної діяльності з подолання наслідків стихійних лих. Оскільки на сьогодні відсутні єдині механізми оцінки завданої шкоди та економічних збитків, надзвичайно важко визначити вихідну точку, від якої варто оцінювати дії гуманітарних акторів.

До того ж, найчастіше стихійні лиха завдають найбільшої шкоди найменш розвиненим країнам, тому, якщо ставити на меті відновити життя постраждалого населення і зробити його таким, яким воно було до стихії, то очевидним буде, що такий рівень життя значно відрізнятиметься від того, який міжнародні організації вважатимуть за достатній. Тому часто гуманітарні актори не зупиняються на простому поверненні життя постраждалих регіонів до докризового стану, а продовжують гуманітарну діяльність.

1.2. Концептуальні основи дослідження гуманітарної діяльності в умовах стихійних лих

За даними Міжнародної бази даних з частоти виникнення природних катастроф (International Disaster Database Data) і Міжнародної стратегії зменшення небезпеки лих частота виникнення, тривалість і масштаби стихійних лих значно збільшилися за останні 40 років [345]. У своїй промові у м. Сендай (Японія) 14 березня 2015 р. Генеральний Секретар ООН Пан Гі Мун заявив: «За два останні десятиліття більше, ніж 200 млн людей постраждали від стихійних лих, які забирають життя, викликають проблеми зі здоров'ям та посилюють бідність» [313].

У 2008 р. в результаті стихійних лих загинуло 235 тис. осіб, постраждало 214 млн, а економічні збитки від стихійних лих сягають 170 млрд доларів США. Протягом 2009 р. трапилося 335 стихійних лих, які забрали життя 10 655 осіб [270, с. 184], постраждало ще 199 млн, а економічні збитки оцінюються в 41,3 млрд доларів США [88, с. 12].

В період з 1980 по 2000 р.р. в середньому на день приходилося 184 смертей, пов'язаних з небезпечними природними явищами, 53 % з них відбувалися в країнах з низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Економічні втрати в результаті стихійних лих у 20 разів більше (у відсотках від ВВП) у країнах, що розвиваються, ніж у розвинених країнах [194, с. 34]. У період з 2000 по 2006 р.р. кількість стихійних лих коливалася від 380 до 520 [187, с. 50].

Щорічні економічні втрати, пов'язані зі стихійними лихами в середньому становили 75,5 млрд доларів США в 1960-х рр., і досягли показника у 138,4 млрд доларів США в 1970 р., 213,9 млрд доларів США в 1980 р. і 659,9 млрд доларів США – у 1990 р. відповідно [147, с. 28]. У 2010 р. сталося понад 370 стихійних лих, у результаті яких загинуло 300 тис. осіб. У цілому від землетрусів, ураганів, повеней та інших стихійних лих у 2010 р. в тій чи іншій мірі постраждали понад 210 млн людей. Економічний збиток склав 110

млрд доларів США [90, с. 14].

У 2013 р. на території 109 країн відбулося 352 стихійні лиха, в результаті яких постраждали 97 млн осіб [395, с. 30]. У 2015 р. було зареєстровано 346 стихійних лиха, в результаті яких загинуло 23 тис. людей та 98,6 млн осіб постраждали, а економічні збитки, спричинені природними катаклізмами, оцінюються у 66,5 млрд доларів США [77].

Незважаючи на достатню зрозумілість терміну, у політологічній традиції не існує загальноприйнятого визначення стихійного лиха чи катастрофи. Чітка детермінація цього поняття необхідна у даному дослідженні для визначення тих ситуацій, за яких ООН застосовує механізм надання допомоги для подолання наслідків стихійних лих.

У політологічній літературі поширена така дефініція катастрофи: «Катастрофи – це надзвичайні ситуації, які потребують термінової гуманітарної допомоги міжнародного співтовариства з метою позбавлення людей страждань» [143, с. 47]. Наведене вище визначення не надає повного уявлення і є досить обмеженим, адже існує велика кількість держав, на території яких відбуваються катастрофи, але вони здатні самотійно, без допомоги світового співтовариства ліквідувати наслідки цих лих. У політологічній літературі термін «катастрофа» виступає синонімом «лиха».

Українські дослідники О. Барило, П. Волянський, С. Гур'єв пропонують таке визначення катастрофи «Катастрофа - велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких наслідків» [39, с. 11].

Термінологічний словник по лексиці, присвячений зниженню ризику виникнення лих, дає таке визначення: «лихо (англ. disaster) – подія, яка серйозно порушує життя місцевих громад і суспільства в цілому, є причиною жертв серед населення, а також великого матеріального, економічного або екологічного збитку і перевищує здатність спільноти або суспільства подолати наслідки власними силами [58].

П. Маккалістер-Сміт пропонує трактувати термін «катастрофа» досить широко і включати до цього поняття будь-які потрясіння в житті суспільства

внаслідок стихійних сил природи, епідемій та наслідків війни [265, с. 460].

Ознаками катастрофи виступають: відсутність суб'єкта виконання; серйозні порушення функціонування суспільства чи спільноти як її наслідок; наявність значних людських втрат; наявність матеріальних, економічних збитків; порушення функціонування екосистеми; нездатність постраждалої держави самотійно подолати наслідки такої події.

Українська дослідниця Л. Кузьменко зазначає, що не потрібно проводити розрізнення між настанням катастрофи в одній чи кількох державах, тобто міжнародний елемент визначається необхідністю міжнародної допомоги, а не транскордонним характером лиха *per se* [29, с. 61].

Лиха (англ. *disasters*) зазвичай класифікують за критерієм причин, внаслідок яких сталося те чи інше лихо. Відповідно, лиха поділяють на два типи: ті, що виникли внаслідок діяльності людини і природні катастрофи чи стихійні лиха. На відміну від природних, техногенні катастрофи найчастіше виникають через грубе порушення технологічного чи технічного процесу, недотримання правил техніки безпеки, правил технічної експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки, порушення норм та стандартів будівництва [333, с. 47].

Катастрофи, які виникли внаслідок людської діяльності в свою чергу поділяються на: ті, що виникли випадково чи через недбалість, і ті, що сталися внаслідок навмисних дій. До першого типу відносять техногенні і виробничі катастрофи. До даної категорії належить катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції.

До другого типу належать катастрофи, викликані військовими конфліктами, в тому числі і надзвичайно небезпечна діяльність людини, наприклад: випробування чи використання ядерної зброї чи космічна діяльність [146, с. 56].

Стихійне лихо (*natural disaster*) в свою чергу визначається як наслідки, породжені природними явищами, які переважають можливості місцевої

влади вдатися до адекватних дій із їх ліквідації та призводять до руйнації соціальної та економічної сфери регіону [295, с. 18].

В свою чергу стихійні лиха поділяють на лиха, що виникають неочікувано (sudden-onset) і лиха, поява яких відбувається протягом певного помітного періоду часу (slow-onset disasters).

Повені, урагани та землетруси виникають швидко, і у метеорологічних організацій та влади є обмежений час для попередження населення про небезпеку, тоді як посухи не виникають за один день, а тривають роками. Проте поділ між цими двома типами є досить умовним, адже бувають випадки, коли повені не приходять різко, а виникають, наприклад, внаслідок довготривалих дощів.

Найбільше людських втрат викликають цунамі та землетруси. У 2015 р. внаслідок землетрусів та цунамі загинуло близько 9,5 тис. осіб, внаслідок екстремальних температур – 7 346 осіб, внаслідок повеней – 3 310 осіб [77].

Техногенні катастрофи можуть в свою чергу бути спричинені стихійними лихами, тоді такі катастрофи називають комплексними. Звичайно, техногенна складова може принести певну специфіку в роботу рятувальників та інших спеціалістів, приймаючи до уваги можливі додаткові негативні наслідки та підвищену небезпеку. Можливі також і зворотні випадки, коли техногенні катастрофи породжують природні (підземний вибух спричиняє зміни положення тектонічних плит, що призводить до землетрусу), проте такі ситуації трапляються набагато рідше [29, с. 57]. До комплексних катастроф можна віднести землетрус у Японії в березні 2011 р., коли стихійне лихо призвело до аварії на ядерному реакторі у м. Фукусіма.

Лиха часто характеризують як результат поєднання таких факторів як: уразливості до виникнення лих, існуючих параметрів уразливості; нестачі потенціалу або заходів, спрямованих на подолання потенційних негативних наслідків лих. Вплив катастроф може включати в себе загибель людей, отримання ними травм, зараження захворюваннями та інші негативні наслідки для фізичного, психічного і соціального добробуту людей,

пошкодження майна, знищення активів, втрата робочих місць, соціальні та економічні потрясіння, завдання шкоди навколишньому середовищу. Тому поширення епідемії холери на Гаїті виступає наслідком землетрусу і відповідно боротьба із розповсюдження цього захворювання виступає частиною гуманітарної діяльності з подолання наслідків стихійного лиха.

Для характеристики заходів з подолання наслідків стихійних лих використовується поняття «потенціал», що передбачає «поєднання всіх сильних сторін, факторів і ресурсів, наявних у місцевого населення, які можна використовувати для подолання негативних наслідків лих. Потенціал може включати інфраструктуру і матеріальні кошти, здатність суспільства до адаптації, а також людські знання, навички і такі характеристики суспільства як соціальні взаємини, лідерство і управління. Потенціал подолання – це здатність людей, організацій і систем протистояти несприятливим умовам, надзвичайним ситуаціям або стихійним лихам та здійснювати керівництво заходами з подолання негативних наслідків, використовуючи всі наявні знання та ресурси [124, с. 243]. Потенціал подолання вимагає постійного інформування, ресурсів і відповідного рівня управління як у звичайний час, так і під час криз або при виникненні надзвичайних ситуацій. Потенціал подолання сприяє зниженню ризику виникнення лих .

На базі оцінки потенціалу країни міжнародні організації приймають рішення про масштаби гуманітарної допомоги, яку вони планують надати. Оцінка потенціалу – це термін, що позначає процес, в рамках якого потенціал будь-якої групи аналізується у зіставленні з бажаними цілями і виявляються його слабкі місця. Чим більшим є потенціал, тим менше допомоги світового співтовариства знадобиться цій країні.

Якщо порівняти потенціал Гаїті та Японії, то очевидним буде, що в останньої потенціал набагато вище, це доводять і об'єми допомоги, які ООН надає цим двом країнам [318, с. 101]. Цілком зрозуміло, що Гаїті більш уразлива до стихійних лих. З цим пов'язаний той факт, що після землетрусу у 2010 р. Гаїті перетворилася на «республіку міжнародних організацій», а

Японія майже повністю власними силами ліквідувала наслідки землетрусу у березні 2011 р. Зважаючи на те, що Японія традиційно виступає активним учасником гуманітарних операцій з ліквідації руйнівних наслідків природних катаклізмів, японський уряд отримав пропозиції з надання допомоги від 130 країн світу, але з огляду на високий потенціал подолання прийняв допомогу лише від 15. При цьому варто наголосити, що уряд Японії прийняв допомогу лише з пошуку та порятунку та дав згоду на прибуття пошуково-рятувальних загонів [246].

Сам термін «уразливість» передбачає характеристики та умови, притаманні місцевому населенню, системі або майну, які підвищують ризик до руйнівного впливу стихії. Існує безліч аспектів уразливості, обумовлених різними матеріальними, соціальними, економічними і екологічними чинниками. Як приклад можна навести низьку якість проектування будівель, недостатню захищеність цінного майна, низьку інформованість і обізнаність громадськості, недостатнє усвідомлення офіційними установами ризику і важливості заходів готовності, а також нехтування методами раціонального природокористування. Рівень уразливості істотно коливається в рамках однієї спільноти з плином часу [125, с. 45].

Так, переживши певне стихійне лихо, уряди країн здатні оцінити прогалини у національному механізмі запобігання виникненню стихійних лих та вжити заходів для зниження потенціал уразливості. Так, після руйнівного цунамі на узбережжі Шрі-Ланки, ланкійський уряд створив систему раннього оповіщення та моніторингу на океані, тому можна констатувати, що потенціал уразливості Шрі-Ланки дещо знизився.

Деякі дослідники вказують на неможливість зведення причин катастрофи до природних явищ. Зокрема Е. Ферріс наголошує, що стихійні лиха виникають лише в результаті нездатності влади країни попередити негативні ефекти певних природних явищ або адекватно на них відреагувати [173, с. 201]. Адже не кожна стихія призводить до руйнівних наслідків. А. Гані та К. Локхарт запроваджують поняття «розрив суверенітету», що

виражає різницю між здатністю держави забезпечувати правопорядок та її здатністю задовольняти потреби постраждалого населення [182, с. 21]. Нездатність уряду забезпечити потреби постраждалого населення підриває легітимність влади особливо у період криз чи посткризовий період.

Президент групи Світового банку Р. Зоелік наголошує, що легітимність влади має бути підтверджена його діями, здатністю виконувати базові обов'язки, забезпечуючи функціонування суспільства. Як, наприклад, влада повинна забезпечити прибирання сміття, організацію відповідних санітарних умов оточуючого середовища [401, с. 69]. Виходячи із вищезазначеного, влада держави, яка звертається за міжнародної допомогою для ліквідації наслідків стихії, у певній мірі визнає свою нелегітимність.

Вирубка лісів стала причиною льодовикового стоку, що призвело до збільшення кількості зсувів у Непалі. Уряду Гаїті вдалося би уникнути такого великого числа смертей внаслідок серії ураганів у 2008 р., якби гаїтянські ліси не вирубувалися масово та якби органи державної влади функціонували ефективно. Доказом цієї тези виступає порівняння кількості смертей на Гаїті та Кубі, двох держав, які зіштовхнулися в 2009 р. з ураганом відносно однакової сили. Так внаслідок урагану на Гаїті 2009 р. загинуло 700 осіб, а на Кубі всього 7 [88, с. 6].

Країни з низьким і середнім рівнем розвитку є особливо уразливими. Бідність і погане управління лежать в основі уразливості від наслідків надзвичайних ситуацій та стихійних лих. Країни з низькими показниками розвитку та високою економічною залежністю від сировинного виробництва історично переживали наслідки стихійних лих набагато тяжче, ніж розвинені країни.

Найбільше жертв стихійних лих припадає на країни з низьким або середнім рівнем розвитку. Це пояснюється високим потенціалом уразливості та відповідно низьким потенціалом подолання. Р. Олсон та А. Драрі в результаті свого дослідження виявили пряму залежність між рівнем економічного розвитку країни та ймовірністю політичних наслідків

стихійного лиха. Чим більш розвинена країна, тим менш вірогідно, що стихійне лихо може мати певні політичні наслідки [290, с. 8].

Землетрус у 1998 р. у Спітаку (Вірменія) силою 6,9 балів за шкалою Ріхтера забрав життя 100 тис. осіб, позбавивши житла за різними підрахунками від 500 тис. до 700 тис. вірмен. Того ж року Сан-Франциско штат Каліфорнія (США) постраждав від землетрусу силою 7,1 за шкалою Ріхтера. В результаті катастрофи загинуло 6 осіб, і лише 3000 будинків було зруйновано [157, с. 3].

Згідно із даними Програми розвитку ООН на 50 найбідніших країн припадає на рік в середньому 11% усіх стихійних лих, проте ці 11% лих призводять до 53% сумарних людських втрат, викликаних стихійними лихами [157, с.10].

Д. Гуха-Сапір стверджує, що у період з 2012—2014 рр., міжнародне співтовариство змушене було реагувати на меншу кількість стихійних лих у порівнянні з періодами 2007 — 2008 рр. та 2009 — 2010 рр., що абсолютно не пов'язано із зменшенням кількості стихійних лих. Їх кількість за 2013 р. за даними Центру дослідження стихійних лих та епідеміології (the Centre for Research on the Epidemiology of Disasters) становила 350 [187, с. 11]. Зменшення кількості гуманітарних операцій, що мали на меті подолати наслідки стихії, пов'язане із тим, що менша кількість урядів постраждалих держав, потребувала залучення ресурсів гуманітарних акторів.

Таким чином, збільшення кількості гуманітарних операцій з подолання наслідків стихії не залежить від збільшення частоти виникнення стихійних лих. Якщо стихійні лиха виникають у країнах, чий потенціал достатній для ліквідації наслідків стихії, то втручання міжнародного співтовариства буде зайвим.

У певних ситуаціях можна прослідкувати залежність між ескалацією конфліктів та стихійними лихами. Найчастіше гуманітарні катастрофи після стихійних лих виникають у країнах зі слабким державним управлінням, причому здатність влади реагувати на надзвичайні природні явища значно

послаблюється, якщо на території постраждалої країни відбувається збройний конфлікт. Наприклад, уряд Сомалі проявляв неодноразово свою нездатність ліквідувати негативні наслідки повеней і засух на своїй території. Безперечно, не можна відкидати той факт, що слабкість уряду пов'язана із затяжним збройним конфліктом на території Сомалі [173, с. 208].

Ф. Нель та М. Рігардс, дослідивши стихійні лиха в 187 країнах світу у період з 1950 по 2000 рр., дійшли висновку, що стихійні лиха, які виникають неочікувано у країнах з низьким та середнім розвитком у короткотерміновій та середньостроковій перспективі, збільшують ризик виникнення громадянських конфліктів та призводять до стагнації економіки [282, с. 159]. Пряма залежність між виникненням стихійного лиха та появою після цього збройних конфліктів на території постраждалої держави підтверджується і у дослідженні Р. Бхавнані, який, використавши дані Міжнародної бази стихійних лих (International Disaster Database data) щодо стихійних лих у період з 1991–1999 рр., співставив їх із даними щодо виникнення збройних конфліктів [111].

Неефективні дії з подолання наслідків тайфуну у Пакистані 1970 року Р. Бхавнані вважає головним фактором, що призвів до ескалації конфлікту між Східним та Західним Пакистаном та утворення незалежного Бангладеш у 1971 р. Д. Чау-Шіюнь, прем'єр-міністр Республіки Китай, вимушений був піти у відставку у 2009 р. після визнання неефективності своїх дій після тайфуну Моракот, який занурив острівну державу у справжній хаос, в результаті чого загинуло щонайменше 639 осіб, а економічні збитки, завдані стихією, оцінювалися в 3 млрд доларів США [218].

Гуманітарні катастрофи, викликані стихійними лихами та збройними конфліктами, мають ряд спільних ознак. Як після стихійних лих, так і в результаті гуманітарної катастрофи, викликаній збройними конфліктами, найбільш уразливими залишаються найменш захищені групи населення. Крім того, в обох випадках найбільше жертв серед жінок чи дітей. Наприклад, на одну жертву чоловічої статі від повеней припадає 4 жіночі [129, с. 4].

Стихійні лиха, викликані тайфунами, ураганами, цунамі, землетрусами, виникають неочікувано, і наслідки цих лих важко передбачити. Натомість гуманітарні катастрофи, викликані збройними конфліктами чи політичною нестабільністю, розвиваються досить повільно. Аналізуючи хід того чи іншого збройного чи політичного конфлікту, доволі легко спрогнозувати, коли виникне така ситуація, коли необхідним стане втручання світового співтовариства [121, с. 36]. Але наслідки таких ситуацій зазвичай довготермінові, і тому гуманітарна допомога, як правило, надається тривалий час. Гуманітарна діяльність з подолання наслідків стихії має екстрений та короткотерміновий характер.

Ще однією відмінністю між цими двома типами катастроф виступає той факт, що концепція гуманітарної інтервенції не застосовується щодо стихійних лих [29, с. 53]. Крім того, особи, які вимушені були покинути свій дім через стихійне лихо, не підпадають під термін «внутрішньо переміщені особи». В офіційних документах уряду Індонезії щодо ситуації в провінції Ачех, осіб, які втратили житло внаслідок цунамі та які вимушені були змінити своє місце проживання, називали не «внутрішньо переміщеними особами», а «безхатками», в той час як у документах американського уряду були присутні терміни «евакуйовані», «біженці», «жертви стихії» для позначення такої категорії осіб [138, с. 58].

Ще однією відмінністю між внутрішньо переміщеними особами внаслідок збройних дій та тими, хто вимушений був покинути свій рідний дім, виступає швидкість їх повернення додому. Зазвичай ті, хто залишили своє місце проживання через стихійне лихо, швидше повертаються додому, аніж ті, кого змінити місце проживання змусила війна. Після цунамі у Східній Азії 80% усіх тих, хто після стихії покинув свій дім, повернулися назад протягом року чи навіть менше року, в той час як 57 % внутрішньо переміщених осіб не повертаються додому протягом періоду понад 5 років [377, с. 21]. Тому при здійсненні гуманітарної діяльності важливо враховувати необхідність задоволення потреб і тих, хто у найближчий час

повернеться додому. Однак існує значна частка постраждалих від стихійних лих, які вже не зможуть повернутися до свого традиційного місця проживання через незворотній характер природної катастрофи, як наприклад, якщо їх місцевість зазнала підтоплення внаслідок підвищення рівня води в океані.

Стихійні лиха, хоча і є подією часто непередбачуваною та такою, що розвивається досить стрімко, однак мають певні стадії, яким відповідають різні комплекси дій гуманітарних акторів.

Процес боротьби зі стихійними лихами складається з кількох фаз, кожна з яких вимагає різного спектру заходів. Однак весь процес можна звести до таких фаз: попередження виникнення стихійних лих (disaster prevention), зменшення небезпеки стихійних лих (natural disaster mitigation), забезпечення готовності до стихійних лих (natural disaster preparedness), відповідь на стихійне лихо (response) чи кризова фаза, відновлення (recovery), розвиток (development). Гуманітарна діяльність щодо подолання наслідків стихійних лих може надатися на фазі відповіді на стихійне лихо та фазі відновлення [127, с. 49], тому і у даному дослідженні розглядаються лише дії ООН під час двох вищезгаданих фаз з огляду на те, що наукова робота ґрунтується на дунантистському підході до визначенні гуманітарної діяльності. Адже гуманітарна діяльність покликана зменшити страждання людей, тому допоки немає самої катастрофи, яка спричинює ці страждання, до того моменту і діяльність щодо стихійних лих не може вважатися гуманітарною. Таким чином, створення системи раннього попередження від цунамі не буде відноситися до предметного поля гуманітарної діяльності.

Такі фази як запобігання стихійному лиху, зменшення небезпеки стихійних лих, забезпечення готовності до стихійних лих відносять до передкризового етапу. Акцент на передкризовому етапі робиться на зниженні рівня уразливості суспільства.

До передкризового етапу відносять і попередження надзвичайних ситуацій, тобто всі заходи, спрямовані на недопущення перетворення

природних явищ у стихійні лиха [320, с. 198]. Пом'якшення включає заходи, що вживаються для обмеження негативного впливу небезпечних природних явищ і пов'язаних з ними екологічних і техногенних катастроф. Прикладами пом'якшення можна назвати реконструкцію будівель або установку протипаводкових дамб та прийняття відповідних правових норм, які могли б забезпечити виконання передбачених заходів. Також на передкризовому етапі забезпечується готовність до надзвичайних ситуацій. Заходи забезпечення готовності включають розробку планів евакуації, системи раннього попередження, створення складів з предметів першої необхідності, які можуть знадобитися у випадку стихійного лиха [320, с. 76].

Наступною фазою є фаза самої надзвичайної ситуації. Цей етап, як правило, нетривалий і може проходити за кілька днів або тижнів. Першим компонентом є дії у відповідь на надзвичайну подію. Вони включають заходи, прийняті безпосередньо до і після впливу стихійних лих. Сюди відносять відповідні заходи, спрямовані на порятунок життя і захисту власності; пошук і порятунок людей; надання надзвичайної продовольчої допомоги, житла, медичної допомоги. Ефективність реагування на стихійні лиха значною мірою залежить від рівня підготовленості, який забезпечується на передкризовому етапі [245, с. 40].

На посткризовій фазі відбувається перехід від надання надзвичайної допомоги до відновлення та поступового розвитку регіону чи країни. Отож, відновлення, тобто процес, що сприяє поверненню суспільства до звичного способу життя, може виявитися тривалим, а в деяких випадках може розтягнутися на більше, ніж десять років. Типовими видами діяльності в рамках даного етапу виступають відновлення основних структур, які надають численні послуги населенню, що сприятиме поверненню до нормального життя; а також довгострокові заходи реконструкції, в тому числі відбудова будівель та інфраструктури, які були зруйновані в результаті стихійного лиха.

Наступною фазою виступає фаза розвитку. Заходи, передбачені цією

фазою, покликані імплементувати висновки, зроблені з всього процесу подолання наслідків стихійного лиха, для уникнення таких ситуацій чи пом'якшення наслідків стихійних лих у майбутньому.

1.3. Джерельно-документальна база дослідження

У ході роботи над дослідженням дисертант опрацював наступні джерела: міжнародно-правові документи, різноманітні статистичні зведення; розробки провідних аналітичних центрів та дослідницьких установ у царині гуманітарної діяльності; публікації в фахових іноземних та вітчизняних виданнях; аналітичні доповіді і звіти міжнародних організацій; спеціальні документи, керівні принципи, довідники структурних підрозділів ООН, залучених до проведення гуманітарних операцій; інформацію ЗМІ; Інтернет-джерела; книги, монографії вітчизняних та іноземних дослідників.

Автор звертався до міжнародно-правових документів. При написанні дисертаційної роботи використано установчі документи міжнародних організацій, а саме: Статут Організації Об'єднаних Націй [67], Статут Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців [68], Статут Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця [66].

Також дисертант опрацював резолюції Генеральної Асамблеї ООН, зокрема резолюцію Генеральної Асамблеї ООН № 42/169 «Міжнародне десятиліття зі скорочення небезпеки стихійних лих» від 11 грудня 1987 р. [42], резолюцію Генеральної Асамблеї 46/182 від 19 грудня 1991 р. «Посилення координації у сфері надзвичайної гуманітарної допомоги ООН» [44], резолюцію Генеральної Асамблеї ООН № 2034 (XX) «Допомога на випадок стихійних лих», прийняту 7 грудня 1965 р. [40], резолюцію 57/150 «Підвищення ефективності та посилення координації міжнародної допомоги при проведенні пошуково-рятувальних операцій в містах» від 16 грудня 2002 р. [45]. Ознайомлення із резолюціями Генеральної Асамблеї ООН дозволило

автору дослідити еволюцію інструментів та механізмів ООН з діяльності, покликаної ліквідувати наслідки стихійних лих. Дисертант також у своїй роботі посилається на резолюції Ради Безпеки ООН [301].

При написанні роботи були використані такі конвенції як: Конвенція про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) [26], Женевська конвенція від 12 серпня 1949 р. про захист цивільного населення під час війни [19], Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях [20], Конвенція Тампере про надання телекомунікаційних ресурсів для пом'якшення наслідків стихійних лих та здійснення операцій з надання допомоги [28].

При проведенні дослідження автор використовував промови міжнародних посадових осіб, співробітників ООН, присвячених гуманітарним проблемам та особливостям подолання наслідків стихійних лих. Зокрема дисертант опрацювала виступи Генерального Секретаря ООН Пан Гі Муна [313, 325], заступника Генерального Секретаря ООН з гуманітарних питань та Координатора з надзвичайної допомоги з 1 вересня 2010 по 29 травня 2015 р.р. В. Амос [371, 372], Помічника Генерального Секретаря ООН і Заступника Координатора з надання надзвичайної допомоги Управління з координації гуманітарних питань К. Брагг [93]. Під час свого виступу на симпозіумі із взаємозалежності між розвитком і гуманітаризмом у Токіо (Японія) 23 липня 2014 р. В. Амос окреслила тенденції розвитку та проблеми гуманітарної діяльності, визначила напрями вдосконалення існуючих механізмів ООН із координації гуманітарної діяльності та наголосила на важливості взаємодоповнюваності програм гуманітарної допомоги та розвитку [372].

Цінними для фактологічної бази дисертації стали статистичні зведення «Щорічний огляд статистики виникнення стихійних лих 2009. Цифри та тенденції» [88], «Щорічний огляд статистики виникнення стихійних лих 2010. Цифри та тенденції» [89], «Світові дані та тенденції у гуманітарній

сфері» [395], «Доповідь по світовим катастрофам. Фокус на кризах, що зазвичай залишаються поза увагою» [393], «Індекс неспроможності держав 2005» [338], «Індекс неспроможності держав 2009» [339], «Індекс слабкості урядів» [340].

При вивченні даної наукової проблематики автор спирався на розробки провідних аналітичних центрів та дослідницьких установ у царині гуманітарної діяльності. Надзвичайно важливими для написання роботи стали аналітичні доповіді ALNAP (Системи активного вивчення оцінки збитків та практичних дій у гуманітарній сфері) та TEC (Коаліції з оцінки діяльності із подолання наслідків цунамі), Humanitarian Policy Group (Групи з гуманітарної політики) .

Особливо корисними у дослідженні стали доповіді ALNAP «Стан гуманітарної системи» [351, 352] за 2012 р. та 2015 р. відповідно, підготовлені Д. Тейлором, А. Стоддардом, А. Хамером та А. Хейвером. Зазначені доповіді містять аналіз міжнародної гуманітарної системи, визначають її елементарний склад, описують основні тенденції розвитку системи та загрози її існуванню, проте у доповідях відсутній аналіз закономірностей розвитку гуманітарної системи, не визначена її структура, внутрішній режим.

Дослідження П. Кларке та Л. Кампбела, проведені на базі ALNAP, «Вивчаючи координацію у гуманітарних кластерах» [136] дозволило автору проаналізувати прогалини у кластерному підході до координації гуманітарної діяльності, дослідити механізми міжкластерної взаємодії, принципи кроскластерної оцінки збитків.

На базі ALNAP група вчених на чолі із Н. Ренкорет, А. Стоддарт, К. Хейвер провели дослідження гуманітарної операції з подолання наслідків землетрусу на Гаїті 2010 р., результати якого були опубліковані у доповіді «Землетрус на Гаїті: контекстуальний аналіз» [201], який був використаний дисертантом у роботі. На основі доповіді автор визначив прогалини у координаційному механізмі ООН під час гуманітарної операції на Гаїті,

особливості ролі Місії ООН зі стабілізації на Гаїті, дійшовши висновку про порушення державного суверенітету постраждалої держави міжнародними організаціями, в тому числі ООН.

Висновок про необхідність створення чіткої координаційної структури під час гуманітарних операцій було озвучено у дослідженні А. Стоддарда, А. Нармера, К. Ріу «Небезпечний перехід: атаки на дорогах та їх вплив на гуманітарні операції» [326].

ТЕС провела багатосекторальне дослідження гуманітарної операції після цунамі в Індійському океані у 2004 р. та опублікувала його результати у доповідях: «Координація міжнародної гуманітарної допомоги у країнах, що постраждали від цунамі» [143], «Координація міжнародної гуманітарної допомоги у країнах, що постраждали від цунамі, оцінка діяльності на Мальдівських островах» [145], «Координація міжнародної гуманітарної допомоги у країнах, що постраждали від цунамі, оцінка діяльності на Шрі-Ланці» [144], на які автор посилається у дисертації. Співставлення результатів цих доповідей дозволило виявити сутнісні відмінності між проведенням гуманітарних операцій у різних країнах, що постраждали від цунамі в Індійському океані у 2004 р., порівняти ступінь залучення національних урядів до координації дій, виявити ступінь залучення міжнародних акторів до гуманітарної операції.

При проведенні дослідження автор проаналізував доповідь ТЕС «Координація міжнародної гуманітарної допомоги у країнах, що постраждали від цунамі, цунамі 2004 р.: цивільно-військові аспекти гуманітарної операції» [146] і на її основі виявив особливості взаємодії між цивільним та військовими компонентами місії у різних країнах, що постраждали від цунамі. Дана доповідь була цінною для дослідження специфіки залучення іноземних збройних контингентів до гуманітарних операцій, особливо щодо обмежень, які накладали постраждалі держави на їх дії на своїй території.

Важливим з точки зору аналізу використання збройних сил у

гуманітарних операціях стала аналітична доповідь, підготовлена та видана RAND Corporation, «Відповідь американської армії на землетрус на Гаїті: роздуми для армійського командування» [355], яка має прикладний характер та призначається для представників збройних сил США. У доповіді поданий стислий аналіз причин виникнення занепокоєння у світового співтовариства щодо активної участі американської армії у гуманітарній операції на Гаїті, подані рекомендації для уникнення таких процесів у майбутньому.

При написанні дисертаційної роботи автор спирався на результати досліджень Міжнародного центру Файнштейн (Feinstein International Center). Проблема використання іноземних контингентів у гуманітарних операціях та мотиви згоди країн-донорів надавати власні війська були детально розглянуті в аналітичній доповіді, підготовленої П. Фішштайном та А. Вілдером «Завойовуючи розуми і серця? Аналіз взаємозалежності між допомогою та безпекою в Афганістані» [175]. Вивчення доповіді «Гуманітарний порядок денний на 2015 рік: принципи, сили та уявлення» [219], розроблений колективом авторів на чолі із А. Доніні, Л. Мінером, С. Азербайджані-Могхадам допомогло дисертанту визначити виклики, що наразі стоять перед міжнародною гуманітарною системою.

Публікація «Міжорганізаційна оцінка дій на Гаїті: три місяці потому» [186] Групи надзвичайної реабілітації (Groupe Urgence Rehabilitation) авторства Ф. Грюневальд та Б. Ренодін акцентує увагу на порушеннях принципів гуманітаризму представниками ООН при здійсненні пошуку і порятунку осіб.

Практичні аспекти використання іноземних збройних сил для подолання наслідків стихійних лих та потенційні загрози, які може приховувати таке залучення, було проаналізовано у дослідженні «Ефективність використання іноземних збройних контингентів в гуманітарних операціях з подолання наслідків стихійних лих» [389], проведеному на базі Стокгольмського інституту вивчення миру. У даному дослідженні розміщена велика кількість статистичної інформації щодо залучення провідних армій світу до

гуманітарних операцій, що дозволило співставити інтереси великих держав із їх бажанням допомогти певним країнам.

Дисертантка також опрацювала аналітичні матеріали й інформаційні публікації в фахових іноземних та вітчизняних виданнях, а саме: «Актуальні проблеми міжнародних відносин», «Вісн. НАДУ», «Держава та регіони», «Економіка та держава», «Право и управление», «Asian Economic Journal», «Asian Journal of Environment and Disaster Mangement», «Asian Politics & Policy», «Development and Change», «Disasters», «Forced migration review», «Global Policy», «International Journal of Mass Emergencies and Disasters», «International Migration», «International Review of the Red Cross», «International Studies Review», «Journal of Urban Health», «Public Administration», «Survival», «The Permanent Journal», «World Affairs».

Найбільш цінними для дисертації стали публікації наукового журналу «Disasters». Так, наприклад, стаття А. Рофі «Смертність та переселення внаслідок цунамі в провінції Ачех» [307] стала корисною для оцінки наслідків збитків, завданих стихією. Публікація А. Доніні «Далека сторона: метафункції гуманітаризму у глобалізованому світі» [160] розкриває сутнісні характеристики поняття «гуманітаризму».

Дослідження П. Зеколи, опубліковані в науковому журналі «Disasters», «Стихія, що розділяє: сепаратистський конфлікт і цунамі, права людини та гуманітаризм в Індонезії, Ачех» [400] були використанні при вивченні впливу гуманітарної операції на еволюцію конфлікту в Індонезії.

Особливого значення при написанні дисертації набули публікації наукового журналу «Development and Change», зокрема стаття Д. Хілсхорста «Гуманітарний простір як арена: перспективи щоденної політики надання допомоги» [212], на яку спирався автор при визначенні меж гуманітарної діяльності. При дослідженні сутнісних характеристик гуманітарної допомоги дисертант використовував висновки дослідження, подані у журналі Міжнародний огляд Червоного Хреста «Гуманітарна діяльність: захист і допомога» [213] авторства Д. Хоке.

Надзвичайно корисними стали наукові статті, опубліковані у спеціальному випуску журналу «Forced migration review» за липень 2005 р., який був повністю присвячений проблемі ліквідації наслідків цунамі в Індійському океані. Для аналізу практичних аспектів реалізації гуманітарної діяльності автор використовував наступні статті: стаття Ц. Вьольца «Гуманітарна координація в Індонезії: погляд міжнародних неурядових організацій» [376], Р. Коена «Інституційний розрив для вимушених переселенців внаслідок стихійних лих» [138], Е. Хедмана «Політика реакції на цунамі» [209].

При дослідженні практичних аспектів здійснення гуманітарної діяльності були опрацьовані численні аналітичні доповіді, звіти міжнародних організацій, які безпосередньо були учасниками даних гуманітарних операцій. Ці звіти становлять значну наукову цінність з огляду на те, що вони містять висновки щодо недоліків роботи цих організацій та рекомендації щодо її покращення.

Вивчаючи гуманітарну діяльність з подолання наслідків цунамі в Індійському океані, автор використовував доповідь ЮНІСЕФ «Діти та цунамі 2004 р. в Індійському океані: оцінка дій ЮНІСЕФ в Індонезії (2005—2008)» [131] та звіт Всесвітньої продовольчої програми «Оцінка дій Всесвітньої продовольчої програми в реальному часі у відповідь на цунамі в Індійському океані» [298].

Аналізуючи гуманітарну операцію на Гаїті після землетрусу у 2010 р., дисертантка спиралася на доповідь ЮНІСЕФ «Гаїтянські діти: три місяці після землетрусу: прогрес, прогалини та плани гуманітарної діяльності з розробки перехідного порядку денного для дітей» [132], звіт Управління з координації гуманітарних питань «ІНСАРАГ: дії у відповідь на землетрус на Гаїті 2010 р.» [232], звіт Міжнародного комітету Червоного Хреста «Землетрус на Гаїті: доповідь про стан. Чотири роки потому» [199], доповідь CARE «Огляд дій у відповідь на землетрус на Гаїті: рік потому» [200].

Особливу цінність для дисертації становили спеціальні документи,

керівні принципи, довідники Управління з координації гуманітарних питань та Міжвідомчого постійного комітету, оскільки у цих джерелах чітко окреслюються мандати відповідних структурних підрозділів, їх завдання, функції, механізми взаємодії із іншими структурними одиницями системи ООН та іншими гуманітарними акторами, механізми співпраці із урядом та місцевою владою постраждалої держави. Серед них варто виділити «Меморандум щодо керівних принципів застосування кластерного підходу для посилення відповіді на гуманітарну катастрофу» [189], «Довідник для Постійних координаторів та Гуманітарних координаторів щодо готовності до надзвичайних ситуацій та відповіді на них» [205], «Керівні принципи щодо використання та координації дій із силами поліції та військовими на Гаїті» [189].

Аналізуючи проблеми взаємодії між глобальними та національними кластерами, проблеми координації у глобальних кластерах, роль різних типів елементів міжнародної гуманітарної системи, дисертант спирався на «Меморандум щодо керівних принципів застосування кластерного підходу для посилення відповіді на гуманітарну катастрофу» [189], виданий Міжвідомчим постійними комітетом.

Вивчаючи практичні аспекти реалізації гуманітарної діяльності, автор опрацьовував інформацію ЗМІ, зокрема матеріали центру новин ООН [32 — 35], публікації «The Guardian» [113]. Інформація Центру новин ООН була надзвичайно корисною для автора, оскільки Центр новин ООН розміщував на своєму порталі дані, на які спиралася ООН при стратегічному плануванні проведення гуманітарної операції, в результаті чого можна було прослідкувати мотиви дій ООН у певних сферах.

Цінна та часом ексклюзивна інформація з проблематики дослідження представлена на ресурсах мережі Інтернет, що забезпечило отримання потрібних матеріалів та фактів. Найбільший обсяг релевантної інформації було розміщено на сайтах www.alnap.org, www.army-technology.com, www.christianaid.org.uk, www.crs.org, www.eird.org, www.eisf.eu,

www.fsi.fundforpeace.org, www.globalhumanitarianassistance.org, www.gppi.net,
www.guardian.co.uk, www.hapinternational.org, www.hdcentre.org,
www.highbeam.com, www.hrdjournal.com, www.humanitarianresponse.info,
www.icrc.org, www.ifrc.org, www.insarag.org, www.jha.ac, www.law.harvard.edu,
www.nasledie.ru, www.ochaonline.un.org, www.ochanet.unocha.org,
www.old.gppi.net, www.odi.org, www.pbs.org, www.preventionweb.net,
www.refworld.org, www.reliefweb.int, www.syrialearning.org,
www.terrorfreetomorrow.org, www.theguardian.com, www.undg.org,
www.urd.org, www.un.org, www.unisdr.org, www.unterm.un.org,
www.usjapantomodachi.org, www.zakon4.rada.gov.ua.

На сайті www.theguardian.com була розміщена стаття Е. Пілкінгтона «Американські військові звертаються до гаїтян зі словами: ми не маємо намірів робити жодного пострілу», яка розкриває суспільні настрої на Гаїті після землетрусу з огляду на введення до постраждалої країни численного збройного контингенту США [356]. The Guardian опублікував на своєму сайті звернення Заступника Генерального секретаря ООН із гуманітарних питань Д. Боргера «Зміна клімату вже має для нас катастрофічні наслідки» [113]. Це звернення відображає позицію УКГП щодо змін клімату та пов'язану із ними тенденцію до збільшення кількості природних катастроф.

На Інтернет ресурсах www.insarag.org, www.undg.org, www.un.org, www.unisdr.org, www.ochaonline.un.org, www.ochanet.unocha.org розміщуються цінні з наукової точки зору матеріали щодо розподілу функцій між різними інституціями та агентствами ООН у царині ліквідації наслідків стихійних лих; звіти та доповіді ООН, УКГП; аналіз наслідків природних катастроф у регіонах.

Численні матеріали, присвячені гуманітарній діяльності, розміщені на сайті www.reliefweb.int. Автор використав у своєму дослідженні результати розслідування доцільності надання різних видів гуманітарної допомоги, наприклад, «Костюми Санта Клауса для жертв цунамі» [170].

Корисним при написанні роботи стали матеріали сайту

www.preventionweb.net [323], Інтернет-проекту Бюро Організації Об'єднаних Націй зі зниження ризиків стихійних лих. На цьому ресурсі опубліковані дані щодо всіх стихійних лих, що відбуваються, та аналітичні доповіді щодо гуманітарних операцій для їх ліквідації, розміщена інформація по країнам.

На Інтернет-ресурсі www.humanitarianresponse.info [224, 291] розміщені численні документи щодо координації дій між гуманітарними акторами, перелік Гуманітарних координаторів по країнам, публікації, що містять оцінки потреб населення по країнам.

Інтернет-джерело www.unisdr.org містить велику кількість статистичної інформації щодо виникнення стихійних лих, їх наслідків, кількості загиблих та постраждалих від природних катаклізмів.

При написанні дисертації автор спирався на монографії, книги провідних дослідників гуманітаризму. Цю групу джерел можна поділити на джерела українських дослідників та іноземних, серед яких можна окремо виділити представників Російської Федерації.

У вітчизняній політологічній школі проблеми гуманітарної діяльності ООН з подолання наслідків стихійних лих довгий час залишаються поза увагою науковців. Серед українських науковців даною проблематикою займалися О. Альбошій [1], Балдинюк О. [3-4], М. Болотських [5], О. Барило [39], О. Білошевська [70], В. Бруз [6], С. Волошин [65], О. Гогоша [13], С. Гур'єв [14-15], Н. Іскра [2], Н. Клименко [22-25], Л. Кузьменко [29], Я. Кукуруз [30, 56], О. Кучик [13], С. Миронець [65], Я. Радиш [38], Г. Роцін [46-49], однак можна виділити тенденцію, що переважна більшість вітчизняних дослідників займалася вивченням проблеми державного управління в умовах надзвичайних ситуацій, не виділяючи окремо катастрофи, викликані природними факторами. До того ж наукові праці присвячені перш за все внутрішньодержавним аспектам реакції на стихійне лихо, залишаючи поза увагою проблему координації з іншими гуманітарними акторами.

У дослідженні колективу вітчизняних авторів на чолі із О. Барилом «Реагування на надзвичайні ситуації» основна увага приділена діям самої постраждалої держави у відповідь на виникнення катастрофи природного чи техногенного характеру. У роботі розкриті особливості взаємодії між різними органами центральної влади; між центральними та місцевими органами державного управління, але механізми координації із міжнародними організаціями у випадку їх залучення до процесу реагування на катастрофи не знайшли свого відображення у цій науковій праці. Дослідження присвячене надзвичайним ситуаціям, які включають в себе природні катаклізми, однак автори подають уніфікований алгоритм дій як у випадку стихійних лих, так і у випадку катастроф, спричинених людською діяльністю [39].

А. Терент'єва у своїх наукових працях фокусується на способах покращення державного механізму реагування на надзвичайні ситуації, в тому числі і стихійні лиха [52-56]. У роботі «Аналіз засад і принципів управління спільною роботою міжнародних сил при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій» [52] проаналізовані способи покращення взаємодії між урядом постраждалої держави та учасниками гуманітарної операції з подолання негативного впливу природних катаклізмів та збройних конфліктів.

Заслужовують на увагу дослідження П. Волинянського, які стосуються в першу чергу особливостей діяльності медичного компоненту гуманітарних операцій та способів покращення медичного забезпечення населення у період надзвичайних ситуацій [10-12].

О. Гогоша здійснив комплексний аналіз гуманітарних операцій як складової частини миротворчої діяльності, стисло подав концептуально-теоретичні підходи до розуміння гуманітарних операцій, однак гуманітарні операції після стихійних лих окремо він не розглядав [13].

Обов'язки постраждалої держави та механізми державного управління під час надзвичайних ситуацій розкриті у роботах Н. Клименко, але вона

оминула увагою процеси координації між постраждалою державою та міжнародними організаціями, до того ж Н. Г. Клименко фокусується на попередженні виникнення катастроф, в той час, як питання ліквідації їх наслідків залишається малодослідженим [22-25].

Н. Фігун, О. Білошевська у статті «Роль партнерства в умовах гуманітарної кризи» [70] здійснили дослідження проблеми ефективності координації під час гуманітарних операцій та запропонували шляхи її підвищення, основний фокус при цьому зробивши на виявленні недоліків гуманітарної логістики.

А. Філіпенко вивчала становище та забезпечення прав постраждалого населення. Базуючись на міжнародному досвіді, вона розробила рекомендації для України для складання планів реагування на надзвичайні ситуації транскордонного характеру, систему планування заходів захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій [71].

С. Гур'єв у науковій статті «Принципи управління наданням гуманітарної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій» [15] подає підходи до визначення «гуманітарної допомоги», аналізує права постраждалого населення на допомогу, умови, за яких держава, на території якої сталося стихійне лихо чи інша катастрофа, відмовляється від міжнародної гуманітарної допомоги, та наслідки таких дій.

При написанні роботи автор використовував дослідження українського науковця Л. Р. Кузьменко «Міжнародно-правова регламентація відносин, пов'язаних із діяльністю на випадок стихійних лих» [29]. Ця робота фокусується на міжнародно-правовому регулюванні діяльності із подолання наслідків стихійних лих, відповідно політичні аспекти такої діяльності залишаються поза увагою.

Міжнародні аспекти гуманітарної діяльності з подолання стихійних лих досліджувалися О. Балдинюком та В. Брузом. При написанні дисертаційної роботи автор використовував науковий доробок О. Балдинюка. У його дослідженні «Гуманітарна діяльність ООН у контексті врегулювання збройних

конфліктів (1990 – 2000 рр.)» [4] проаналізовані основні механізми та інструменти ООН для здійснення гуманітарної діяльності, які наразі зазнали значних змін у ході реформування. До того ж, у зазначеній роботі не проаналізовано саму концепцію гуманітаризму, відсутня дефініція «гуманітарної діяльності». О. Балдинюк основну увагу приділяє гуманітарній діяльності з ліквідації негативних наслідків збройних конфліктів, не звертаючись окремо до аспекту подолання наслідків природних катастроф. Крім того, у цьому дослідженні не розкриті механізми взаємодії між ООН та іншими гуманітарними акторами при проведенні гуманітарних операцій.

Серед українських науковців і дипломатів-практиків В. Бруз досліджував діяльність ООН [6], проте основний акцент він робив на діяльності ООН з постконфліктного врегулювання, оминаючи проблеми гуманітарної діяльності після стихійних лих.

Російська дослідниця Г. Великая у науковій статті «Міжнародне гуманітарне співробітництво: політичні аспекти вітчизняних та західних підходів», надрукованої й у фаховому виданні «Право и управление» доводить тезу про те, що гуманітарна діяльність наразі використовується США та країнами Західної Європи для утвердження власних експансіоністських інтересів, при цьому дослідниця зауважує, що Російська Федерація при наданні гуманітарної допомоги керується виключно цілями, що полягають у полегшенні страждань і порятунку життів. Г. Великая вважає за необхідне для Росії протистояти активізації США у гуманітарній сфері. Загалом її наукова робота є суб'єктивною, містить суперечливу інформацію, однак повністю демонструє позицію Росії щодо здійснення гуманітарної діяльності [9, с. 65].

Автор звертався до наукової праці російської дослідниці О. Желнової «Політичні аспекти гуманітарного співробітництва у сучасному світі», де аналізується концепція гуманітаризму шляхом її співставлення із концепцією гуманізму, особливостями діяльності міжнародних організацій [18], детально розкриваються суб'єкти та форми міжнародного гуманітарного

співробітництва, але основний акцент у науковій праці робиться на міжнародному співробітництві, і уваги діяльності ООН не приділено.

Російський дослідник О. М. Шипулін у своїй роботі «Політико-екологічний вектор міжнародного співробітництва» доводить, що природні катаклізми виступають імпульсом для розвитку нових форм міжнародного співробітництва [73], проте автор розглядає гуманітарне співробітництво з подолання наслідків стихійних лих у тісному зв'язку із глобалізацією.

Використані при написанні іноземні джерела можна в свою чергу поділити на: книги та монографії, створені безпосередніми учасниками гуманітарних операцій, в тому числі і особами, що не мають освіти у сфері суспільних наук; джерела авторства дослідників-теоретиків, які інколи не брали участь у наданні гуманітарної допомоги; та дослідження, опубліковані журналістами, які тривалий час займалися висвітленням цього процесу.

Особливо цінними для дисертаційного дослідження виявилися книги, монографії, наукові роботи авторів, які брали участь у гуманітарних операціях, адже більшість із висновків, запропонованих ними, базуються на їх особистому досвіді. Такий емпіричний характер досліджень та теоретизування власного досвіду дозволяють усвідомити особливості гуманітарних операцій, визначити недоліки сучасної міжнародної гуманітарної системи. Однак ці дослідження є досить суб'єктивними з огляду на ототожнення більшістю авторів себе із певними гуманітарними організаціями.

Корисним при написанні роботи було наукове дослідження Е. Ферріс, яка 20 років присвятила роботі у гуманітарних організаціях, «Політика захисту. Межі гуманітарної діяльності» [173]. У зазначеній роботі розкриваються принципи гуманітаризму, міжнародно-правова база для здійснення гуманітарної діяльності, відмінності між гуманітарною діяльністю міжнародних урядових та неурядових організацій, сучасні виклики для гуманітарної діяльності. Проте дане дослідження концентрується на аспекті захисту, у роботі не подаються теоретичні підходи

до визначення гуманітарної діяльності. Крім того, недостатньо уваги було приділено подоланню наслідків стихійних лих, натомість основна увага зосереджена на гуманітарних катастрофах, що виникли внаслідок збройних конфліктів.

Колишній функціонер ООН, співробітник офісу Комісара ООН у Намібії, Т. Вайс осмислює свій досвід роботи в ООН у відповідних дослідженнях: «Гуманітарний бізнес» [384], «Взаємодія між цивільними та військовими: гуманітарні кризи та відповідальність захищати» [385]. Дослідження Т. Вайса відзначаються гострою критикою нездатності ООН перебрати на себе роль лідера у гуманітарній сфері. При вивченні прогалин у координаційному механізмі ООН дисертант спирався на наукову роботу «Що не так з ООН і як це виправити?» [387]. Роль ООН у сучасній міжнародній системі в аспектах гуманітарної діяльності була проаналізована Т. Вайсом у науковій роботі «ООН і мінлива світова політика» [387].

Ф. Террі, яка понад півтора десятиліття свого життя присвятила роботі у міжнародних гуманітарних організаціях, зокрема в організації «Лікарі без кордонів» та у Міжнародній Федерації Червоного Хреста, опублікувала дослідження «Приречені повторюватися?: Парадокс гуманітарної діяльності» [337], де представлений вільсоніанський підхід до гуманітаризму, проаналізовані практичні моменти створення гуманітарного простору, побудови таборів для постраждалих та забезпечення тимчасовим притулком тих, хто опинився на вулиці внаслідок гуманітарних криз.

Практичну цінність для дисертанта становить науковий доробок лікаря К. Кахіла [121-125], який неодноразово брав участь у медичному компоненті місії гуманітарних операцій. У науковій праці «Основи міжнародних гуманітарних місій» [121] К. Кахіл теоретизує свій досвід та розглядає практичні та політичні аспекти взаємодії між різними гуманітарними акторами та компонентами місії під час гуманітарної операції. Проблеми захисту цивільного населення під час збройних конфліктів, нездатність міжнародних інституцій ефективно виконувати свою місію аналізуються у

дослідженні К. Кахіла «Пульс гуманітарної діяльності» [124], де на прикладі подій 1990-х р.р. у Руанді та на теренах колишньої Югославії доводиться приреченість міжнародної гуманітарної системи. Наукова робота К. Кахіла «Традиції, цінності та гуманітарна діяльність» [125] розкриває еволюцію розвитку міжнародної гуманітарної системи та етапи створення відповідних інструментів для співробітництва між державами у царині подолання наслідків стихійних лих.

До джерел дослідників-теоретиків, які не мали практичного досвіду участі у гуманітарних операціях, відносять дослідження представника конструктивістської школи вивчення міжнародних відносин М. Барнетта [97-104]. У його дослідженні «Імперія людяності» [97] автор розкриває зміст концепції гуманітаризму, досліджує витoki його формування, пропонує періодизацію етапів розвитку гуманітаризму. Місце ООН у міжнародній гуманітарній системі аналізується у книзі М. Барнетта «Міжнародний гуманітарний порядок» [104]. Критичне осмислення ролі ООН під час гуманітарних криз аналізується на прикладі гуманітарної катастрофи у Руанді в 1994 р., яка стала точкою біфуркації для розвитку міжнародної гуманітарної системи, та подане у науковій праці «Свідки геноциду: ООН та Руанда» [98].

Аналіз комплексу дій, запроваджених японським урядом у відповідь на землетрус та викликану ним цунамі, подано у роботі Р. Шо «Відновлення Тохуку: виклики, потенціал, майбутнє» [318]. При дослідженні гуманітарної діяльності з ліквідації наслідків цунамі в Індійському океані дисертантом була опрацьована наукова робота Р. Шо «Відновлення після цунамі в Індійському океані: 10 років потому» [317].

Характеристика фаз процесу боротьби з наслідками стихійного лиха подана у науковій праці Д. Александера «Принципи планування та управління процесом подолання наслідків стихійного лиха» [82]. У дослідженні проаналізовано існуючі методології оцінки ризиків, збитків, завданих стихією, що виявилось корисним у написанні дисертації. Однак

дана робота залишає поза увагою політичні аспекти боротьби наслідками природних катаклізмів, приділяючи основну увагу технічним моментам та заходам на національному рівні.

Критичне осмислення ролі гуманітарної діяльності у стабілізації та дестабілізації ситуації міститься у роботі М. Андерсена «Як допомога може підтримувати мир чи війну?» [86], на яке автор спирався у дослідженні поглядів реалістів при детермінуванні гуманітарної діяльності. В. Андерсон аналізує гуманітарні дилеми, спираючись на конкретні приклади доводить тезу, що гуманітарна діяльність може приносити як користь, так і шкоду.

Якщо джерела, написані безпосередніми учасниками гуманітарних операцій, здебільшого розглядають гуманітарну діяльність з точки зору міжнародних організацій, з якими вони себе часто асоціюють, то дослідження, проведені журналістами, мають критичний характер, адже ці автори не є частиною міжнародної гуманітарної системи, а виступають сторонніми спостерігачами.

Журналіст Д. Ріф на шпальтах таких видань як „The New York Times”, „The Los Angeles Times”, „The Washington Post”, „The Wall Street Journal”. висвітлював особливості здійснення гуманітарної діяльності, а також написав роботу «Ліжко на ніч: гуманітаризм у стані кризи» [304], де зазначив, що „в жодному столітті не було кращих норм і гірших реалій». Д. Ріф розглядає гуманітарну діяльність крізь призму реалізму, аналізуючи, які актори міжнародної системи і яким чином можуть використовувати гуманітарну діяльність у своїх цілях.

Окремо варто виділити категорію авторів-представників вразливих до стихійних лих країн, чий потенціал подолання не дозволяє самостійно ліквідувати руйнівні наслідки природних катаклізмів і вони вимушені звертатися за міжнародною допомогою. Кенійка К. Юма, відома своїми дослідженнями у галузі безпеки Африканського континенту та специфіки здійснення там гуманітарної діяльності. Наразі К. Юма обіймає посаду Міністра внутрішніх справ Кенії. Її наукову роботу «Руйнуючи місцевий

потенціал: гуманітарна діяльність в Африці» дисертант використав для опрацювання проблеми залежності країн, що розвиваються від гуманітарної допомоги. К. Юма розглядає концепцію гуманітаризму та вплив гуманітарної діяльності на країни зі слабкими урядами та низьким рівнем соціально-економічного розвитку, роблячи висновок, що дії міжнародних організацій в Африці знижують потенціал континенту та уповільнюють темпи економічного розвитку [248].

Професор Університету Коломбо (Шрі-Ланка) У. Ядева досліджує яким чином цунамі в Індійському океані 2004 р. та операція з її подолання вплинула на ескалацію внутрішнього конфлікту між тамільцями та сингалійцями, приділяючи особливу увагу недотримання гуманітарних принципів у ході операції [249].

Висновки до розділу 1

Гуманітарна діяльність становить цілеспрямовану діяльність з ліквідації людських страждань та порятунку життів, що здійснюється за дотримання принципів гуманності, неупередженості, нейтралітету та незалежності.

Ідеалістично-ліберальна парадигма дослідження міжнародних відносин ототожнює гуманітарну діяльність із добром у світі, наповненому страждань та жахів, та визначає полегшення цих страждань за її єдину мету, натомість реалістична парадигма апелює до інших цілей гуманітарної діяльності, яку держави використовують задля реалізації своїх зовнішньополітичних цілей та захисту власних національних інтересів.

Конструктивізм розглядає гуманітарну діяльність як реальність, сконструйовану іншими акторами міжнародних відносин внаслідок домовленостей та переговорів. Даний підхід наголошує на наявності власних інтересів не тільки у держав, але й в інших акторів міжнародних відносин, в тому числі й у міжнародних організаціях, зокрема в ООН, у відповідності до яких вони й здійснюють гуманітарну діяльність. Концептуально-теоретичною основою даного дисертаційного дослідження є конструктивізм. Існують два підходи щодо співвідношення гуманітарної та політичної

діяльності. Дунантистський підхід визначає гуманітарну діяльність як повністю аполітичну, натомість вільсоніанський наголошує на необхідності розширення меж гуманітарної діяльності на усунення першопричин катастроф задля мінімізації ризику їх повторення.

Гуманітарна діяльність з подолання наслідків стихійних лих вирізняється екстремим характером, необхідністю швидких дій та великою кількістю залучених гуманітарних акторів.

За критерієм причин лиха поділяють на ті, які виникли через людський фактор та ті, які сталися внаслідок природних явищ. Стихійні лиха в свою чергу можуть виникати неочікувано, якщо вони трапляються внаслідок таких природних явищ як землетрус, цунамі, ураган. Водночас посухи і повені, як правило, розвиваються тривалий час.

Процес боротьби зі стихійними лихами складається з кількох фаз, кожна з яких вимагає різного спектру заходів. Однак весь процес можна звести до таких фаз: попередження стихійних лих, зменшення небезпеки стихійних лих, забезпечення готовності до стихійних лих, відповідь на стихійне лихо чи кризова фаза, відновлення та розвиток. Гуманітарна діяльність з подолання наслідків стихійних лих може надатися на фазі відповіді на стихійне лихо та фазі відновлення.

При написанні даної наукової роботи дисертантка проаналізувала міжнародно-правові документи, включаючи резолюції Генеральної Асамблеї ООН, резолюції Ради Безпеки ООН, установчі документи міжнародних організацій, конвенції з міжнародного гуманітарного права; іноземні та вітчизняні періодичні видання; аналітичні доповіді дослідницьких центрів; спеціальні документи структурних підрозділів ООН, що регулюють надання гуманітарної допомоги; звіти спеціалізованих установ ООН та інших міжнародних організацій; матеріали ЗМІ; ресурси мережі Інтернет; монографії із досліджуваної тематики. Можна констатувати, що у політологічній науці недостатньо досліджені політичні аспекти здійснення гуманітарної діяльності з ліквідації наслідків природних катастроф, на чому і

зосередилася дисертантка у своїй науковій роботі.

Особливістю джерельної бази дисертаційного дослідження є використання автором наукових робіт безпосередніх учасників гуманітарних операцій, функціонерів міжнародних гуманітарних організацій, в тому числі ООН, які теоретизують свій досвід та зосереджують увагу на практичних аспектах гуманітарної діяльності та на прогалинах в існуючих механізмах та інструментах її здійснення.

Головні висновки й положення розділу 1 дисертації викладені у працях автора:

Ткач Т. Я. Концептуально - теоретичні засади здійснення міжнародної гуманітарної діяльності / Тетяна Ярославівна Ткач // Вісник Маріупольського державного університету серія : історія, політологія. – 2015. – № 12. – С. 306–315.

Ткач Т. Я. Особливості здійснення гуманітарної діяльності в умовах стихійних лих / Тетяна Ярославівна Ткач // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць. – 2015. – № 95. – С. 364–368.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ООН З ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ СТИХІЙНИХ ЛИХ

Основною функцією ООН у подоланні наслідків стихійних лих є координація дій гуманітарних акторів, саме тому автор у цьому розділі приділяє увагу елементарному складу міжнародної гуманітарної системи, роблячи акцент на принципах та механізмах взаємодії між гуманітарними акторами та ООН. Дисертантка аналізує механізми та інструменти ООН з ліквідації наслідків руйнівного впливу стихії, проблему координації у гуманітарних операціях. З огляду на те, що використання збройних сил у гуманітарних операціях після стихійних лих має певні переваги, постраждалі держави нерідко звертаються за допомогою до інших держав чи ООН. Тому автор розкриває проблему використання сил ООН та збройних сил іноземних держав в гуманітарних операціях після стихійних лих та принципи координації діяльності між військовим та цивільним компонентами місії.

2.1. Інституційний вимір ООН в контексті діяльності щодо ліквідації наслідків природних катаклізмів

Стаття 1 Статуту ООН виділяє здійснення міжнародного співробітництва для вирішення міжнародних проблем гуманітарного характеру як одну із цілей діяльності організації [67]. Враховуючи той факт, що ООН є міжнародною організацією універсального характеру, одним з напрямків її діяльності виступає боротьба зі стихійними лихами.

Серед основних функцій ООН у сфері подолання наслідків катастроф гуманітарного характеру М. Дальтон виділив наступні: нормативна функція, пов'язана із розробкою та утвердження гуманітарних стандартів та принципів; функція лідера у гуманітарних операціях; координуюча функція; функція виконання гуманітарних завдань [330].

Е. Ферріс зазначає, що системі ООН потрібно вибирати між

нормативною функцією та функцією здійснення гуманітарних завдань, адже вищезгадані функції не можуть бути поєднані у рамках одного суб'єкта, так як у такому випадку виникає внутрішній конфлікт [173, с. 92].

Незважаючи на те, що стихійні лиха завжди були частиною історії людства, міжнародне співтовариство довгий час не приділяло цьому явищу належної уваги. Перші приклади такої співпраці припадають на XVIII ст.. Саме тоді провідні європейські країни почали приймати відповідні закони, які мали на меті створення умов та розробку правових засад для колективної боротьби з епідеміями. Заходи із зупинення розповсюдження інфекцій не обмежувалися національними кордонами і впроваджувалися цілими групами держав, які страждали від них. Однак, боротьба з стихійними лихами чи епідеміями не мала на той час значної ваги у діяльності міжнародних акторів. Набагато більше тоді населення страждало від наслідків збройних конфліктів. Тому і гуманітарна діяльність була направлена на допомогу їх жертвам.

Проте були певні спроби створити міжнародно-правову базу для регулювання відносин, пов'язаних із ліквідацією наслідків стихійних лих. Так, у 1869 р. Друга Міжнародна конференція Ліги товариств Червоного Хреста прийняла резолюцію, яка закликала національні товариства до надання допомоги у випадках лих, які, як і війни, вимагають негайної та організованої допомоги» [270, с. 42]. У період, коли на європейському континенті постійно спалахували збройні конфлікти, головна увага міжнародного співтовариства була спрямована на допомогу жертвам війни. Не дивно, що пізніше акцент у діяльності таких універсальних організацій, як Ліга Націй та Організація Об'єднаних Націй був зроблений саме на запобігання військовим конфліктам та мінімізації їх негативного впливу [194, с. 104]. У жодному з документів Ліги Націй, заснованої в 1919 р., не було передбачено надання гуманітарної допомоги у разі виникнення стихійних лих.

Новим етапом еволюції гуманітарної діяльності із подолання наслідків

природних катаклізмів стало створення у 1927 р. Міжнародного союзу допомоги. У статті 2 статуту міжнародного союзу допомоги були зазначені цілі діяльності організації, які полягали в наданні населенню, постраждалому внаслідок «будь-яких катастроф, що виникають внаслідок непереборної сили, чия надзвичайна небезпечність перевищує межі сил та ресурсів постраждалого народу» [141].

Але помітних успіхів у діяльності з подолання наслідків стихійних лих Міжнародний союз допомоги не продемонстрував, хоча досвід вищезазначеної організації у спробах створення механізмів координації діяльності гуманітарних акторів, пізніше був застосований ООН.

Можна констатувати, що ситуація змінилася зі створенням Організації Об'єднаних Націй у 1945 р. та її спеціалізованої установи Всесвітньої організації охорони здоров'я у 1948 р., програмна діяльність яких передбачала заходи з надання гуманітарної допомоги уряду будь-якої країни, що постраждала від стихійного лиха.

Після невдач Міжнародного союзу допомоги у вирішенні проблем гуманітарного характеру ООН перейняла роль локомотиву гуманітарної діяльності. Але в перші роки існування ООН особливо не приділяла уваги катастрофам. Генеральна Асамблея ООН приймала резолюції, як правило, лише у відповідь на стихійне лихо значних масштабів, як наприклад після землетрусу у Югославії та урагану у Карибському басейні у 1963 р. Ці резолюції обмежувалися закликами до міжнародного співтовариства долучатися до активної участі у наданні допомоги постраждалим державам [258, с. 92].

У 1965 р. була прийнята перша резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 2034 про надання допомоги у випадку стихійних лих [40]. Основна увага у ній була приділена проблемам координації гуманітарної діяльності. Резолюція також рекомендувала державами-членам ООН створити та запровадити на національному рівні необхідні правові та організаційні механізми, які б дозволили оцінити необхідність допомоги та сприяли б

уніфікації підходів до проведення операцій із надання допомоги. Також резолюцією був створений спеціальний фонд на 100 тис. доларів США, який Генеральний Секретар ООН міг використовувати для допомоги країнам, що постраждали від стихійних лих [258, с. 179].

Починаючи з 1970-тих рр., ООН почала направляти все більше ресурсів на надання надзвичайної допомоги країнам, що розвиваються для боротьби з епідеміями та голодом [4, с. 37].

Із зростанням частоти виникнення стихійних лих посилювалася і необхідність створення певних структур в межах ООН, які були б відповідальні за проведення гуманітарної діяльності в умовах ліквідації наслідків стихійних лих.

У 1971 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію № 2816, яка передбачає створення посади Координатора з надання допомоги на випадок виникнення стихійних лих [206, с. 592]. Таким чином у 1971 р. було засноване Бюро координатора ООН з надання допомоги на випадок виникнення стихійних лих зі штаб-квартирою в Женеві [4, с. 76].

В умовах протистояння двох наддержав під час холодної війни ефективне співробітництво між державами-членами ООН у сфері надання допомоги для ліквідації наслідків стихійних лих було неможливим [116, с. 98]. Найчастіше у цей період гуманітарну допомогу надавала та наддержавна, яка відносила постраждалу країну до сфери свого впливу. З огляду на це розвиток механізмів реагування на стихійні лиха уповільнювався, і формування повноцінних механізмів взаємодії на координації діяльності міжнародних акторів розпочалося лише після розпаду біполярної системи міжнародних відносин. Так, в 90-ті р.р. XX століття були оформленні основні принципи здійснення гуманітарної діяльності в умовах стихійних лих.

Резолюція 42/169 від 11 грудня 1987 р. визначила 1990 — 1999 рр. десятиліттям, протягом якого міжнародне співтовариство під егідою ООН мало приділяти особливу увагу підтримці міжнародної співпраці в сфері запобігання стихійним лихам [42]. В додатку до цієї резолюції була

окреслена приблизна програма дій, яка не містила жодних юридичних положень чи визначених напрямів роботи, а основний акцент робився на діях на національному рівні в технічній, технологічній, інформаційній та інженерній сферах. Протягом десятиліття основна діяльність була націлена передусім на скорочення рівня смертності від стихійних лих та зменшення масштабів економічних збитків шляхом узгоджених дій міжнародного співтовариства.

Точкою біфуркації розвитку гуманітарної системи стали 90-ті рр. XX століття, коли людство зіштовхнувшись із безпрецедентними за своїми масштабами гуманітарними катастрофами у Руанді, Боснії, та Сомалі, усвідомило, що надії на те, що із розпадом біполярної системи міжнародне співтовариство увійде у якісно новий етап розвитку без війни, конфліктів та людських страждань, виявилися марними. Генеральна Асамблея ООН у грудні 1991 р. прийняла резолюцію 46/182, що була покликана посилити потенціал ООН з подолання наслідків стихійних лих. У резолюції 46/182 (1991) Генеральної Асамблеї ООН наголошено на важливості гуманітарної допомоги в умовах надзвичайних природних катастроф. Зокрема стаття 5 зазначає, що масштаби і тривалість багатьох надзвичайних ситуацій можуть значно перевищувати можливості постраждалих країн реагувати на них. У такому випадку залучення гуманітарних акторів до гуманітарних операцій виступає необхідністю [44]. Резолюція створила посаду Координатора з надання допомоги екстреного характеру та заснувала Міжвідомчий постійний комітет [44].

У 1991 р. ГА ООН прийняла Резолюцію 46/182, метою якої було посилення «центральної та унікальної ролі ООН в координації зусиль міжнародного співтовариства у підтримці постраждалої країни» [44].

Пізніше Генеральний Секретар ООН заснував Департамент з гуманітарних справ, глава цього департаменту отримав посаду заступника Генерального Секретаря із гуманітарних питань, що підкреслило важливість цього напрямку у діяльності ООН.

У 1990-х рр. стала помітною інша тенденція у розвитку гуманітаризму: раціоналізація. Оскільки склад суб'єктів, які брали участь у наданні гуманітарної допомоги почав розширюватися, гуманітарна система потребувала певних консолідованих правил взаємодії між всіма суб'єктами для покращення координації між ними, що дозволило значно підвищити ефективність проведення гуманітарних операцій. Саме з цією метою почали розроблятися правила процедури у міжнародних гуманітарних організаціях, методи оцінки збитків, методології розрахунку ефективності проведення гуманітарних операцій.

Якщо раніше єдиною вимогою для того, щоб працювати в гуманітарних організаціях, була відданість принципам гуманітаризму та бажання допомагати постраждалим, то у 1990-х рр. до відбору співробітників почали ставитися більш вимогливо, додавши до вимог нові кваліфікації та навички, таким чином виокремилася окрема професія гуманітарного працівника. У цей самий період спостерігалася бюрократизація гуманітарних організацій та виникнення окремих структурних одиниць, які діяли виключно в гуманітарній сфері [126, с. 112].

Зважаючи на те, що кількість стихійних лих за останні десятиліття значно збільшилася, інструменти ООН з подолання наслідків стихійних лих з кожним новим катаклізмом все більше вдосконалюються.

Провідна роль у здійсненні заходів з подолання наслідків стихійних лих відводиться Управлінню з координації гуманітарних питань (УКГП (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs)). Управління з координації гуманітарних питань несе відповідальність за об'єднання гуманітарних організацій з метою забезпечення узгодженої реакції на надзвичайні ситуації, основним завданням діяльності УКГП є "координувати ефективно і принципово гуманітарні дії у партнерстві з національними та міжнародними суб'єктами" [361].

У контексті ліквідації наслідків стихійних лих головними цілями діяльності УКГП виступають: полегшення людських страждань в результаті

стихійних лих і надзвичайних ситуацій; сприяння готовності урядів до виникнення стихійних лих та дій із зниження ступеню уразливості в майбутньому; сприяння прийняттю національними урядами рішень, які унеможливають повторення катастрофічних наслідків природних катаклізмів; захист прав людей, які потерпають від наслідків стихійних лих [279].

Варто розкрити сутнісні відмінності між поняттями «координації» та «співробітництва». Координація – це процес, націлений на уникнення дублювань, забезпечення ефективного використання наявних ресурсів, забезпечення безпеки постраждалого населення та гуманітарних співробітників, дотримуючись при цьому незалежності у прийнятті рішень між суб'єктами. В той час як співробітництво включає високий рівень спільного планування діяльності, спільне втілення цілей, імплементацію стратегії [308]. На теперішньому рівні розвитку міжнародна гуманітарна система має такий рівень організації, що говорити про співробітництво не можна.

УКГП очолює зусилля міжнародного співтовариства з розробки кращої архітектури системи надання гуманітарної допомоги, вдосконалюючи вже існуючі механізми. Мандат УКГП складається з трьох основних функцій: розробка політики, гуманітарної пропаганди та координації допомоги.

УКГП забезпечує комплексний підхід у боротьбі з надзвичайними екологічними ситуаціями. На кризовій фазі стихійного лиха УКГП має відігравати ключову роль в координації оперативної діяльності, що включає в себе аналіз ситуації та оцінку потреб; погодження загальних пріоритетів, розробку загальної стратегії для вирішення таких питань, як переговори про доступ, мобілізацію фінансових та інших ресурсів, уточнення послідовних публічних повідомлень і моніторингу прогресу [290].

У штаб-квартирі через Постійний комітет зв'язків з міжнародними організаціями і на місцях, через Гуманітарних координаторів УКГП сприяє координації дій представників урядів-донорів, міжнародних організацій та

ЗМІ.

До функціональних обов'язків УКГП належить проведення цілодобового моніторингу стихійних лих або надзвичайних екологічних ситуацій. Коли стихійне лихо спалахує, черговий офіцер зв'язується з керівником відповідної регіональної філії, Постійним Координатором в постраждалій країні або з офісом УКГП в постраждалій країні чи з іншими суб'єктами для отримання необхідної інформації щодо стану у країні.

Працюючи паралельно, співробітники у Женеві та Нью-Йорку можуть активувати групи з надзвичайних операцій для координації діяльності з ліквідації наслідків стихійних лих з штаб-квартири. Залежно від типу і масштабів лиха ці міждисциплінарні групи можуть включати експертів з розгортання гуманітарних операцій, логістики та зв'язку.

Для забезпечення необхідного досвіду в області моніторингу та реагування на стихійні лиха, УКГП утримує штат регіональних радників. На сьогоднішній день, УКГП відкрив чотири відділення таких радників для регіону островів Тихого океану, де часто виникають урагани (Сува, Фіджі), Азії (Кобе, Японія), Південної Африки (Габороне, Ботсвана) і Латинської Америки та Карибського басейну (Кіто, Еквадор), і розглядає можливість відкриття додаткових офісів у Південній і Центральній Азії [166].

На фазі надзвичайної ситуації за підтримки місцевого відділення, УКГП готує доповіді щодо ситуацій на місцях, статистичні дані, географічні та тематичні карти, бази даних і електронні бібліотеки. Ці дані призначені для використання іншими гуманітарними акторами.

УКГП може надати допомогу у підготовці оголошення заклику до негайної допомоги. Коли відбувається стихійне лихо, уряди потерпілих від стихійних лих або екологічних катастроф країн можуть звернутися за допомогою до УКГП через аварійну гарячу лінію, через Постійного координатора або зв'язавшись з штаб-квартирою управління [360]. УКГП може також встановити на місцях проведення гуманітарних операцій координаційний центр для підтримки місцевих органів влади в надзвичайних

ситуаціях і координації діяльності гуманітарних акторів.

Помічник Генерального Секретаря ООН і Заступник Координатора з надання надзвичайної допомоги Управління з координації гуманітарних питань К. Брагг зазначає, що «покликання УКГП не в тому, щоб створити уніфіковані норми і стандарти для надання гуманітарної допомоги, а в тому, щоб створити такі норми для підвищення ефективності взаємодії між гуманітарними акторами лише у тих сферах, де перетинаються сфери діяльності різних типів міжнародних організацій» [93].

УКГП — організація, що розвивається дуже динамічно : у період з 2001 р. по 2011 р. його бюджет збільшився у чотири рази, чисельність персоналу зросла з 500 співробітників у 2001 р. до 1900 у 2011 р.. Варто зауважити, що бюджет УКГП формується переважно із добровільних внесків. Так, у 2011 р. він становив 250 млн доларів США, і 208 млн доларів США із них надходили у якості пожертв [360].

Резолюція Генеральної Асамблеї 46/182 заснувала Міжвідомчий постійний комітет (Interagency standing committee) під головуванням заступника Генерального секретаря з гуманітарних питань та Координатора із надання надзвичайної допомоги [44]. Комітет об'єднує представників різноманітних організацій системи ООН, неурядових організацій, партнерів з гуманітарної діяльності, включаючи такі установи, як Світовий банк і Міжнародний рух Червоного Хреста. Метою діяльності Комітету є сприяння прийняттю ефективних рішень щодо заходів у відповідь на виникнення надзвичайних ситуацій та стихійних лих [236].

Основними напрямками діяльності Міжвідомчого Постійного Комітету є: розробка загальносистемної гуманітарної політики та зміцнення консенсусу в областях, що представляють загальний інтерес для членів Комітету; розмежування відповідальності членів Комітету і відповідних структур ООН за різні аспекти реагування на виникнення стихійних лих; виявлення прогалин і дублювання обов'язків у системі надання допомоги постраждалим від стихійних лих країнам [235].

Відмінності у функціональних призначеннях Міжвідомчого постійного комітету та УКГП полягають у тому, що Міжвідомчий постійний комітет розробляє механізми координації між різними гуманітарними акторами та слугує форумом для обговорення стратегії, в той час як УКГП здійснює цю координацію на місцях безпосередньо під час проведення гуманітарної операції. Як уже було зазначено, до мандату УКГП входить і розробка гуманітарної політики. Тому фактично мандати двох структурних підрозділів ООН в аспекті розробки гуманітарної архітектури накладаються.

На сьогоднішній день продовжує зберігатися тенденція, відповідно до якої Міжвідомчий постійний комітет залишається форумом для переважно західних країн. Так, 70% асигнувань на його діяльність надходять від країн Західної півкулі [93].

Робоча група Міжвідомчого постійного комітету, що базується в Женеві, рекомендує заходи у сфері ліквідації наслідків стихійних лих і вирішує технічні проблеми, які виникають у процесі координації в цій галузі. З 1999 р. в рамках Комітету діє спеціальна група для виявлення і представлення рекомендацій щодо способів покращення діяльності Міжвідомчого постійного комітету [392].

Наступною ланкою у системі ООН є Група ООН з оцінки надзвичайного стану і координації діяльності (United Nations Disaster Assessment and Coordination). Група ООН з оцінки надзвичайного стану і координації діяльності (ЮНДАК) є частиною Управління з координації гуманітарних питань, а не автономною організацією. ЮНДАК була створена в 1993 р. для надання допомоги Організації Об'єднаних Націй та урядам постраждалих від стихійних лих країн. Керівні органи цього підрозділу розташовані у штаб-квартирі УКГП у Женеві [370].

Оперативні групи ЮНДАК можна розгорнути за короткий термін, що становить 12 — 48 годин у будь-якій точці світу. Місії надаються на безоплатній основі постраждалим країнам і розгортаються на прохання Постійного координатора або Координатора з гуманітарних питань.

Головною функцією ЮНДАК є надання технічної допомоги. Мобілізація надзвичайних сил ЮНДАК розпочинається у відповідь на подію, що призвела до значних негативних наслідків або ж групи ЮНДАК можуть бути задіяні ще до виникнення тяжких наслідків, ще на передкризовому етапі фази раннього попередження. Наприклад, до штаб-квартири УКГП надходить інформація про утворення урагану; аналітичний центр у свою чергу, визначаючи рівень його небезпечності, його маршрут, може зробити попередні прогнози і оцінку збитків, які цей ураган може завдати певній країні. На основі цих даних приймається рішення про направлення груп ЮНДАК [361]. Також групи ЮНДАК можуть бути запрошені у рамках національних програм підвищення потенціалу подолання стихійних лих, але така діяльність виходить за межі предмету даного дослідження, тому і у роботі не розглядається.

Максимальний термін, на який до потерпілої країни надсилаються сили ЮНДАК, становить 3 тижні. ЮНДАК задіяна саме на кризовій фазі стихійного лиха. Заходи, що здійснює ця організація, мають короткотерміновий характер.

Членами ЮНДАК є представники понад 80 країн світу, 20 організацій системи ООН та численних міжнародних урядових та неурядових організацій [362]. Місії ЮНДАК нечисельні, наприклад у березні 2015 р. лише чотири члени персоналу ЮНДАК вирушили до Болівії в рамках операції з подолання наслідків повеней [181]. На Соломонові острови для оцінки збитків, завданих зливами та землетрусом, прибуло лише двоє співробітників ЮНДАК [181]. Кількість персоналу, який ЮНДАК направляє у епіцентр подій, залежить від масштабів катастрофи, запиту національного уряду, де зазвичай вказується мета, з якою групу запрошують, та факту наявності сильного уряду у постраждалій країні. За всю історію існування найбільше представників ЮНДАК, а саме 23 співробітники прибули до Пакистану у 2005 р., до Індонезії після цунамі у 2004 р. було направлено 21 співробітника, на Гаїті у 2010 р. – 17, до Афганістану для ліквідації наслідків землетрусу у 1998 р.

прибули 15 членів групи, стільки ж відправилися до Туреччини у 1999 р. після руйнівного землетрусу [362].

Навіть країни із високим потенціалом подолання звертаються за допомогою до ЮНДАК. Наприклад, Японія після землетрусу 2011 р. відхилила пропозиції про допомогу від 115 країн, але звернулася до УКГП з проханням направити команди ЮНДАК [286].

Оцінка потреб постраждалого населення становить ключовий елемент гуманітарної операції. Правильно визначені потреби дозволяють ефективно спрямувати гуманітарну допомогу, розподілити напрями роботи між гуманітарними акторами, визначити об'єм необхідних фінансових вливань на вищезгадані потреби, що з одного боку сприятиме ефективній витраті коштів донорів, а з іншого сприятиме задоволенню потреб постраждалого населення. Правильна система оцінки наслідків стихії надає змогу міжнародним організаціям надавати адекватну допомогу постраждалим без розтрати фінансів. Адже навіть приблизні підрахунки кількості жінок, дітей роблять можливим відправлення одягу для населення у тій кількості, яка є необхідною.

Оцінка збитку командою ЮНДАК має становити основу для розробки подальших планів здійснення гуманітарної діяльності ООН та координації цих заходів з іншими гуманітарними акторами.

Спеціалізовані установи ООН часто вносять в оцінку ЮНДАК правки на свій розсуд, тому і оцінка потреб різними спеціалізованими установами не співпадає. Раніше була поширена практика, коли гуманітарні актори проводили оцінку ресурсів, які необхідно виділити на певну гуманітарну катастрофу з огляду на проекти, які розроблялися різними національними організаціями, міжнародними організаціями та місцевою владою, але на сьогодні підхід змінюється, і гуманітарні актори прагнуть виділяти ресурси відповідно до кількості постраждалого населення, яке дійсно потребує допомоги [380, с. 103]. Такий підхід дозволяє уникнути дублювання проектів різними організаціями. Але в міжнародній гуманітарній системі відсутні

універсальні правила підрахунку постраждалого населення, не існує стандартів визначення із загальної кількості постраждалих тих, хто дійсно потребує допомоги, адже є і ті, хто самотужки може вирішити свої проблеми.

Окрім різної методології оцінки збитків, перешкодою до уніфікованого процесу оцінки становить і політизація гуманітарної допомоги. Адже певні гуманітарні актори можуть мати власний інтерес у викривленні даних щодо збитків, завданих стихією [142, с. 6].

До того ж, відсутність єдиної оцінки збитків, завданих стихією, призводить і до варіювання грошових запитів допомоги до донорів. На практиці, розуміючи, що запит на допомогу лише в окремих випадках задовольняється на 100%, міжнародні організації нерідко формують завищені дані щодо збитків та на основі цих даних звертаються із проханням про допомогу, що у грошову вимірі значно перевищує її необхідний обсяг. Така ситуація знижує транспарентність гуманітарної системи, призводить до конкуренції в сфері здійснення гуманітарної допомоги.

У 2011 р. Міжвідомчий постійний комітет розробив «Гуманітарний профіль» – проект, покликаний розробити стандартизовану методологію для оцінки кількості постраждалих від природного катаклізму осіб [227, с. 1]. Створення «Гуманітарного профілю», що доповнює проект «Гуманітарний щиток управління» (the Humanitarian Dashboard) та Проект «Оцінки гуманітарних потреб» (the Humanitarian Needs Overview), сприяє формуванню нового підходу до координації стратегічного планування на рівні країн.

Міжвідомчий постійний комітет продукує загальне число людей у певному секторі, які потребують певного виду допомоги. Безперечно такий підхід сприяє створенню транспарентної системи оцінки потреб, однак і у ньому виявлені прогалини. Результатом такого підходу до оцінки становища постраждалого населення є дані по потребам населення у певних продуктах, матеріальних цінностях, сервісних послугах або умовах оточуючого середовища. Для прикладу, у Гуманітарному профілі вказується кількість

осіб, яка потребує питної води або відповідних санітарних умов, або фізичного притулку. Проте, якщо підсумувати кількість осіб у кожному секторі, то в сумі число постраждалих осіб значно перевищуватиме реальні цифри, адже дана методологія не враховує той факт, що одна і та сама особа може потребувати одночасно і притулку, і питної води. Тому «Гуманітарний профіль» дає змогу розробити оцінку потреб у кластерах, але його не можна назвати універсальним та всеохоплюючим.

Крім того, варто зауважити, що не на всі сфери надходять потрібні ресурси в однаковій мірі. Так, найбільший розрив між запитами постраждалих держав та реальними надходженнями спостерігається у сфері надання притулку та захисту.

У 1989 р. було створено Групу для боротьби зі стихійними лихами (United Nations Disaster Management Team (ЮНДМТ)) для посилення здатності ООН долати наслідки стихійних лих. Головою ЮНДМТ є Постійний Координатор ООН.

Група повинна координувати свої дії з іншими установами ООН, проводити технічні консультації з урядами постраждалих країн, надавати матеріальну допомогу, а також вживати заходів, щоб уникнути непотрібного дублювання функцій серед структур ООН і конкуренції за ресурси з боку установ ООН.

Основними сферами діяльності є консультації з урядами країн щодо покращення механізмів взаємодії органів державної влади у надзвичайних ситуаціях; розробка і перевірка на регулярній основі плану готовності та дій для системи ООН для того, щоб усі ланки системи знали свої функціональні обов'язки у випадку виникнення надзвичайної ситуації; забезпечення оперативності дій ЮНДМТ; оцінка наслідків існуючих чи потенційних загроз для процесу розвитку в країні [348].

Найбільших людських жертв постраждала країна зазнає на першій фазі надзвичайного стану. Таким чином, для забезпечення мінімальних втрат серед населення необхідна швидка реакція на стихійне лихо та достатня

кількість рятувально-пошукових загонів та рятувального обладнання. Саме з цією метою була створена Міжнародна консультативна група з пошуку та порятунку (ІНСАРАГ) в 1991 р. в результаті спільних зусиль країн, на території яких часто трапляються землетруси або катастрофи, що можуть призвести до руйнування будівель і споруд; та країн і організацій, які надають міжнародну допомогу з ліквідації наслідків стихійних лих, таких як ООН, Міжнародна Федерація Червоного Хреста.

Таким чином, фактично ІНСАРАГ об'єднує міжнародні урядові організації, міжнародні неурядові організації та держави. Важливо, що Міжнародна консультативна група з пошуку та порятунку була створена під егідою ООН [230].

Мандат ІНСАРАГ включає розробку ефективної методики проведення міжнародних пошуково-рятувальних робіт і робочих стандартів; імплементацію Резолюції 57/150 Генеральної Асамблеї ООН «Підвищення ефективності та зміцнення координації міжнародної допомоги при проведенні пошуково-рятувальних операцій в містах» від 16 грудня 2002 р. [45]; поліпшення співробітництва та координації дій іноземних пошуково-рятувальних загонів на місці лиха; заохочення діяльності з покращення готовності національних пошуково-рятувальних загонів у країнах, вразливих до стихійних лих; розробку стандартизованих норм і процедур при проведенні пошуково-рятувальних операцій; обмін досвідом між національними та міжнародними пошуково-рятувальними загонами; визначення критеріїв мінімальних вимог до міжнародних пошуково-рятувальних загонів.

У надзвичайних ситуаціях, викликаних природними катастрофами, постраждалі країни і ті країни, які надають допомогу, використовують методологію ІНСАРАГ, що забезпечує розуміння пошуково-рятувальними загонами ролі та обов'язків місцевих органів управління в надзвичайній ситуації для того, щоб ефективно інтегруватися в систему міжнародної допомоги для скоординованого та ефективного проведення рятувальних

операцій.

ІНСАРАГ долучається до гуманітарної операції на передкризовій фазі та фазі надзвичайного стану. Операції ІНСАРАГ можна умовно поділити на п'ять послідовних фаз.

Перша з них – фаза готовності включає в себе період між реагуванням на стихійне лихо, протягом якого розглядаються підсумки попереднього досвіду, робляться відповідні висновки, проводиться навчання.

Наступна фаза – мобілізація, що охоплює дії, які необхідно вжити негайно після виникнення лиха, а також процес підготовки пошуково-рятувальних загонів до надання допомоги країні, що потерпає від лиха.

Третя фаза – пошуково-рятувальні роботи; це всі необхідні дії з моменту прибуття іноземного пошуково-рятувального загону в центр ООН по прийому та відправленню команд, реєстрації в міжнародному польовому координаційному центрі, проведення пошуково-рятувальних робіт до моменту отримання вказівки від місцевої влади про їх завершення.

Фаза демобілізації включає в себе всі необхідні дії з моменту отримання рятувальними загонами інструкцій про припинення пошуково-рятувальних робіт, підготовку до відбуття, координацію від'їзду загонів.

Післяопераційна фаза охоплює всі необхідні дії після повернення міжнародних пошуково-рятувальних загонів до пункту постійної дислокації, коли від них вимагається заповнити та надіслати звіт про виконану роботу і проведення аналізу з метою імплементації отриманих висновків для підвищення загальної ефективності реагування на надзвичайні ситуації в майбутньому [231].

Керівництво ІНСАРАГ здійснюється Керівним комітетом, що складається з Голови, Секретаря, який є одночасно головою Відділу підтримки польової координації УКГВ ООН, Голів регіональних груп і представника Міжнародного Комітету Червоного Хреста. Керівний комітет щорічно проводить засідання для визначення стратегії і політики ІНСАРАГ.

Секретаріат ІНСАРАГ знаходиться у Відділі підтримки польової

координації УКГВ ООН, розташованої в м. Женева (Швейцарія). Завданням Секретаріату ІНСАРАГ є організація засідань, семінарів, міжнародної атестації пошуково-рятувальних загонів і навчання у взаємодії з приймаючою стороною [225].

Безперечно, оперативність під час початку проведення рятувальних операцій відграє першочергову роль. Тому з метою заощадження часу на дислокацію персоналу було започатковано регіональні групи ІНСАРАГ.

Регіональні групи ІНСАРАГ представляють: Європейсько-Африканський - Близькосхідний регіон, регіон Північної та Південної Америки та Азійсько-Тихоокеанський регіон. Регіональні групи проводять щорічні наради з метою прийняття заходів щодо поліпшення реагування регіональних пошуково-рятувальних загонів і забезпечення виконання стратегії і тактики Керівного комітету, а також для обговорення відповідної інформації, наданої Керівному комітету країнами-членами ІНСАРАГ [233].

Регіональні групи заохочують і націлюють країни свого регіону на проведення форумів з метою обговорення питань проведення пошуку і порятунку, розвитку співпраці в регіоні, створення кращих можливостей для проведення рятувальних операцій. Одним з основних результатів таких засідань є розробка щорічного плану роботи регіону. У кожній регіональній групі є Голова та заступник Голови, які обираються щорічно, і які беруть участь у засіданнях Керівного комітету ІНСАРАГ. Таким чином забезпечується повноправна участь представників усіх регіонів, що дає можливість повною мірою задовольнити потреби з підвищення потенціалу усіх регіонів [234].

У Рамках ІНСАРАГ функціонує Служба з пошуку та порятунку у містах (The urban search and rescue (USAR)), яка опікується порятунком людей виключно у містах, адже пошуково-рятувальні роботи у великих населених пунктах мають свої особливості, вимагають від персоналу специфічних кваліфікацій та обладнання. Кількість необхідних команд ІНСАРАГ та USAR визначається урядом постраждалої держави, але у зв'язку із тим, що

пошуково-рятувальні роботи необхідно розпочинати якомога швидше, допоки залишаються шанси знайти вцілілих під завалами, відправлення команд ІНСАРАГ відбувається до оголошення офіційних результатів оцінки збитків. Під час ліквідації наслідків землетрусу у Непалі у 2015 р. за перші дві доби після землетрусу у країні діяли 76 міжнародних команд USAR із 31 країни світу, які включали в себе 1872 рятувальників та 118 собак, що було достатнім для масштабів руйнації, завданих природним катаклізмом [368, с.1]. Тому 27 березня 2015 р., коли була проведена попередня оцінка збитків і сформульовані першочергові потреби, уряд Непалу звернувся до УКГП із проханням припинити направлення команд ІНСАРАГ.

Таким чином, ІНСАРАГ виконує ключові функції у порятунку життів на кризовій фазі. ООН організувала ефективну мережу інституцій, підпорядкованих УКГП, що відповідають за проведення пошуково-рятувальних робіт. Варто відзначити, що в рамках ІНСАРАГ на основі функціонального призначення вдалося об'єднати урядових та неурядових акторів та налагодити ефективне співробітництво між Міжнародним Комітетом Червоного Хреста та ООН, чого важко досягти на рівні співпраці між УКГП та Комітетом напряду.

ООН створила розгалужену і досить заплутану систему координаторів на випадок стихійного лиха. Координатор з надзвичайної допомоги ООН, який одночасно є заступником Генерального Секретаря ООН з гуманітарних питань, після консультацій з Міжвідомчим постійним комітетом призначає Координатора з гуманітарних питань у певній країні. Функції Координатора з гуманітарних питань найчастіше виконуються Постійним координатором, який у свою чергу призначається Генеральним секретарем ООН у випадку, якщо відсутня спеціальна місія ООН у державі. Постійний координатор у такому випадку є найвищим представником ООН в країні. До функціональних обов'язків постійного координатора входить: представництво ООН у країні перебування, координація та підтримка питань розвитку. Постійний координатор звітує Генеральному Секретарю ООН

через Голову Програми ООН з розвитку [205].

У листопаді 2004 р. була створена ініціатива Спільних гуманітарних служб (Humanitarian Common Services), до якої увійшли Гуманітарна повітряна служба (Humanitarian Air Service (UNHAS)), Надзвичайна міжвідомча служба телекомунікаційних послуг (Interagency Emergency Telecoms), Служба ООН із цивільно-військової координації (United Nations Civil–Military Coordination), Об'єднаний логістичний центр ООН (the UN Joint Logistics Center) та ЮНДАК.

Деякі спеціалізовані установи системи ООН мають чіткий мандат для запобігання, ліквідації наслідків та надання допомоги країнам у подоланні стихійних лих. Інші організації, установчі документи яких безпосередньо не передбачають відповідальності за такі дії, все ж виконують подібні функції, хоча і опосередковано. Так наприклад, спеціалізовані установи ООН, мандат яких передбачає захист дітей чи біженців, докладають зусилля у подоланні наслідків стихійних лих, виконуючи свої прямі функції щодо саме цієї категорії постраждалих від стихійних лих.

Наприклад, ЮНІСЕФ, чий мандат безпосередньо не покриває гуманітарну діяльність з подолання наслідків стихійних лих, долучається до гуманітарних операцій, здійснюючи гуманітарну діяльність по відношенні до окремої категорії постраждалого населення – дітей. Під час гуманітарних криз, в тому числі і тих, що спричинені природними катаклізмами, діти залишаються особливо вразливими до насилля, недоїдання та інфекційних хвороб [365]. У більшості гуманітарних криз від 60 до 80% від всього постраждалого населення становлять діти та жінки [366].

ЮНІСЕФ виступає одним із провідних гуманітарних акторів системи ООН. У середньому кожного року ЮНІСЕФ долучається до 200 гуманітарних операцій [368]. У 2015 р. ЮНІСЕФ виявився рекордним для організацій, адже він брав участь у 310 гуманітарних операціях у 102 країнах світу, із них 97 операцій мали на меті ліквідувати наслідки стихійних лих [364, с. 1].

У рамках політики допомоги дітям, що страждають від гуманітарних катастроф, ЮНІСЕФ створив Управління з програм надзвичайних ситуацій, представництва якого розташовані у м. Нью-Йорк та м. Женева, який несе головну відповідальність за координацію гуманітарної діяльності регіональних представництв ЮНІСЕФ та представництв на місцевому рівні [366].

У 1998 р. ЮНІСЕФ вперше опублікував глобальну рамкову стратегію прав дітей, що постраждали в результаті гуманітарних криз – Основні обов'язки щодо дітей під час гуманітарних акцій, яка охоплює програмні і операційні зобов'язання і передбачає заходи щодо забезпечення харчування, водопостачання, відповідних санітарних норм, надання медичної допомоги, боротьби з ВІЛ/СНІДом, вакцинації, захисту дітей від насилля та відновлення освітнього процесу [36, с. 7].

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури надає державам-членам допомогу у створенні потенціалу, щоб протистояти і впоратися з природними катаклізмами і антропогенними катастрофами. На 34-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО до функцій цієї організації були включені проведення заходів, які сприяють пом'якшенню наслідків від стихійних лих.

ЮНЕСКО надає поради урядам та політичну підтримку для створення та функціонування систем раннього попередження та зменшення ризику стихійних лих. ЮНЕСКО у рамках програми Десятиріччя освіти в інтересах сталого розвитку сприяє підвищенню рівня обізнаності серед місцевого населення в регіонах, вразливих до стихійних лих. Особливу роль на докризовій фазі відіграє Міжурядова океанографічна комісія ЮНЕСКО, яка відповідальна за створення систем раннього попередження в зоні Тихого, Індійського океану, в Карибському басейні, Середземному морі [299]. Діяльність ЮНЕСКО націлена в першу чергу на запобігання стихійним лихам та пом'якшення їх впливу, що виходить за рамки предмету даного

дослідження. Однак на кризовій фазі та фазі відновлення, ЮНЕСКО може долучатися до гуманітарної операції, спрямовуючи свої зусилля на захист пам'яток культури, біологічного різноманіття у постраждалих регіонах [244, с. 43].

За оцінками Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), на Землі зараз налічується понад 850 мільйонів голодуючих, з яких 820 млн проживають в країнах, що розвиваються. Ці 820 мільйонів людей у країнах, що розвиваються, як правило, бідні, живуть у сільських районах, тому і залежать від сільського господарства та пов'язаною з сільським господарством діяльності [168]. Саме ця категорія є однією з найуразливіших до стихійних лих. Тому і діяльність ФАО з подолання наслідків стихійних лих є надзвичайно важливою ланкою у системі ООН.

У царині боротьби зі стихійними лихами ФАО допомагає урядам та регіональним організаціям подолати чи пом'якшити наслідки стихійних лих, зменшивши при цьому страждання людей, які задіяні у сільському господарстві. У зв'язку з цим діяльність ФАО направлена на надзвичайні ситуації, що негативно впливають на засоби харчування чи на сільськогосподарський сектор. Надзвичайні ситуації у продовольчому секторі виникають, коли зазнає змін рівень продовольчої безпеки, якості та безпечності продуктів харчування, що загрожує добробуту значних груп населення. У сільськогосподарському секторі надзвичайні ситуації визначають як такі, що загрожують сільськогосподарському виробництву.

ФАО діє на всіх фазах боротьби зі стихійними лихами. На докризовій фазі ФАО розробляє і впроваджує заходи, покликані сприяти скороченню уразливості сільськогосподарських громад до стихійних лих. З цією метою на Всесвітньому продовольчому саміті, що проходив у 1996 р., була впроваджена програма ФАО для допомоги країнам-членам розвивати національну продовольчу безпеку [237, с. 14].

У ході гуманітарних операцій з подолання наслідків стихійних лих заходи ФАО охоплюють впровадження більш ефективного

сільськогосподарського виробництва; диверсифікацію рослинництва, тваринництва, лісового і рибного господарства; сприяння більш ефективному використанню та управлінню водними ресурсами; пом'якшення посух та максимальне збереження урожаю у період посух; поліпшення контролю за шкідниками та хворобами сільськогосподарських культур і тваринництва; покращення методів рибальства та використання рибних ресурсів; поліпшення на фермах способів зберігання насіннєвих фондів і резервів продовольчої безпеки; надання технічної допомоги для розвитку готовності до виникнення стихійних лих; створення організаційних структур для реалізації планів ліквідації наслідків стихійних лих у сільському господарстві; розробку інформаційних систем раннього попередження та інформації про продукти харчування. Крім того, ФАО допомагає урядам сформулювати харчову та сільськогосподарську стратегії розвитку, що включає в себе розробку програм і проектів, спрямованих на підвищення здатності сільських громад протистояти у майбутньому стихійним лихам.

Відразу ж після виникнення надзвичайної ситуації ФАО оцінює ситуацію у сфері продовольчого забезпечення і надає відповідний запит на продовольчу допомогу. ФАО організує придбання і розподіл основних сільськогосподарських ресурсів, що дозволяє фермерам відновити їх виробництво. ФАО надає селянам насіння, інструменти, добрива, знаряддя для рибальства, тваринництва та медикаменти ветеринарного призначення. Заходи ФАО також включають лікування свійських тварин, їх вакцинацію, забезпечення кормів для свійських тварин, обробку тварин від паразитів, надання хлівів для утримання тварин. ФАО також забезпечує громади тваринами, наприклад у 2015 р. 1500 сімей у Лівані отримали 40 тис. курей [267]. Проекти ФАО охоплюють програми з відновлення іригаційних систем, забезпечення доступу до водних ресурсів, які можуть бути використанні для поливу полів.

Генеральний директор ФАО на запит уряду постраждалої держави може прийняти рішення у випадку виникнення стихійного лиха щодо

використання ресурсів ФАО для сприяння подолання негативних наслідків. Але існує обмеження у фінансуванні. Так, на проекти з подолання наслідків стихійних лих дозволено виділяти не більше, ніж 400 тис. доларів США [240, с. 30]. Для більших масштабів надзвичайних ситуацій передбачений спільний заклик ООН і ФАО для допомоги постраждалим. І у випадку перевищення витрат на сільськогосподарські проекти ФАО з боротьби зі стихійними лихами ООН фінансує проекти з власного бюджету.

Програма розвитку ООН також не виступає організацією, яка безпосередньо відповідальна за проведення заходів з подолання наслідків стихійних лих. Програми ПРООН та її діяльність в області зниження ризику стихійних лих є результатом співставлення вищезгаданої проблеми з іншими пріоритетами в галузі розвитку такими як: викорінення злиднів та забезпечення сталого розвитку, розширення прав і можливостей жінок, управління природними ресурсами та забезпечення ефективного управління.

У червні 1989 р. Рада керуючих ПРООН вперше виділила ресурси для забезпечення готовності до стихійних лих. З того часу, ПРООН розробила основний механізм зі зменшення небезпеки лих і сприяння відновленню постраждалих країн, як складову частину допомоги країнам реалізації програм розвитку, які здійснюються через її представників-резидентів, регіональні бюро та спеціалізовані програми [167].

Генеральна Асамблея на своїй 52-ї сесії передала ПРООН частину обов'язків з Координації надзвичайної допомоги оперативної діяльності з метою пом'якшення наслідків стихійних лих, попередження їх виникнення. У 1998 р. у відповідь на це рішення, ПРООН заснувала Бюро щодо запобігання криз та сприяння відновленню. Цілями ПРООН у цій галузі виступають: скорочення ризику виникнення катастроф; здійснення програм по відновленню у постраждалих країнах; пом'якшення негативного впливу стихійних лих; забезпечення сталого розвитку попри негативні наслідки стихійних лих.

У діяльності ПРООН особливо проявляється зв'язок у циклі боротьби зі

стихійними лихами. Адже розвиток може бути забезпечений, тільки тоді, коли на посткризовій фазі були впроваджені ефективні заходи щодо зниження рівня вразливості до стихійних лих, що сприятиме покращенню добробуту.

ПРООН надає підтримку у реалізації національних програм і стратегій, спрямованих на оцінку і зниження ризику та уразливості. У тісній взаємодії з відповідними міністерствами ПРООН сприяє покращенню законодавчих і адміністративних систем з метою зниження ризику на національному та місцевому рівнях, ініціює створення інституцій для зменшення небезпеки втрати запасів для впровадження страхових процедур, допомагає урядам створити системи раннього попередження, надає технічну підтримку місцевим органам влади на кризовій фазі.

Також в рамках Бюро з запобігання криз та відновлення після стихійних лих ПРООН забезпечує підготовку управлінських кадрів для організацій системи ООН, що тим чи іншим чином відповідальні за подолання наслідків стихійних лих, в тому числі за підготовку кадрів для ЮНДТМ.

Відповідно до рішення 95/23 від 16 червня 1995 р. Виконавчої ради ПРООН 5% основних ресурсів ПРООН були виділені для країн, що потребують особливого розвитку [120, с. 423]. Ці ресурси призначені для забезпечення можливості ПРООН надавати більш ефективну допомогу країнам в умовах кризи або надзвичайної ситуації і на кризовій фазі мають бути направлені на поступове відновлення головних галузей економіки постраждалих країн. У цьому контексті постійний представник ПРООН уповноважений затверджувати виділення максимальної суми у 100 тис. доларів США за дотримання наступних умов. Уряд постраждалої держави повинен виступити з міжнародним закликом про допомогу. Після консультацій з ЮНДТМ уряд постраждалої країни має направити до Бюро з запобігання криз та відновлення після стихійних лих звіт про ситуацію в країні. Після цього Постійний представник повинен оперативно повідомити Бюро, фінальну суму необхідну цій країні. Як правило, ПРООН може надати

лише 50 тис. доларів США чистих грошей, решта коштів забезпечується наданням послуг [167]. Цілком зрозуміло, що для отримання такої незначної суми у порівнянні з масштабами допомоги, необхідної для відновлення країни, розроблена занадто складна процедура, що не є виправданим.

Фонд ООН з народонаселення також задіяний у ліквідації наслідків стихійних лих, його основна діяльність у випадках стихійних лих направлена на захист репродуктивного здоров'я. Коли виникають надзвичайні ситуації, людське життя може змінитися в одну мить, стихійні лиха можуть зруйнувати будинки і змусити людей тікати, часто прихопивши із собою лише найнеобхідніші речі. Так, цілі сім'ї опиняються без таких предметів першої необхідності як засобів гігієни, протизаплідних медикаментів. У періоди гуманітарних катастроф зростає кількість випадків сексуального насильства. Саме ці наслідки стихійних лих має ліквідувати Фонд з народонаселення. До функцій організації входить дородовий догляд жінок, допомога породіллі та невідкладна акушерська допомога. У рамках скоординованих міжвідомчих заходів реагування на стихійні лиха пріоритетними напрямками діяльності Фонду з народонаселення ООН є забезпечення безпечного материнства, профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом, включаючи ВІЛ, дотримання прав жінок та їх захист від сексуального насильства [223].

Головною метою діяльності Програми ООН з навколишнього середовища (United Nations Environment Programme (ЮНЕП)) є мінімізація загроз від стихійних лих для всього людства. За історію свого існування ця організація була залучена до гуманітарних операцій з подолання наслідків природних катаклізмів у понад 40 країнах світу [388].

Діяльність ЮНЕП у царині ліквідації наслідків стихійних лих визначається чотирма напрямками: посткризова оцінка стану навколишнього середовища, посткризове відновлення навколишнього середовища, співробітництво у галузі захисту навколишнього середовища для побудови миру та зниження ризику виникнення нових стихійних лих. Після

природного катаклізму ЮНЕП в зоні лиха на місцях проводить посткризову оцінку ризиків для навколишнього середовища та оцінку того, які ризики саме навколишнє середовище може нести населенню певного регіону, в першу чергу здоров'ю людей. До посткризового відновлення навколишнього середовища належать усі заходи, направлені на допомогу національним урядам втілити програму відновлення регіону після стихійного лиха, так щоб були забезпечені процеси розвитку. Зниження ризику виникнення нових стихійних лих є провідним напрямом роботи програми та включає в себе дії з підвищення потенціалу подолання шляхом запровадження відповідних норм і стандартів на національному рівні, прийняття відповідної законодавчої бази, розробки стратегії. Сприяння співробітництву у галузі захисту навколишнього середовища для побудови миру полягає у діяльності ЮНЕП щодо запобігання виникненню конфліктів через природні ресурси.

Регіональні структури ООН також залучаються до співробітництва у сфері ліквідації наслідків природних катастроф. У 1947 р. ООН заснувала Економічну і соціальну комісію для Азії і Тихого океану (The United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP)). Оскільки цей регіон визначається наявністю великої кількості країн, вразливих до стихійних лих, то одним із напрямів діяльності комісії стало зниження ризиків виникнення природних катаклізмів. ESCAP не задіяна на кризовій фазі та на фазі відновлення операцій з подолання наслідків стихійних лих.

Загалом будь-яка організація системи ООН може долучатися до операцій з подолання наслідків природних катаклізмів. Так, Всесвітня продовольча програма після стихійних лих забезпечує продовольством усіх, хто страждає від голоду, Всесвітня організація охорони здоров'я забезпечує необхідною медичною допомогою постраждалих, бореться з епідеміями, які часто є наслідками природних катастроф.

2.2. Роль ООН у координації гуманітарних операцій з подолання

наслідків стихійних лих та формуванні міжнародної гуманітарної системи

У сфері практичної реалізації гуманітарної діяльності особливо актуальним залишається функція координації дій гуманітарних акторів. У цілях даного дослідження варто розглянути основних гуманітарних акторів та виявити, яким чином ООН координує їхні дії.

В останні роки можна відмітити чітку тенденцію до формування міжнародної гуманітарної системи. Центром формування цієї системи виступає ООН.

Важливою умовою формування міжнародної гуманітарної системи є нерівномірність розвитку держав світу. Якби все людство переживало гостру кризу, то не було б ні гуманітарної діяльності, ні гуманітарної системи відповідно. Для існування гуманітарної системи необхідним є наявність хоча б декількох держав з гідним рівнем життя населення та досить розвиненою економікою, і тоді вони зможуть допомогти усунути страждання людей, викликані гуманітарними катастрофами та мобілізувати ресурси для цієї мети. Необхідним фактором для існування гуманітарної системи є наявність держав, які перебували б у відносному мирі, наявність у них вільних ресурсів, якими вони готові «поділитися» з тими, хто переживає кризу, і усвідомлення суспільством спільної відповідальності за страждання інших людей та готовністю допомогти їм. Так, гуманітарна система не може функціонувати в умовах глобальної війни.

Незважаючи на часте використання терміну «міжнародна гуманітарна система» у політологічній літературі відсутній єдиний підхід до тлумачення такої системи. Е. Даві, Д. Бортон, М. Фолі досліджують історію міжнародної гуманітарної системи, проте не дають жодних характеристик сучасній гуманітарній системі, не визначають її елементарний склад [154].

В аналітичній доповіді ALNAP (Системи активного вивчення оцінки збитків та практичних дій у гуманітарній сфері) «Стан гуманітарної системи

2015» подана дефініція гуманітарної системи: «гуманітарна система – це сукупність взаємозалежних інституційних та оперативних елементів, які надають гуманітарну допомогу у тому випадку, коли національних та місцевих ресурсів недостатньо для подолання гуманітарної катастрофи, при цьому жоден із елементів системи не здатен самотійно забезпечити адекватної відповіді на катастрофу» [352, с. 18]. У доповіді наведені функції системи: порятунок життів; полегшення страждань; швидка реакція на стихійні лиха, що виникають неочікувано та перевищують потенціал подолання постраждалої країни; забезпечення базових потреб постраждалого населення; підтримання потенціалу місцевих громад для подолання наслідків стихії; захист постраждалого населення [352, с. 19].

Помічник Генерального Секретаря ООН і Заступник Координатора з надання надзвичайної допомоги Управління з координації гуманітарних питань (Assistant Secretary-General and Deputy Emergency Relief Coordinator in the Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) К. Брагг дотримується думки, що міжнародна гуманітарна система вже сформована, а початком її формування послужила резолюція Генеральної Асамблеї ООН 46/182 [93]. Натомість Генеральний Секретар ООН Пан Гі Мун зазначає, що глобальна гуманітарна система ще перебуває на стадії формування [325].

Д.Бортон в якості найважливішої риси гуманітарної системи виділяє перманентну відсутність ясності щодо її елементарного складу та її меж [154, с. 14]. У доповіді «Стан гуманітарної системи» пропонується включити до міжнародної гуманітарної системи наступні елементи: місцеві, національні та міжнародні неурядові організації; гуманітарні установи ООН; МКЧХ; урядові структури, відповідальні за діяльність з подолання наслідків кризи; гуманітарні організаційні структури регіональних урядових організацій; уряди –донори [352, с. 19].

У доповіді щодо аналізу діяльності ЮНДАК поділяє елементи гуманітарної системи на дві групи : перша складається із донорів (урядів-донорів, фондів, індивідів, які фінансують задоволення гуманітарних потреб)

і друга із «трьох стовпів» організацій, які безпосередньо здійснюють гуманітарну діяльність (організацій системи ООН, Міжнародного комітету Червоного Хреста та міжнародних неурядових організацій) [362].

На думку автора, перелік елементів системи є неповним, як і сам аналіз системи, поданий в доповіді, і тому вважає за потрібне більш детально проаналізувати особливості функціонування міжнародної гуманітарної системи на даному етапі формування. Для виконання мети дослідження необхідно чітко усвідомити лінії, по яким на ООН покладена функція координації гуманітарної діяльності, для цього варто розглянути елементи гуманітарної системи, з'ясувати їх інтереси, встановити взаємозв'язки між елементами.

Дисертант визначає в якості елементів міжнародної гуманітарної системи гуманітарних акторів, до яких відносить міжнародні урядові організації, міжнародні неурядові організації; держави, які постраждали від гуманітарної катастрофи, викликаною лихами природного чи антропогенного походження або збройними конфліктами; транснаціональні корпорації; національні організації; релігійні інституції; індивіди та держави, які надають допомогу.

На сьогодні міжнародні організації традиційно виступають головним типом елементів у міжнародній гуманітарній системі. Варто наголосити, що формально не існує універсальних стандартів, що надають право організації вважати себе гуманітарною. Гуманітарні організації асоціюються із такими поняттями як «благодійність», «великодушність», «солідарність». Міжнародний Комітет Червоного Хреста визначає гуманітарні організації як ті організації, які надають допомогу жертвам збройних конфліктів. Французька асоціація гуманітарних працівників надає наступну дефініцію: гуманітарна організація – це організація, яка активізує свою діяльність у період кризи, спричиненої військовими діями чи природними катаклізмами. [297, с. 508].

Гуманітарні організації виступають як актори міжнародних відносин, що

позбавлені територіального та політичного контексту для своїх дій [128, с. 357]. Вдаючись до такої риторики та звертаючись до поняття гуманітарного простору, вони намагаються приховати свої власні інтереси у гуманітарних операціях та політичну роль, оскільки вони позиціонують себе силою, яка стоїть осторонь політичних процесів.

До 90-х рр. XX ст. гуманітарною діяльністю займалася невелика кількість міжнародних організацій. Тенденція до інституціоналізації гуманітаризму почала спостерігатися лише у 90-х рр. XX ст., коли найбільші міжнародні організації почали виділяти гуманітарну діяльність як окремий напрям своєї діяльності. До гуманітарних операцій почали долучатися і недержавні актори, кількість донорів почала активно зростати.

Точкою біфуркації для розвитку гуманітарної системи стали події в Руанді у 1994 р., коли міжнародне співтовариство не лише не змогло попередити геноцид, а й по суті певним чином посприяло такому розвитку подій. Саме з цього часу міжнародні актори почали переосмислювати покликання гуманітарної діяльності, та розпочався невідворотний процес інституціоналізації гуманітаризму. У цей час почалася розробка стандартів проведення гуманітарних операцій, кодексів поведінки гуманітарних працівників [101, с. 730].

Соціологічний інституціоналізм виокремлює причини ізоморфізму гуманітарних організацій: примусовий спосіб організації, міметичний та нормативний. Примусовий ізоморфізм виникає внаслідок нав'язування великими державами норм та правил діяльності міжнародним організаціям, членами яких вони є, або кошти до яких вони офіційно направляють. Причини виникнення міметичного ізоморфізму полягають у тому, що оскільки кількість суб'єктів гуманітарної діяльності продовжувала зростати, то між гуманітарними організаціями виникла конкуренція щодо донорських коштів, таким чином ті організації, які не підтверджували свою ефективність, не отримували фінансових асигнувань і по суті виштовхувалися за межі міжнародної гуманітарної системи. Тому гуманітарні організації

оптимізували свою роботу, часто копіюючи моделі поведінки, принципи діяльності та навіть організаційну структуру більш відомих організацій, що сприяло уніфікації стандартів. Нормативний ізоморфізм викликаний спробою штучно створити норми та правила діяльності, якими мають керуватися міжнародні організації [297, с. 516-520].

Серед міжнародних гуманітарних організацій можна виділити наступні підвиди даного типу елементів міжнародної гуманітарної системи: універсальні міжнародні організації, міжнародні урядові організації, міжнародні неурядові організації, національні організації. Кожен із вищезгаданих підвидів має власну специфіку поведінки під час гуманітарних криз.

Універсальні міжнародні організації, які мають право долучатися до операцій із ліквідації наслідків стихійних лих та інших катастроф, становлять важливий елемент системи. Такі спеціалізовані установи ООН як ФАО, ЮНІСЕФ, ВООЗ, ПРООН, ЮНЕП та Комісар ООН у справах біженців наділені повноваженнями в сфері надання гуманітарної допомоги. Основним напрямом діяльності цих організацій не є гуманітарна діяльність, проте вони можуть мати у своїй структурі підрозділи, що займаються виключно нею, або ж у випадках значних гуманітарних криз можуть долучатися до гуманітарних операцій.

Наступним типом гуманітарних акторів виступають міжнародні урядові організації. Наприклад, Міжнародна організація міграції, Міжнародна організація цивільної оборони та НАТО, чиї військові підрозділи долучалися до виконання цивільних функцій із подолання наслідків урагану Катріна у США у 2005 р. та землетрусу у Пакистані у жовтні 2005 р. [390, с. 81].

Ще одним типом гуманітарних акторів є міжнародні неурядові організації такі як: Міжнародний рух Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, Оксфам. Не варто абсолютизувати роль і наміри гуманітарних неурядових організацій, які окрім головної мети своєї діяльності, що полягає у полегшенні страждань, зацікавлені у продовженні власного існування.

Оскільки гуманітарні організації є неприбутковими інститутами, кошти на свою діяльність та на утримання персоналу їм надходять від приватних осіб чи держав, тому в інтересах гуманітарних організацій – запускати численні проекти, які стимулюватимуть фінансові надходження та дозволятимуть утримувати штат. Тому міжнародні неурядові організації безпосередньо зацікавлені у гіперболізації проблем та отриманні більшої кількості ресурсів на їх вирішення. Особливо яскраво така зацікавленість проявляється у невеликих за чисельністю організаціях [266, с. 3].

Наступним типом елементів в гуманітарній системі на даному етапі формування визначають національні організації. Під час кризової фази стихійного лиха національні організації часто є набагато ефективнішими, ніж міжнародні, адже користуються низкою переваг серед яких: знання мови, культурних особливостей регіону, приязне ставлення з боку постраждалого населення, відсутність акліматизації у співробітників. Наприклад, під час землетрусу у Японії у березні 2011 р. місцева організація Японська волонтерська організація активних учасників ліквідації наслідків стихії зробила значний внесок у гуманітарну операцію [247]. У зонах конфлікту національні організації отримують більший доступ до поранених солдатів та мирного населення.

З посиленням тенденції до глобалізації транснаціональні корпорації стали активніше залучатися до гуманітарної діяльності. Найчастіше гуманітарну діяльність корпоративних донорів зводять виключно до фінансування гуманітарних операцій, хоча деякі з яких навіть утворюють спеціальні департаменти, діяльність яких спрямована на визначення потреб та надання допомоги постраждалим внаслідок стихійних лих та інших катастроф [258, с. 14, 34].

Компанія Валмарт виділила на гуманітарні цілі 170 тис. доларів США у 2013 р., що становить мізерну частку у порівнянні із надходженнями від традиційних гуманітарних акторів [216, с. 102]. Варто зазначити, що інші гуманітарні актори як правило неприяно ставляться до корпорацій,

зазначаючи те, що цілі їхньої діяльності відрізняються від основної мети гуманітаризму.

Допомогу транснаціональних корпорацій не варто зводити виключно до фінансування. Так, наприклад, у 2010 р. провідні телекомунікаційні компанії значно допомогли в подоланні наслідків землетрусу на Гаїті. Телефонні оператори T-Mobile, AT&T, and Sprint разом із виробниками телефонних апаратів Sony Ericsson, Motorola, Samsung, and LG надали телекомунікаційне обладнання в гуманітарних цілях на безоплатній основі [334].

Інші елементи на сучасному етапі розвитку гуманітарної системи вбачають у транснаціональних корпораціях лише тимчасовий елемент, адже гуманітарна діяльність не є їх основним видом діяльності, і у випадку банкрутства їх програми допомоги вірогідно будуть згорнуті.

Релігійні інституції також можуть долучатися до гуманітарної діяльності. Церква виступає активним учасником гуманітарних операцій, зокрема під час надзвичайної фази. Церковні організації забезпечують притулком тим, хто втратив житло внаслідок стихії чи бойових дій, надають продовольство та персонал. Майже у всіх релігійних конфесій є спеціальні структурні підрозділи, що відповідають за гуманітарну діяльність так, наприклад, у Католицької церкви наявна Католицька служба гуманітарної допомоги. Представники найбільших церков іноді долучаються до роботи у кластерах під час гуманітарних операцій. Однак варто відзначити, що традиційно найтісніше церковні структури співпрацюють саме з спеціалізованими установами ООН безпосередньо, оминаючи кластерну систему координації діяльності і нечасто вдаються до координації діяльності з міжнародними неурядовими організаціями.

До гуманітарних акторів відносять і індивідів. Статки деяких індивідів можуть перевищувати річні бюджети країн. Наприклад, статки медіамагната, засновника телевізійної компанії CNN Т. Тернера, за інформацією Forbes, сягають 2 млрд доларів США [178]. Для порівняння, річні бюджети Беніну, Буркіна-Фасо, Лесото, Ліберії, Киргизстану менші за цю суму [174]. У 1997

році Т. Тернер виділив 1 млрд доларів США для ООН на гуманітарні потреби. Фонд Сороса виділяє ООН по 0,5 млрд доларів США щороку [350, с. 38]. Таким чином індивіди, фінансуючи певні гуманітарні операції, впливають на міжнародну гуманітарну систему.

Ще одна група індивідів здатна здійснювати вплив на гуманітарну діяльність – це «зірки» чи відомі люди. А. де Ваал, описуючи роль М. Ферроу у вирішенні гуманітарної кризи у Дарфурі, зазначає, що «відома особистість відіграє важливу роль, виступаючи містком між аудиторією і далекою трагедією» [377, с. 49]. Де Вааль називає таких відомих людей «емоційними перекладачами» [377, с. 50]. Таким чином відомі особистості привертають увагу не тільки до своєї персони, але і до гуманітарної катастрофи, впливаючи на рівень обізнаності населення щодо ситуації у тій чи іншій країні, що в свою чергу може призвести до залучення коштів на вирішення даної кризи.

Особливої уваги у цій групі гуманітарних акторів заслуговують колишні політики, які після завершення своєї кар'єри почали активно долучатися до гуманітарної діяльності. Як приклад можна навести Б. Клінтона, який неодноразово виступав в якості офіційного спеціального посланника ООН під час гуманітарних криз.

Саме з розпадом біполярної системи міжнародних відносин держави почали активніше залучатися до гуманітарних операцій. Держави-члени міжнародних організацій почали підтримувати збільшення асигнувань міжнародним організаціям на гуманітарні потреби, виділяти власні збройні контингенти для участі в гуманітарних операціях. Використання впливу та ресурсів безперечно сприяло підвищенню ефективності операцій, проте поставило під сумнів основоположні принципи гуманітаризму [101, с. 734].

Найбільше коштів на гуманітарну діяльність виділяють такі країни як США та Велика Британія, які в період з 2014-2015 р.р. виділили 50% від усієї допомоги держав донорів. Проте у міжнародній гуманітарній системі простежуються певні зрушення. Так у період з 2012 до 2014 рр. значно

посилили виділення коштів на гуманітарну діяльність такі країни, як Саудівська Аравія, Катар та Кувейт [352, с. 42].

У міжнародній гуманітарній системі на даному етапі розвитку існує потужна опозиція прагненням держав утвердитися серед гуманітарних акторів. Н. Лідер і Д. Маркає дотримуються думки, що виключно недержавні актори можуть бути елементами гуманітарної системи та здійснювати гуманітарну діяльність, адже державні автори діють на основі власних національних інтересів і не можуть певною мірою забезпечити дотримання принципів гуманітаризму [260].

Постраждалі держави також виступають елементами гуманітарної системи, що формується. Вони в свою чергу зацікавлені передусім у швидкому відновленні при повному дотриманні принципу поваги до їх державного суверенітету. Для ефективного проведення гуманітарної операції важливою є взаємодія між постраждалою державою та іншими акторами. Гуманітарна діяльність міжнародних організацій, в тому числі ООН, має доповнювати діяльність національних урядів у царині подолання наслідків стихійних лих.

Суверенні держави несуть головну відповідальність за захист і допомогу жертвам надзвичайних ситуацій у межах власних кордонів. Як зазначено в резолюції 46/182 Генеральної Асамблеї ООН: «Кожна держава зобов'язана в першу чергу піклуватися про жертви стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій, що відбуваються на її території. Тому постраждала держава відіграє головну роль у процесі ініціювання, організації, координації і надання гуманітарної допомоги на своїй території» [44].

П. Харві визначає основні функції уряду під час стихійного лиха чи іншої гуманітарної катастрофи. Уряд визначає, чи наявна у державі криза; звертається із запитом щодо надання допомоги; забезпечує захист гуманітарних працівників; проводить моніторинг зовнішньої допомоги та створює правову базу та механізми співробітництва між всіма гуманітарними акторами, задіяними в гуманітарній операції [208, с. 1].

Однак не всі уряди здатні виконати зазначені функції. Найперша проблема виникає на етапі ідентифікації кризи. Так, уряд Іраку у 2007 р. відмовлявся визнавати наявність гуманітарної кризи попри той факт, що 15% населення країни стали внутрішньо переміщеними особами.

Ще одним прикладом відмови уряду постраждалої країни від міжнародної допомоги є позиція іранської влади після землетрусу силою 7,7 балів за шкалою Ріхтера у провінції Гілан у 1990 р., який забрав життя 50 тис. осіб, зруйнувавши цілі поселення. Тоді уряд Ірану наполягав, що володіє достатньою кількістю ресурсів для подолання наслідків [373, с. 189].

Важливо, щоб механізми гуманітарної діяльності на території постраждалої держави не призводили до порушення її суверенітету. Принцип територіального суверенітету виступає однією з основоположних концепцій міжнародного права. Принципи поваги до суверенітету та невтручання у внутрішні справи є ключовими у сучасному міжнародному порядку. У 1965 році Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 2131, де було зазначено, що жодна держава не володіє правом прямо чи опосередковано втручатися у внутрішні чи зовнішні справи іншої держави за будь-яких причин [16].

Спроби військової інтервенції чи іншого втручання в політичну, економічну чи культурну сферу засуджуються. Резолюція 46/182 Генеральної Асамблеї наголошує, що у період стихійного лиха національний суверенітет постраждалої держави не має бути порушений. Таким чином, гуманітарна допомога може надаватися лише за згодою та на прохання постраждалої країни [44]. Окрім того, для забезпечення непорушності державного суверенітету необхідно, щоб дії гуманітарних акторів узгоджувалися із представниками постраждалої країни.

Гуманітарна допомога для подолання наслідків стихії не має надаватися без згоди постраждалої держави [385, с. 653]. Варто наголосити, що концепція гуманітарної інтервенції не розповсюджується на гуманітарні кризи, викликані стихійними лихами [29, с. 61]. Тобто, навіть якщо у певній

країні станеться стихійне лихо, що матиме катастрофічні наслідки, а влада постраждалої держави відмовлятиметься від міжнародної допомоги і сама не буде надавати допомогу постраждалому населенню, то гуманітарні актори, в тому числі і ООН, не зможуть застосувати механізми примусу для надання допомоги. Це буде розцінене як пряме втручання у внутрішню політику держави та порушення її суверенітету. Тому незалежно від того, як держава називає свої дії, надання допомоги населенню без згоди постраждалої держави не є гуманітарною діяльністю, а становить порушення суверенітету постраждалої країни. Тому надсилання Російською Федерацією конвоїв, які російське керівництво називає «гуманітарними», без погодження таких дій і вмісту цієї допомоги є прямим порушенням суверенітету України.

Таким чином, з метою дотримання суверенітету постраждалої держави після виникнення стихійного лиха допомога не починає надаватися автоматично. Якщо постраждала держава усвідомлює, що її ресурсів вистачить для ліквідації наслідків стихії, то вона самотужки здійснює рятувально-пошукові роботи, забезпечує всім необхідним постраждале населення. Якщо уряд розуміє той факт, що йому не вдасться самотужки подолати наслідки стихійного лиха, або, що залучення додаткових ресурсів лише сприятиме покращенню становища населення, то він звертається за допомогою до міжнародного співтовариства через запит до ООН, або до держав світу в цілому [85, с. 59]. Постраждала держава може звертатися і до окремих держав. Після цього ті держави, які погоджуються надати допомогу, повинні повідомити про цей факт постраждалу державу і узгодити масштаби їхньої допомоги. Фактично надання допомоги здійснюється відповідно до окремих двосторонніх угод між постраждалою державою та кожним окремим суб'єктом надання допомоги (підрозділами держав-донорів, представниками міжнародних організацій, неурядових організацій тощо).

Уряд постраждалої держави також контролює, щоб усі гуманітарні актори, які отримали доступ на її територію, діяли відповідно до норм і законів, прийнятих у даній країні.

До того ж резолюція 46/182 Генеральної Асамблеї наголошує на обов'язку уряду постраждалої держави у випадку, коли він попросив чи погодився на допомогу з боку міжнародного співтовариства, всіма способами сприяти ефективній роботі міжнародних гуманітарних акторів на території постраждалої держави та забезпечувати безпеку гуманітарних працівників [44].

Постраждала держава також в інтересах порятунку більшої кількості життів повинна сприяти якнайшвидшому початку гуманітарної операції.

Надання гуманітарної допомоги у найкоротші терміни є одним із факторів позбавлення від страждань більшої кількості населення. Швидкість в міжнародних відносинах залежить від швидкості перетинання кордонів між державами із дотриманням усіх формальностей, передбачених законодавствами випускаючої та приймаючої держав [29, с. 105].

Для якнайшвидшої доставки товарів, призначених для пом'якшення та подолання наслідків стихійних лих та катастроф, передбачене деяке відхилення чи спрощення звичайних правил та процедур перетину кордону товарами. Міжнародне право передбачає полегшення митних процедур для товарів та обладнання, призначених для пом'якшення та подолання наслідків стихійних лих. На міжурядовій конференції у 1998 р. було прийнято Конвенцію Тампере про надання телекомунікаційних ресурсів для пом'якшення наслідків лих та здійснення операцій із надання допомоги [28].

Однак на практиці держави часто створюють перешкоди для в'їзду гуманітарних працівників. У 2008 р. після циклону Нургіс, який спричинив значні руйнації у М'янмі, бірманський уряд навмисне створював перепони для гуманітарних працівників, відмовляючи їм у візах. Така позиція уряду може бути політично вмотивованою, але часто офіційна влада побоюється навантаження, яке буде лягати на неї, коли тисячі працівників гуманітарних організацій перетнуть її кордони [191, с. 523].

Після землетрусу 2005 р. в Пакистані активна співпраця між урядом та міжнародними організаціями та роль місцевих військових дозволили вдало

провести гуманітарну операцію та уникнути нової хвилі смертей, що могла виникнути, якби не вдалося завершити першу фазу відновлення до початку холодів.

Іноді політичне керівництво навпаки прагне відвернути увагу міжнародного співтовариства від внутрішньої ситуації, тому уряд не допускає гуманітарних акторів на свою територію, уникаючи характеристики внутрішньої ситуації як стихійного лиха.

Уряди постраждалих від стихійного лиха держав у порівнянні з тими державами, населення яких страждає від збройних конфліктів, традиційно більш охоче погоджуються на міжнародну допомогу, адже природна катастрофа зазвичай позбавлена політичного підтексту.

Відносини між гуманітарними акторами та урядом постраждалої держави не завжди складаються належним чином. Досить часто влада постраждалої держави несприятливо ставиться до самого факту проведення гуманітарної діяльності на своїй території, вбачаючи в таких діях загрозу власному суверенітету, але все ж допускає гуманітарних акторів через недостатню кількість власних ресурсів. Під час збройних конфліктів загалом наявне більше напруження у відносинах між гуманітарними акторами та урядом країни, який часто вбачає гуманітарну допомогу, яка надається відповідно до принципу неупередженості обом сторонам конфлікту, як фактор, що сприяє посиленню позиції супротивника.

Зі свого боку міжнародні організації також ставляться до питання співпраці з урядами постраждалих країн без ентузіазму. Міжнародні гуманітарні організації відстоюють позицію, що принцип нейтралітету передбачає мінімізацію контактів з офіційною владою. Але така автономія не завжди сприяє успішному проведенню гуманітарних операцій. Як приклад, можна навести гуманітарну операцію на Півночі Кенії, коли США, виступаючи у якості гуманітарного актора, не погодивши це питання із місцевою владою, побудували школи за власний рахунок, тоді як уряд Кенії не зміг знайти для цих шкіл персонал [115, с. 66].

Потенціал держави подолати наслідки стихійного лиха та її позиція щодо необхідності залучення гуманітарних акторів є тими факторами, які і визначають, чи буде даній постраждалій країні надана гуманітарна допомога, проведена гуманітарна операція за участі міжнародного співтовариства. Сама постраждала держава має право визначати роль, яку відіграватиме національний уряд у подоланні наслідків катастрофи, рамки участі інших міжнародних акторів. Вищезгадане положення являє собою втілення принципу неупередженості здійснення гуманітарної діяльності.

Реакція на певне стихійне лихо досить суб'єктивна, адже часто кількість ресурсів, які міжнародне співтовариство виділяє на ліквідацію певного стихійного лиха, визначається не лише потребами постраждалого населення, а й рівнем висвітлення даної події в засобах масової інформації. Так, попри те, що кількість жертв урагану Катріна у США у 2005 р. та урагану Стен через місяць після Катріни у Гватемалі була однаковою, увага ЗМІ була прикута саме до Катріни [393].

Зовнішнім середовищем для міжнародної гуманітарної системи виступає система міжнародних відносин. Імпульсом, що надходить до міжнародної гуманітарної системи, постає будь-яка гуманітарна криза, яка перевищує потенціал уряду постраждалої країни самотужки подолати її наслідки. Реакцією міжнародної гуманітарної системи на імпульси із зовнішнього середовища є гуманітарні операції. Важливо те, що жоден елемент гуманітарної системи окремо не здатен забезпечити необхідну реакцію на гуманітарну катастрофу, тому лише спільна реакція всієї гуманітарної системи здатна забезпечити ефективне вирішення гуманітарної катастрофи.

Об'єднуючим чинником для всієї гуманітарної системи є прагнення усіх її елементів надати допомогу тим, хто її потребує.

Міжнародна гуманітарна система на сучасному етапі формування є гетерогенною за складом учасників. У системі наразі відсутня чітка ієрархія, хоча можна виділити домінуюче становище ООН та Міжнародної федерації Червоного Хреста. ООН покликана виконувати координуючу роль під час

гуманітарних операцій, при цьому ООН формує міжнародно-правову базу для здійснення гуманітарної діяльності, але, гуманітарні принципи, які лежать в основі гуманітарної діяльності були сформульовані та утверджені в рамках Міжнародної федерації Червоного Хреста. Жоден із цих елементів не відіграє роль єдиного центра у даній системі.

Система не є структурованою, тобто у системі зв'язки між окремими елементами знаходяться у стадії формування. Елементи системи взаємодіють один з одним під час гуманітарних криз та в ході конференцій щодо правової регламентації рамок здійснення гуманітарної діяльності.

Об'єднуючими факторами для функціонування системи наразі виступають гуманітарні принципи, які складають основу для гуманітарної діяльності, накладаючи певні обмеження на дії кожного елемента системи і формують специфічний внутрішній порядок функціонування системи.

Для ефективного подолання наслідків стихійних лих ООН має координувати діяльність та сприяти налагодженню механізму взаємодії між національним урядом та ООН; між національним урядом та міжнародними організаціями; між національним урядом та іноземними збройними силами, якщо такі були задіяні на кризовій фазі; між структурами ООН між собою; між міжнародними організаціями та іноземними збройними силами, якщо такі були задіяні на кризовій фазі; між міжнародними організаціями між собою; між збройними силами іноземних держав та силами ООН.

Проблема координації у гуманітарних операціях є головним недоліком ООН у царині подолання наслідків стихійних лих. Система ООН складається із великої кількості спеціалізованих установ, організацій, багато з яких залишаються доволі автономними, зберігаючи при цьому свою організаційну структуру [329]. ЮНІСЕФ, Верховний комісар ООН з питань біженців по суті не визнають ієрархічної структури ООН, тому документи, що направляються до вищезгаданих організацій від Генеральної Асамблеї ООН, більше схожі на прохання, аніж на інструкції від керівного органу [106, с.

195]. При цьому кожне структурне утворення прагне зберегти таку автономію, що далі послаблює координаційні механізми. У самій системі ООН важко досягти координації у питаннях подолання наслідків стихійних лих, тому, коли до гуманітарних операцій залучаються інші гуманітарні актори, то питання координації постає особливо гостро.

Окрім того, у гуманітарних операціях з подолання наслідків найбільших за своїм масштабом стихійних лих бере участь велика кількість гуманітарних акторів. За підрахунками Стокгольмського інституту дослідження миру, у середньому у гуманітарній операції з подолання наслідків стихійних лих задіяні від 200 до 300 міжнародних організацій та від 13 до 26 збройних контингентів інших держав [390, с. 41].

Головна проблема координації гуманітарної діяльності полягає у її фрагментації. Безумовно, якби система була з чіткою ієрархічною структурою, то проблема координації не стояла би. Елементи гуманітарної системи на сучасному етапі формування являють собою автономні утворення із власними структурами управління, бюрократичними механізмами, в результаті чого виникає нагальна необхідність створити чіткі механізми координації.

Проте не всі дослідники відзначають необхідність створення чіткого координаційного механізму гуманітарної діяльності. Так, відомий американський експерт-консультант з побудови організаційних структур О. Брафман і колишній генеральний директор CATS Software Int. Р. Бексторм стверджують, що організаційна структура, яка не має формального лідера, є найбільш дієвою та ефективною, та проводять аналогії із організаційною структурою Аль Каїди, де повністю відсутня централізація, однак вона не призупиняє своєї активності [116, с. 99]. Такої самої думки дотримується П. Куріон [152].

Переважає більшість дослідників сходиться на думці, що гуманітарна система потребує чіткої системи координації. Такий підхід репрезентований дослідженням А. Стодарда, А. Хармера, А. Ріу «Доповідь про безпеку

гуманітарних працівників», де зазначено, що заради порятунку більшої кількості життів, необхідно все ж створити механізми координації гуманітарної діяльності [326].

Як правило, прихильниками централізації гуманітарної системи виступають урядові міжнародні організації, в той час як неурядові організації, позиціонуючи себе поборниками гуманітарних принципів, стверджують, що запорукою успіху операції з ліквідації наслідків стихійного лиха може бути лише диверсифікація гуманітарних акторів.

МКЧХ заявляв, що нав'язувані Міжвідочим постійним комітетом способи здійснення гуманітарної діяльності призводять до неможливості повністю та неухильно дотримуватися гуманітарних принципів [228]. Р. Браймен і М. Нойман стверджують, що підпорядкування усієї гуманітарної системи одному лідеру призведе до повного нівелювання принципів гуманітаризму та використання гуманітарних операцій в інтересах великих держав [118, с. 8].

Британський дослідник із досвідом роботи у численних міжнародних неурядових організацій у царині подолання наслідків природних катаклізмів Е. Джеймс стверджує, що відсутність ієрархії у міжнародній системі знижує ризик провалу операції: «Якщо одна організація зазнає невдачі, то це не означає, що інша міжнародна організація зазнає невдач» [245, с. 46].

Певним компромісом між двома підходами виявився кластерний підхід.

У 2005 р. розпочалася масштабна гуманітарна реформа ООН, «батьком» якої вважають Є. Ігланда. Реформування було розпочато в аспекті надання допомоги внутрішньопереміщеним особам. До 2005 р. система надання допомоги внутрішньопереміщеним особам базувалася на так званому «підході співробітництва» (collaborative approach), що полягав у визнанні факту відсутності єдиної структури ООН, чий мандат покривав би усю допомогу внутрішньопереміщеним особам; тому відповідальним за координацію дій між організаціями системи ООН був призначений Постійний координатор у країні, яка переживає гуманітарну катастрофу чи

Координатор з надзвичайної допомоги. Однак даний підхід виявився неефективним через низку суб'єктивних факторів: нездатність Постійного координатора чи Координатора із надзвичайної допомоги взяти на себе координуючу роль; небажання національних урядів визнавати координуючу роль Координаторів та ін. Точкою біфуркації у розвитку міжнародної гуманітарної системи стала гуманітарна криза у Дарфурі у 2003 р., де проявилася нездатність організацій системи ООН ефективно реагувати на гуманітарні виклики, в результаті чого гуманітарна допомога надавалася дуже повільно.

У червні 2005 р. УКГП видало звіт щодо гуманітарної діяльності, в якому було офіційно визнано прогалини в системі координації та запропоновано 36 рекомендацій для покращення ситуації. Ці рекомендації передусім стосувалися покращення гуманітарного лідерства, впровадження кластерного підходу, реформи Центрального фонду реагування на стихійні лиха (the Central Emergency Response Fund) [248].

В 2005 р., майже 15 років по створенню міжнародної системи з координації гуманітарної діяльності, започаткованої Резолюцією 46/182 Генеральної Асамблеї у 1991 році, відбулася найбільш суттєва реформа системи координації при проведенні гуманітарної операції з ліквідації наслідків стихійних лих.

УКГП розробило кластерну систему ліквідації наслідків природних катастроф, що полягає у групуванні головних завдань та напрямів роботи у постраждалих державах.

Кластери – це групи, що об'єднують організації системи ООН, інші міжнародні урядові організації, що не належать до системи ООН, та міжнародні неурядові організації в кожній з основних галузей гуманітарної діяльності, наприклад: водопостачання, охорона здоров'я і логістика [261, с. 467]. До кластерів не входять представники держав-донорів, що здійснюють гуманітарну діяльність у зоні лиха. Також до роботи кластеру не залучається військове командування. Взаємодія між військовими та цивільними

відбувається в рамках окремих організаційних структур. Дане питання буде розглянуто нижче у розділі 2.3.

Кластери створюються Міжвідомчим постійним комітетом, і на них покладена відповідальність за координацію діяльності в певній сфері. У кожному кластері виокремлюють організацію-лідера, яка і є відповідальною за координацію дій у цій сфері.

Кількість кластерів, що створюються у відповідь на стихійне лихо у певній країні, залежить від потреб населення, та визначається у Плані дій. У цьому документі визначається організація-лідер у кожному кластері. Спочатку формулюється мета діяльності кластера, потім визначають його склад, а далі обирається назва для нього. Кластер слугує основним інструментом співробітництва між міжнародними організаціями та між міжнародними організаціями та національним урядом [130].

Кластерний підхід був вперше застосований у 2005 р. після землетрусу в Пакистані. Дев'ять кластерів були створені протягом перших 24 годин після землетрусу. Серед них був заснований кластер з харчування, відповідальною організацією за координацію діяльності у ньому було призначено ЮНІСЕФ. Також був створений кластер охорони здоров'я на чолі із ВООЗ, кластер водопостачання та каналізації з керівною роллю ЮНІСЕФ, кластер аварійного житла на чолі з МКЧХ [328].

У ході операції з подолання стихійних лих у Пакистані кластерна система довела, що вона здатна покращити співпрацю між урядом Пакистану та міжнародними організаціями. Кластери також надають можливість для обміну інформацією між організаціями [137]. Перехід до вищезгаданої системи призвів до відчутних результатів. За допомогою кластерів вдалося зменшити кількість прогалин при наданні гуманітарної допомоги та зниження рівня дублювання.

Таким чином, взаємодія між спеціалізованими установами ООН, організаціями системи ООН чи іншими міжнародними урядовими чи неурядовими організаціями відбувається у конкретному кластері. Наприклад,

ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ взаємодіють у сфері освіти, хоча до повноважень ЮНІСЕФ не входить реалізація освітніх програм, але право на освіту є невід'ємним правом кожної дитини, що вже безпосередньо входить до компетенції ЮНІСЕФ. Така система дає змогу зробити комплексні оцінки потреб у відповідній галузі.

Роль Управління з координації гуманітарних питань полягає у здійсненні управління кластерної системи координації, що включає проведення нарад, управління даними та інформацією, ведення звітності.

Головним призначенням кластерної системи стало пришвидшення початку гуманітарних операцій. Окрім того, кластери покликані створити платформу для взаємодії між гуманітарними акторами та владою країни, формуючи при цьому спільний підхід до вирішення проблеми. Але кластерна система не позбавлена недоліків. ООН почала формувати загальну систему координації гуманітарної діяльності, не подолавши внутрішні протиріччя всередині себе самої, тому навіть у кластерах знаходять свій вияв прогалини у координаційному механізмі ООН, до яких додається ще низка факторів, пов'язаних з суб'єктивними особливостями діяльності та організаційної структури інших гуманітарних акторів.

Особливо заплутаними виступають відносини між глобальними кластерами та кластерами, організованими на національному рівні офіційною владою, які об'єднують різні відомчі структури постраждалої країни. При цьому важливо, що останньою інстанцією виступають саме національні кластери. Таким чином, якщо певне рішення, узгоджене на рівні глобального кластера вступає в протиріччя із позицією національного кластера, то у такому випадку буде зберігатися примат національного кластера [291]. Така система з одного боку нівелює можливість обмеження суверенітету постраждалої держави, змушуючи міжнародних гуманітарних акторів узгоджувати свої дії з офіційною владою, а з іншої применшує і значення глобальних кластерів.

Хоча формально у кластері присутній принцип рівності учасників, за

винятком організації-лідера, яка посідає вище становище по відношенню до інших учасників кластеру, адже несе відповідальність за діяльність у відповідній сфері, все ж неурядові організації дещо відсторонені від діяльності. До 2007 р. неурядова організація «Врятуємо дітей» («Save the Children») була єдиною міжнародною неурядовою організацією (не враховуючи МКЧХ), яка була призначена організацією співлідером (co-lead) у кластері, що опікувався справами дітей [136, с. 78]. Надалі відомі поодинокі випадки, коли неурядові організації ставали лідерами кластерів національного рівня. Ці факти свідчать про слабку активність неурядових організацій у кластерах.

Така ситуація пов'язана в першу чергу із обмеженістю ресурсів неурядових організацій у порівнянні із урядовими. Робота у кластерах передбачає проведення постійних нарад, координаційних зустрічей, які представникам неурядових організацій необхідно відвідувати, проте кількість цих зустрічей така, що у багатьох неурядових організацій не вистачає персоналу для делегування на збори кластерів. Тому міжнародні неурядові організації не відчують себе рівноправними партнерами процесу [300].

Національні неурядові організації рідко беруть участь у роботі кластерів на глобальному рівні, адже небагато їх гуманітарних працівників володіють іноземними мовами, тоді як узгодження дій в рамках кластеру найчастіше відбувається іноземною мовою (найчастіше англійською) [79, с. 41].

Крім того, ефективній діяльності кластера не сприяє його розташування у столиці постраждалої країни, незалежно від того, де відбувалася гуманітарна катастрофа. Географічне розташування в столиці пояснюється необхідністю налагодження комунікації із представниками центральної влади, однак перебування не в епіцентрі подій віддаляє кластер від адекватного розуміння дійсності. Під час стихійних лих часто виникають проблеми зі зв'язком, тоді міжнародні організації не можуть фізично надіслати узгодженні інструкції своїм співробітникам, які перебувають у зоні

лиха, що нівелює значення самого кластерного підходу [331, с. 589].

На думку автора дослідження, головна проблема у діяльності кластерів, полягає у занадто складній системі підпорядкування. Так, організація – лідер (cluster lead) глобального кластеру підзвітна Координатору з надзвичайної допомоги, в той час як організація-лідер національного кластеру відповідає перед Координатором з гуманітарних питань. Гуманітарні координатори відповідальні перед Координаторами із надзвичайної допомоги, Постійні координатори підзвітні Програмі ООН з розвитку. Така система відповідальності незрозуміла не тільки для місцевої влади, яка прагне налагодити ефективне співробітництво із гуманітарними акторами, а для самих міжнародних організацій.

У рамках кластера проводяться оцінки потреб постраждалого населення, однак така оцінка є запізнілою, адже спочатку формуються кластери, визначається організація з повноваженнями лідера, прибуває персонал, який і проводить оцінку збитків та визначає потреби.

На практиці у кожній спеціалізованій установі ООН є окреме відділення в організаційній структурі, яке забезпечує надання оцінки цим потребам. Часто оцінки різних інституцій не співпадають, що не сприяє узгодженості дій міжнародних акторів.

Незважаючи на чисельні спроби реформування існуючих механізмів та інструментів координації діяльності в рамках ООН, координаційна структура має велику кількість прогалин та недоліків.

Таким чином, процес формування міжнародної гуманітарної системи не завершений, але варто відмітити, що після заснування ООН гуманітарна система почала формуватися саме навколо цієї організації. ООН стала локомотивом розробки правових норм для визначення засад гуманітарної діяльності, на базі ООН почали активно проводитися різноманітні конференції, покликані покращити механізми координації між гуманітарними акторами.

2.3. Залучення військових ресурсів та засобів цивільної оборони до

гуманітарних операцій за участі ООН з подолання наслідків стихійних лих

Принцип гуманності передбачає використання усіх потенційно наявних ресурсів для мінімізації людських втрат, однак питання залучення іноземних збройних сил в гуманітарних операціях з подолання наслідків стихійних лих завжди було контроверсійним.

Безперечно, в ситуаціях, коли держава зазнає значних збитків, спричинених природним катаклізмом, в результаті чого потреби населення не можуть бути задоволені постраждалою державою у повній мірі, допомога міжнародного співтовариства здатна сприяти порятунку більшої кількості людських життів та швидшому відновленню країни. Виникають ситуації, коли використання військових ресурсів є крайнім заходом, здатним забезпечити своєчасне та ефективне вирішення відповідних проблем.

У цьому контексті варто наголосити, що відповідальність за всі дії з ліквідації наслідків стихії покладається на постраждалу державу, при цьому дії національного уряду із відновлення постраждалих регіонів лише доповнюються іноземними військовими ресурсами.

Найбільш ефективним є залучення військових контингентів на кризовій фазі ліквідації наслідків стихії, адже збройні сили володіють низкою переваг у порівнянні із міжнародними організаціями. Щоб зрозуміти мотиви залучення іноземних контингентів до гуманітарних операцій, варто розглянути переваги збройних сил у контексті ліквідації наслідків природних катаклізмів.

Збройні сили вирізняються мобільністю розгортання, що сприяє своєчасному початку рятувально-пошукових робіт. Вони готові прибути у місце призначення у лічені години, тоді як міжнародним організаціям зазвичай потрібен час для того, щоб сформувати групу гуманітарних співробітників для від'їзду у зону лиха. Навіть ООН, чії підрозділи займаються цілодобовим моніторингом ситуації щодо природних

катаклізмів, не відзначається оперативністю прибуття до постраждалої країни. Після цунамі в Індійському океані у 2004 р., яке припало саме на період різдвяних свят, ООН спочатку відкликала своїх співробітників із відпусток, вони прибували у штаб-квартиру ООН, а лише після цього направляла їх у зону лиха. Військові прибувають організовано на своїх транспортних засобах, в той час, як гуманітарні співробітники зазвичай пересуваються загальними рейсами, і лише найбільші гуманітарні організації наймають чартерні рейси, їх співробітники все одно у більшості випадків проходять всі бюрократичні процедури, пов'язані із в'їздом на територію іншої держави.

Чітка ієрархічна внутрішня структура сприяє оперативності виконання завдань [310, с. 16]. Армії великих держав мають у своєму розпорядженні новітню техніку, якою зазвичай найбільш вразливі до стихійних лих країни не володіють. Стихія нерідко призводить до руйнації інфраструктури, а військова техніка та обладнання дозволяють здійснити доставку гуманітарної допомоги у найбільш зруйновані райони.

Перші дні після стихії засоби комунікації у постраждалій країні зазвичай працюють з перебоями, а використання армійських засобів зв'язку дозволяє налагодити координацію між різними установами постраждалої держави та встановити комунікацію із постраждалими районами для визначення першочергових потреб місцевого населення.

Залучення збройних сил до гуманітарної операції дозволяє підтримувати безпеку у постраждалих районах, де нерідко після стихії спостерігаються масові безлади, мародерство та беззаконня. У перші дні після природного катаклізму найбільше відчувається нестача продуктів харчування та засобів першої необхідності, тому в цей час можуть активізуватися напади на гуманітарних працівників, які без зброї та засобів захисту доставляють гуманітарну допомогу. У випадку залучення військових до доставки гуманітарної допомоги вкрай рідко відбуваються напади на гуманітарні конвої.

Крім того, надсилання збройних сил здійснюється за рахунок держави, яка відправляє контингенти, якщо інше не обумовлено відповідними державами або не регулюється міжнародними угодами. Як правило, витрати, пов'язані з використанням військових ресурсів і засобів цивільної оборони в закордонних місіях з надання допомоги у випадку стихійних лих, повинні покриватися за рахунок фондів, що стосуються діяльності в галузі міжнародного розвитку [174]. Але часто держави виявляють акт доброї волі, надсилаючи свої військові сили до постраждалої країни за власний рахунок.

Розглянемо причини, на яких базується рішення виділяти власну армію для гуманітарних потреб. Найчастіше держави приймають таке рішення на основі низки факторів. По-перше, таке рішення враховує фактор географічної близькості постраждалих регіонів, так як найчастіше після стихії постраждалій державі допомагають військові контингенти сусідніх держав і це пов'язано не тільки із добросусідськими відносинами, які встановлюються між державами внаслідок довготривалої інтенсивної співпраці з широкого кола питань, але і з власними інтересами сусідньої держави, яка прагне допомогти впоратися із гуманітарної катастрофою, щоб не зіштовхнутися із напливом мігрантів із постраждалої держави та уникнути дестабілізації регіону. Адже неефективні дії національного уряду із ліквідації руйнівного впливу стихії нерідко призводять до політичних наслідків. Цікаво те, що європейські країни надавали свої збройні сили для подолання наслідків стихійних лих, що траплялися в Африці, Азії, Центральній Америці, і в поодиноких випадках для ліквідації збитків, завданих природними катастрофами, які виникали на європейському континенті. Нідерланди, наприклад, у період з 1997 по 2006 рр. розміщували свої війська з вищезгаданою метою 18 разів [215]. Натомість такі країни як Австралія, Японія, Південна Африка та Канада частіше надавали військову підтримку сусіднім країнам. Велика Британія, володіючи потужною у всіх сенсах армією, лише 7 разів у період з 1997 по 2008 рр. надавала свої військові контингенти для участі у гуманітарних операціях з подолання наслідків

природних катаклізмів [390, с. 13].

Найбільш активно свої збройні сили на гуманітарні потреби після стихійних лих виділяють країни азійського регіону, який залишається найбільш уразливий до стихійних лих. Китайська Народна Республіка, яка щорічно втрачає 2% свого ВВП внаслідок стихійних лих [294], почала активно надавати свої війська для допомоги після природних катаклізмів лише у 2000-х рр. Так, вперше китайські війська були задіяні у допомозі Афганістану у 2002 р. з ліквідації наслідків землетрусу. У період з 2002 по 2012 рр. військові КНР брали участь у 28 гуманітарних операціях після стихійних лих, зокрема у таких країнах як Афганістан у 2002 р., Алжир у 2003 р., Іран у 2003 р., Індонезія у 2004 р., Пакистан у 2005 р., Індонезія у 2006 р., М'янма у 2008 р., Гаїті у 2010 р., Пакистан у 2010 р., Таїланд у 2011 р., Нова Зеландія у 2010 р., Японія у 2011 р. [396, с.35]. Участь КНР у гуманітарних операціях після стихії співставна із участю Австралії та Японії. Однак китайські сили вирізняються великою чисельністю місії. Наприклад, для допомоги Пакистану у 2005 р. у боротьбі з наслідками повеней Австралія виділила 36 військових лікарів, що входили до медичного компоненту військової місії. Натомість КНР надіслала 100 військових лікарів [396, с. 37].

Наступним фактором виступає масштаб катастрофи. З точки зору ідеалістичної парадигми міжнародних відносин, таким чином держави прагнуть врятувати більшу кількість людських життів та запобігти поширенню страждань. А розглядаючи даний фактор крізь призму реалістичної парадигми, можна дійти висновку, що таким чином держави прагнуть уникнути транснаціоналізації проблеми, яка потенційно може загрожувати миру та безпеці у світі. Такі країни як Велика Британія, Франція, Нідерланди, Німеччина надали свої війська для участі в гуманітарній операції з подолання наслідків цунамі в Індійському океані, хоча в інших випадках ці країни рідко надають свої військові контингенти для гуманітарних цілей. Так, Франція нечасто надає свої війська для підтримки гуманітарних операцій з подолання наслідків природних

катаклізмів. Проте її військові допомагали на кризовій фазі після землетрусу у Бамі в Ірані 2003 р., після цунамі в Індійському океані в 2004 р., після землетрусу у Пакистані у 2005 р. [390, с. 19].

Ще одним важливим фактором для прийняття рішень щодо надсилання своїх збройних сил для подолання наслідків стихійного лиха є принцип взаємності. Якщо на території певної країни спалахувала гуманітарна катастрофа, для ліквідації якої залучалися збройні сили певної країни, то у випадку стихійного лиха на території другої країни перша зазвичай пропонує свої військові контингенти. Тим не менш, цей принцип не завжди діє, так наприклад, після урагану Катріна у США, велика кількість країн, в тому числі усі ті, кому США виділяли збройні сили для гуманітарних потреб, пропонували допомогу, однак США відкинули ідею будь-якої присутності іноземних військ на власній території, посилаючись на наявність достатнього ресурсного потенціалу для подолання наслідків урагану.

Причинами для надсилання своїх збройних сил для участі у гуманітарних операціях можуть служити національні інтереси у регіоні, потреба у тренуваннях для власної армії та покращення іміджу держави-донора у постраждалих державах. У цьому аспекті варто розглянути еволюцію підходів до залучення американських військових формувань до гуманітарних операцій.

З 1998 по 2005 рр. США збільшили використання збройних сил для доставки гуманітарної допомоги [268, с. 1]. У період з 2003 по 2006 рр. США 15 разів надавали свої військові контингенти для боротьби із наслідками стихійних лих. Ще американський президент Л. Джонсон під час в'єтнамської кампанії проголосив доктрину «завоювати серця та розуми», яка полягала у покращенні сприйняття США іншими народами шляхом надання цим народам гуманітарної допомоги. Особливо актуальною дана доктрина стала після терактів 11 вересня 2001 р. та значного погіршення іміджу США у мусульманських країнах [176, с. 64]. Саме тому основна частина гуманітарної діяльності США була спрямована саме на мусульманські

країни, а збройні сили, що використовуються у гуманітарних цілях, виступають важливою складовою реалізації даної доктрини. Участь США з операціях з ліквідації наслідків цунамі в Індонезії у 2004 р. та землетрусу у Пакистані у 2005 р. не змінило негативного сприйняття американців представниками мусульманських країн [74].

Варто наголосити, що деякі країни дотримуються особливої політики і не надсилають свої збройні сили для участі в гуманітарних операціях. До таких країн належить Фінляндія.

Допомога військових певної країни не залежить від рівня оснащення армій, збройні сили малих держав часто беруть участь у гуманітарних операціях, як, наприклад, армія Непалу, яка прибула на Гаїті після землетрусу у 2010 р. [347].

Незважаючи на всі переваги використання іноземних збройних контингентів в гуманітарних операціях із ліквідації наслідків стихії, військові ресурси слід розглядати як доповнюючий інструмент для існуючих механізмів допомоги для надання конкретної підтримки у відповідності з існуючими потребами з урахуванням визнаного "гуманітарного розриву" між потребами, які виникають у населення внаслідок певного природного катаклізму, та наявними для цього ресурсами [273, с. 48].

Зусилля міжнародного співтовариства спрямовані на використання сильних сторін військової присутності у зонах стихійного лиха для ефективної співпраці з міжнародними гуманітарними організаціями з метою подолання наслідків стихійного лиха.

Активізація залучення військових до гуманітарних операцій часто розглядається як фактор, що потенційно ставить під загрозу гуманітарний простір. Окрім того, перебування іноземних військ на території постраждалої держави може бути розцінене як порушення суверенітету [50].

Таким чином, існує низка принципів та норм, які регулюють порядок участі збройних сил іноземних держав в гуманітарних операціях з подолання

наслідків природних катаклізмів. Спроба кодифікації цих норм була здійснена у Керівних принципах використання іноземних військових ресурсів та засобів цивільної оборони для надання допомоги у випадку стихійних лих, що були прийняті в Осло у 2007 р. [50].

Безумовно, вищезгаданий міжнародно-правовий документ не зміг охопити всі існуючі механізми взаємодії між іноземними військовими контингентами, постраждалою державою та ООН. У вищезазначеному документі наголошено, що використання збройних сил в операціях з подолання наслідків природних катаклізмів повинно розглядатися як останній засіб, коли не можна знайти цивільну альтернативу військовим контингентам. Але принцип останнього засобу суперечить принципам ефективності залучення збройних сил, адже найбільше користі військові контингенти приносять у перші дні після стихії. Тому фактично принцип останнього засобу фактично не виконується.

Вся допомога у випадку лиха, включаючи військові ресурси, повинна надаватися на прохання або за згодою постраждалої держави і на підставі прохання про надання міжнародної допомоги. Держава, яка зазнала стихійного лиха, у випадку, якщо вона потребує міжнародної допомоги, повинна звернутися із проханням про допомогу якомога швидше, щоб максимально підвищити її ефективність. Жодна держава не має права надсилати свої збройні контингенти, якщо постраждала держава не надала на це згоди, такі дії тоді будуть розглядатися як пряме порушення суверенітету та військова інтервенція.

УКГП несе головну відповідальність за поширення інформації про ситуацію, що склалася у постраждалому регіоні. Тим не менш, постраждала держава повинна надати точну інформацію про характер і масштаби лиха в цілях підвищення ефективності надання міжнародної допомоги [354].

Прохання про надання військових ресурсів не повинно тлумачитися як згода на проведення тих чи інших військових операцій або використовуватися як обґрунтування для проведення бойових операцій,

застосування сили або порушення державного суверенітету країни, що постраждала від стихії [50].

Важливим аспектом виступає визначення, які саме військові ресурси можуть бути надані постраждалій державі. Таким чином, військові ресурси включають в себе персонал, обладнання, предмети постачання і послуги, які в порядку надання допомоги виділяються збройними силами інших держав та організаціями цивільної оборони в рамках міжнародної допомоги у випадку стихійних лих, коли ці сили знаходяться під контролем ООН [305, с. 431]. Під організацією цивільної оборони розуміється будь-яка організація, яка під контролем уряду виконує функції, перелічені в пункті 61 Додаткового протоколу 1 до Женевських конвенцій 1949 р. [17].

У якості військових ресурсів постраждалій державі надаються засоби зв'язку і комунікації, транспорт, військова техніка та персонал (найчастіше для пошуково-рятувальних робіт, розчищення доріг тощо), військові та плавучі шпиталі.

Військові ресурси можна поділити на дві категорії: військові ресурси, що знаходяться в розпорядженні Організації Об'єднаних Націй, і ресурси інших задіяних сил. Принципова відмінність між цими двома видами ресурсів полягає в тому, що військові ресурси ООН передаються під контроль гуманітарних установ ООН і на штатній основі задіюються спеціально для підтримки гуманітарної діяльності ООН. Як правило, в більшості випадків при виникненні надзвичайних ситуацій лише обмежена кількість таких ресурсів виявляється доступною [50].

Щоб уникнути створення додаткових труднощів для місцевих органів влади або гуманітарних структур, які і без того зазнають надмірних навантажень, іноземні військові контингенти, виділені для забезпечення підтримки заходів з надання допомоги, повинні бути самодостатніми на період виконання поставлених перед ними завдань у тому, що стосується транспорту, пального, продовольства, водопостачання та санітарії, технічного обслуговування і засобів зв'язку [151].

Держави, що надають військові сили в розпорядження ООН, не повинні використовувати їх для збору розвідувальних даних або проведення пропагандистських чи психологічних операцій [300, с.154].

Військові формування цивільної оборони, що не входять до складу військових ресурсів та засобів цивільної оборони ООН і виконують завдання з надання допомоги, не мають, в принципі, ніякого особливої захисту, окрім того, що надається постраждалою державою. Військовий персонал, що надає безпосередню гуманітарну допомогу, повинен бути беззбройним і покладатися на заходи безпеки, прийняті гуманітарною установою, на підтримку якої вони діють [50]. Але на практиці військове командування не залишає своїх солдатів без зброї, тим не менш вводить жорсткі обмеження на можливість її застосування. З огляду на тенденцію до збільшення частоти нападів на гуманітарних співробітників, які відбуваються особливо часто у перші тижні після природного катаклізму, сам факт наявності зброї стримує бажаючих напасти на гуманітарний конвой.

Постраждалі держави повинні забезпечувати для сил ООН, задіяних у цілях підтримки гуманітарних операцій ООН, такий же рівень безпеки, як і для персоналу і ресурсів інших гуманітарних установ ООН. Керівні принципи щодо забезпечення безпеки персоналу ООН даються Департаментом з питань охорони і безпеки ООН.

Основна відповідальність за надання гуманітарної допомоги людям, які перебувають на її території, лежить на постраждалій державі. Постраждала держава має право відхилити варіант використання військових ресурсів та засобів цивільної оборони на разовій основі, навіть попри те, що ООН отримала прохання про надання допомоги від постраждалої держави або від Генерального секретаря ООН.

З метою мінімізації ризиків, пов'язаних із порушенням суверенітету постраждалої країни, уряди мають заздалегідь узгодити усі механізми потенційного використання іноземних збройних сил після стихії [332].

Варто наголосити, що національний уряд несе відповідальність за плани готовності до стихійних лих, які повинні включати в себе можливість отримання іноземної допомоги, процедури отримання і використання військових формувань, а також за підготовку персоналу з питань координації та використання цієї допомоги.

Вразливі до стихійних лих держави, які виступають потенційними реципієнтами допомоги, повинні повідомляти УКГП про масштаби необхідної міжнародної допомоги, яка має доповнити національний потенціал. Крім того, країни, які часто зазнають стихійних лих, повинні повідомляти УКГП про особливості створення та функціонування єдиного національного контактного пункту, що розпочне свою діяльність при надзвичайному стані, викликаному стихією. Для забезпечення швидкого реагування на запит про допомогу держави повинні також інформувати УКГП і інші держави про структуру місцевого органу, що відповідає за ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, а також яким чином вони збираються здійснювати командування іноземними збройними силами.

Держави, які дотримуються особливої політики щодо використання на своїй території військових формувань інших держав, повинні довести свою позицію до відома Координатора з гуманітарної допомоги або Постійного координатора (якщо такі є), а також до відома Управління з координації гуманітарних питань ООН (УКГП). Такої політики дотримуються Північна Корея та Індія. Остання є активним учасником гуманітарних операцій і часто надсилає свої контингенти до постраждалих країн, проте на своїй території іноземних військових бачити не бажає [390, с. 50].

Держави, що дозволяють використовувати військові ресурси на своїй території, повинні повідомляти УКГП про всі обмеження на використання цих сил та включати ці організації в угоди про статус сил, які укладаються їх урядами з урядами держав або коаліціями. Це не позбавляє державу можливості в кожному окремому випадку накладати обмеження на

використання військових сил, розгорнутих на її території. Постраждала держава може обумовити регіони використання військових чи певне обладнання, якого вона потребує [50].

Коли стихія завдає удару по певній країні, то після запиту постраждалої держави прибуває Група ООН з оцінки надзвичайного стану і координації діяльності; одночасно, як правило, у цій країні призначається Координатор з гуманітарної допомоги. Після свого призначення Координатор з гуманітарної допомоги несе відповідальність за ініціювання запитів на використання військових сил ООН або за використання інших військових ресурсів і засобів цивільної оборони. Якщо ж Координатор гуманітарної допомоги не призначений, то вирішення питання щодо військових ресурсів ООН повинен приймати Постійний координатор.

Перш, ніж направити запит на використання вищевказаних ресурсів і коштів, Постійний координатор чи Координатор з гуманітарних питань повинен провести консультації з владою постраждалої держави. За відсутності Координатора з гуманітарних питань чи Постійного координатора рішення про використання військових сил для підтримки гуманітарної діяльності Організації Об'єднаних Націй повинен приймати уряд постраждалої від стихійного лиха країни після консультацій з Міжвідомчим постійним комітетом [369].

Постійний координатор чи Координатор з гуманітарних питань повинні забезпечувати наявність координаційних механізмів, які могли б ефективно використовувати гуманітарні установи Організації Об'єднаних Націй, що залучені до операцій з реагування на природні катаклізми. Якщо існує ймовірність того, що надзвичайна ситуація матиме затяжний характер або що умови надання допомоги можуть виникнути знову, гуманітарні установи Організації Об'єднаних Націй, вживають заходів для задоволення відповідних потреб за рахунок ресурсів постраждалої держави або інших джерел.

У тих випадках, коли військові ресурси використовуються

гуманітарними установами ООН або їх партнерами, Постійний координатор чи Координатор з гуманітарних питань повинен забезпечувати наявність відповідних процедур контролю за використанням військових ресурсів ООН, які мають відповідати правилам ООН.

Постійний координатор чи Координатор з гуманітарних питань чи інші вповноважені особи, від яких надходять запити на використання військових ресурсів і засобів цивільної оборони, повинні разом з командувачами збройних формувань або силами цивільної оборони регулярно відслідковувати методи роботи сил, які надають підтримку гуманітарній операції, і видавати відповідні рекомендації та вказівки. У ході такого моніторингу до уваги повинні прийматися, зокрема, наступні аспекти: види завдань, які можуть бути виконані; озброєння відповідного підрозділу і правила застосування сили, якими вони керуються; типи виданої уніформи й екіпіровки; порядок співпідпорядкованості; варіанти використання офіцерів зв'язку; критерії закінчення місії, а також питання, що стосуються пред'явлення претензій та страхування [190].

Постраждалі держави, як правило, в першу чергу звертаються за допомогою до сусідніх країн, оскільки вони знайомі із кліматичними, культурними та географічними особливостями регіону. Крім того, держави найчастіше звертаються безпосередньо за допомогою, дуже рідко використовуючи механізми, передбачені УКГП ООН, оскільки усі бюрократичні процедури, пов'язані із зверненням до УКГП, лише відтягнуть початок операції.

У Женеві створений реєстр військових ресурсів та засобів цивільної оборони, бази даних, куди держави повинні вносити дані про те, скільки і яких саме військових ресурсів та засобів цивільної оборони вони готові надати [346]. Механізми ООН передбачають, що ознайомившись з даними цього реєстру та звітом Групи ООН з оцінки надзвичайного стану і координації діяльності, УКГП приймає рішення про направлення військових контингентів. Проте ці дані необхідно постійно оновлювати, а держави цього

не роблять. По суті реєстр військових ресурсів та засобів цивільної оборони не виконує своїх функцій. Більшість постраждалих держав намагається оминати створені механізми ООН для запиту військової допомоги, адже головним критерієм ефективності проведення гуманітарних операцій на кризовій фазі виступає оперативність, яку жоден з механізмів ООН забезпечити не здатен.

Основна частина іноземних військових сил, задіяних в операції з ліквідації наслідків стихійного лиха, як правило використовується на основі двосторонніх угод або багатосторонніх договорів. Ці угоди повинні передбачати статус розгорнутих сил, які здійснюють операції з надання допомоги. У випадку, якщо такі угоди не були укладені до виникнення стихійного лиха, процес надання військових сил значно ускладнюється, адже держави повинні укласти і підписати договір. Військові ресурси можуть мобілізуватись і розгортатися як на двосторонній основі, так і у відповідності з регіональними або союзницькими угодами в якості "інших задіяних сил" або в рамках операції Організації Об'єднаних Націй [50].

Коли постраждала держава звертається до міжнародного співтовариства із проханням про допомогу, інші держави повинні безпосередньо після отримання запиту повідомити УКГВ про свої можливості з надання допомоги.

У разі направлення спеціального запиту гуманітарним установам ООН від імені Координатора з гуманітарної допомоги ООН або інших призначених посадових осіб щодо надання військової підтримки збройні формування регіональних організацій можуть залучатися до операції. Такі формування проводять діяльність з надання підтримки гуманітарним установам ООН або іншим міжнародним організаціям на разовій основі. Військові ресурси завжди повинні залишатися під контролем командувача військовим формуванням.

Для швидкого розгортання військових сил та початку їх взаємодії з міжнародними організаціями сусідні країни мають сприяти початку

гуманітарної операції. Особлива роль у механізмі розгортання військових сил відводиться транзитній державі.

В інтересах населення країни, що зазнала стихійного лиха, — розпочати гуманітарну операцію в найкоротший термін. Тому життєво необхідно, щоб постраждалі держави полегшили прибуття іноземних військових формувань і сприяли їх розгортанню шляхом забезпечення дозволу на проліт над територією і приземлення; відмови від комерційної документації; звільнення від митних зборів; відмови від візових вимог; вільного доступу до зони лиха; визнання сертифікатів; дозволу використовувати транспорт і зв'язок [274].

З цією ж метою постраждалі держави, що виступають сторонами Конвенції Тампере про надання телекомунікаційних засобів для запобігання, пом'якшення наслідків і подолання стихійних лих, повинні поширити дію цієї конвенції на іноземні військові сили, що розгортаються на їх території [28].

Таким чином, транзитна держава — це держава, чий кордон, територіальні води і повітряний простір перетинають іноземні військові формування, які проводять операції у постраждалій державі. Держави транзиту, особливо суміжні з постраждалою державою, повинні сприяти транспортуванню військових ресурсів. Держави транзиту повинні підтвердити УКГП надання транзитних пільг та наявність засобів допомоги. На транзитну державу покладається відповідальність за безпеку сил ООН, коли вони перетинають її території [369]. Якщо транзитна держава вважає, що навіть тимчасовий перетин її кордонів іноземними збройними формуваннями може порушити її державний суверенітет, то вона може відмовити у транзитних пільгах.

Держава, яка зазнала руйнівного впливу стихії, повинна повідомити держави, УКГП та інших учасників гуманітарної діяльності про те, коли операції з надання допомоги повинні бути припинені, і сприяти складанню планів виведення іноземних збройних контингентів. Таким чином держава убезпечує себе від окупації своєї території та посягань на свій суверенітет. Окрім того, постраждала держава може відхилити військову допомогу певної

країни, виходячи із міркувань власної безпеки чи національних інтересів.

ООН може використовувати військові ресурси і засоби цивільної оборони лише при виконанні наступних положень:

- запити щодо використання військових ресурсів і засобів цивільної оборони на підтримку діяльності установ ООН повинні надходити від Координатора гуманітарної допомоги чи Постійного координатора і повинні ґрунтуватися виключно на гуманітарних критеріях;
- гуманітарні установи повинні використовувати збройні сили як крайній засіб, тобто за відсутності інших цивільних альтернатив вирішення термінових гуманітарних проблем у відповідні терміни;
- будь-яка гуманітарна операція, в рамках якої використовуються військові ресурси, повинна зберігати свій цивільний характер;
- військові ресурси повинні залишатися під командуванням військових, але вся операція як така має проводитися під загальним керівництвом і контролем ООН. Попри це, не допускається будь-якого цивільного командування і здійснення контролю цивільними над військовими;
- участь військових організацій у гуманітарній операції, наскільки це можливо, не повинна поширюватися на надання безпосередньої допомоги;
- будь-яке використання військових сил повинно бути з самого початку чітко обмежено за часом і сфері застосування;
- країни, які надають свої збройні сили для підтримки гуманітарних операцій ООН, повинні гарантувати, що будуть дотримуватися гуманітарних принципів [50].

Гуманітарні установи, які використовують військові ресурси ООН, повинні розуміти, що в кінцевому рахунку за збереження та безпеку цих ресурсів несе відповідальність командувач військовими формуваннями або силами цивільної оборони, а держави, які надають допомогу, зазвичай направляють дії своїх командувачів на згортання поставлених завдань, якщо вони вважають ці завдання надмірно ризикованими або неактуальними. Тому ООН не може повністю розраховувати на іноземні сили [390, с. 97].

Як правило, незброєні військові ресурси ООН сприймають як нейтральні або неупереджені, що відрізняє їх від військових формувань інших країн, тому вони можуть використовуватися для підтримки всіх видів гуманітарної діяльності. Однак питання про їх залучення до надання безпосередньої допомоги має вирішуватися в кожному окремому випадку і тільки тоді, коли це відповідає критеріям крайнього засобу. В основному вони повинні використовуватися для опосередкованої допомоги і завдань інфраструктурної підтримки [305, с. 428].

Особовий склад військових, задіяний винятково для підтримки гуманітарної діяльності ООН, повинен явно відрізнятися від особового складу частин і підрозділів, що використовуються для вирішення інших військових завдань, включаючи персонал військових компонентів місій з підтримання миру, а також отримувати належний захист з боку постраждалої держави.

В якості засобу, за допомогою якого можна відрізнити військові ресурси і засоби цивільної оборони ООН від служб безпеки та інших сил, що беруть участь у проведенні військових операцій, допускається використання розпізнавальних знаків гуманітарних установ ООН, на підтримку яких вони надані, або ж сил цивільної оборони. У тих випадках, коли військові ресурси ООН представляють військові організації, використовують розпізнавальні знаки білого кольору або емблеми ООН.

Командувачі, у розпорядженні яких знаходяться військові сили ООН, спеціально виділені з метою підтримки гуманітарної діяльності ООН, а також командувачі інших задіяних сил, що здійснюють відповідно до прохання ООН завдання з підтримання гуманітарних акцій, повинні уникати дій, здатних поставити під сумнів нейтралітет і неупередженість вищезазначених установ, їх партнерів, а також інших гуманітарних структур, що долучаються до реагування на стихійні лиха. Вся діяльність з підтримки гуманітарних операцій має здійснюватися при повній повазі гідності, культурних, релігійних і правових традицій постраждалого населення.

Варто наголосити, що Керівні принципи використання іноземних військових ресурсів та засобів цивільної оборони для надання допомоги у випадку стихійних лих, прийняті в м. Осло у 1994 р. та переглянуті і доповнені в 2007 р., передбачають, що військові ресурси і засоби цивільного оборони сторін, які можуть розглядатися в якості воюючих, або тих підрозділів, які самі беруть активну участь у бойових діях в постраждалій країні або регіоні, не повинні використовуватися для цілей підтримки гуманітарної діяльності ООН.

ООН повинна уникати залежності від військових ресурсів, а державам-членам рекомендується вкладати кошти у зміцнення цивільного потенціалу і не покладатися на разове використання збройних сил для надання підтримки учасникам гуманітарних операцій.

Система координації гуманітарної діяльності під час проведення гуманітарних операцій з ліквідації наслідків стихійних лих ускладнюється із залученням військових, адже цивільний та військовий сектори мають абсолютно різні системи прийняття рішень та управління, діють на основі різних правил. Тому ООН часто наймає спеціальний персонал, обізнаний щодо особливостей військової структури та ієрархії у відповідних арміях. Найбільш злагоджено проходить координація між військовими та цивільними секторами у тому випадку, якщо військові контингенти, що надсилаються на підтримку гуманітарної діяльності з ліквідації наслідків стихійного лиха мали досвід участі у міжнародних операціях з підтримання миру під егідою ООН [390, с. 75].

Головним обов'язком Секції з питань координації між цивільними і військовими, створеної в рамках УКГП, є мобілізація військових ресурсів ООН і координація дій між цивільними і військовими в надзвичайних ситуаціях. Секція з питань координації між цивільними і військовими повинна обробляти запити на надання сил ООН, укладати відповідні домовленості з державами-членами та відстежувати використання цих ресурсів гуманітарними установами ООН.

За допомогою донорів Секція з питань координації між цивільними і військовими здійснює на постійній основі програму підготовки тих, хто залучається до використання військових ресурсів для підтримки гуманітарної діяльності ООН, приділяючи при цьому особливу увагу підготовці співробітників з питань зв'язку, а також процедурам і методам координації дій між цивільними і військовими. Від імені держав-членів Секція з питань координації між цивільними і військовими веде реєстр співробітників з питань зв'язку та сприяє залученню цих співробітників до надання допомоги Координаторам з гуманітарної допомоги.

Одним з ефективних методів обміну інформацією та, при необхідності, розподілу завдань та участі в плануванні є обмін на належних рівнях співробітниками з питань зв'язку між відповідними гуманітарними установами ООН і військовими. Секція з питань координації між цивільними і військовими та УКГП проводять навчання представників цивільних і військових структур з питань координації їх діяльності та здійснення зв'язку в складних надзвичайних ситуаціях. Секція з питань координації між цивільними і військовими може на прохання постраждалої держави або міжнародних організацій виділити досвідчених співробітників із зв'язку у розпорядження гуманітарних акторів [305, с. 430].

У разі створення центру матеріально-технічного постачання ООН, Секція з питань координації між цивільними і військовими ООН буде координувати з ним питання використання сил ООН в цілях підтримки матеріально-технічного забезпечення. Аналогічним чином Секція з питань координації між цивільними і військовими надаватиме центрам гуманітарної інформації УКГП допомогу в отриманні інформації від військових там, де існують такі центри або подібні їм механізми спільного використання інформації [50].

У відповідь на більшість великих стихійних лих Організація Об'єднаних Націй залучає Групу ООН по оцінці наслідків стихійних лих та координації. Коли необхідно здійснити координацію великих за своїми масштабами

міжнародних пошуково-рятувальних операцій, ця Група створює Центр координації операцій на місцях. Ці інструменти координації залучаються на підтримку Місцевого агентства з надзвичайних ситуацій зазвичай та на прохання Координатора гуманітарної допомоги або Постійного координатора.

Вперше військових почали залучати до оцінки потреб постраждалого населення, у 2004 р. під час гуманітарної операції з подолання наслідків цунамі в Індійському океані, що значно підвищило точність результатів, адже військові часто надають розвіддані та інформацію із власних супутників та засобів зв'язку.

Координація між цивільними і військовими здійснюється на цій основі і в тісній координації з місцевою та національною владою. Надзвичайно важливими в плані координації є такі області, як, наприклад, гарантування безпеки, матеріально-технічне постачання, медичне обслуговування, транспорт і зв'язок. У цих сферах важливе значення для успіху гуманітарних місій має своєчасне отримання оперативної інформації.

Можна констатувати, що найбільш ефективно проходить координація у сфері логістики та доставки гуманітарної допомоги. Як правило, двічі на день у рамках Секції з питань координації між цивільними і військовими проходять зустрічі, де гуманітарні організації та постраждала держава окреслюють потреби щодо доставки, а військові відповідно оперативно задовольняють ці потреби.

Держави або регіональні організації, які беруть участь у військових операціях за межами своїх кордонів, повинні передбачати в своїх інструкціях чи наказах командуючим відповідних сил або контингентів параметри використання їх ресурсів для підтримки операцій з надання допомоги. Командувачі повинні розробити *Modus Operandi* своїх підрозділів з урахуванням оперативної обстановки, міжнародного права та основних гуманітарних принципів, а також проводити консультації з постраждалою державою, Координатором з гуманітарної допомоги, з Секцією з питань

координації між цивільними і військовими УКГП для отримання подальших рекомендацій з військово-технічних питань.

У тих випадках, коли військові формування беруть на себе, незалежно від того, на якій підставі, такі функції із життєзабезпечення цивільного населення, як, наприклад, організація водо- чи електропостачання, або забезпечення безпечної роботи аеродромів, вони повинні сприяти безперешкодній передачі таких функцій відповідній цивільній владі і якомога швидше налагодити координацію своїх дій з координаторами гуманітарної допомоги ООН або з Місцевим органом з управління в надзвичайних умовах.

Такі дії повинні вживатися своєчасно і задовго до припинення наданої підтримки у цілях недопущення зривів у функціонуванні відповідних служб, здатних справити негативний вплив на заходи з надання допомоги і на діяльність по відновленню зруйнованого господарства.

Висновки до розділу 2

Гуманітарна система визначається як сукупність взаємозалежних інституційних та оперативних елементів, які надають гуманітарну допомогу у тому випадку, коли національних та місцевих ресурсів недостатньо для подолання гуманітарної катастрофи і при цьому жоден із елементів системи не здатен самотійно забезпечити адекватну відповідь на катастрофу.

Елементами міжнародної гуманітарної системи виступають міжнародні урядові організації, міжнародні неурядові організації, постраждалі від гуманітарної катастрофи держави, транснаціональні корпорації, національні організації, релігійні інституції, індивіди та держави, які надають допомогу.

Об'єднуючим фактором для формування міжнародної гуманітарної системи визначають гуманітарні принципи, які створюють внутрішній режим системи, та спільна мета для всіх елементів, яка полягає у прагненні полегшити людські страждання.

Важливо те, що не існувало жодного загальноприйнятого міжнародно-

правового документу, який би регламентував принципи гуманітарної діяльності, проте гуманітарна система самоорганізувалася таким чином, що елементи цієї системи самі утворили певний внутрішній порядок для гуманітарної діяльності. Після завершення Другої світової війни гуманітарна система почала формуватися навколо ООН і можна констатувати, що процес її формування ще не завершився.

У системі ООН існують окремі організаційні структури, чийм прямим функціональним обов'язком є здійснення гуманітарної діяльності. До них відносять Управління з координації гуманітарних питань, Міжвідомчий постійний комітет, Команду для боротьби зі стихійними лихами, Групу ООН з оцінки надзвичайного стану і координації діяльності, Міжнародну консультативну групу з пошуку та порятунку. Деякі спеціалізовані установи ООН, чий мандат не передбачає наряду здійснення гуманітарної діяльності, також долучаються до гуманітарної операції після природного катаклізму тільки щодо тієї сфери, яка безпосередньо пов'язана із їх мандатом. ЮНЕСКО бере участь у заходах щодо захисту постраждалих від стихії дітей.

Враховуючи велику кількість гуманітарних акторів, які беруть участь у гуманітарній операції для ефективного подолання наслідків стихійних лих, ООН має координувати діяльність та сприяти налагодженню механізму взаємодії між національним урядом та ООН; між структурами ООН; між національним урядом та міжнародними організаціями, між національним урядом та іноземними збройними силами, якщо такі були задіяні на кризовій фазі; між міжнародними організаціями та іноземними збройними силами, якщо такі були задіяні на кризовій фазі; між міжнародними організаціями між собою.

До гуманітарних операцій з подолання наслідків стихійних лих можуть долучатися і військові. Найбільш ефективно залучати військові контингенти на кризовій фазі ліквідації наслідків стихії, адже збройні сили володіють численними перевагами у порівнянні із міжнародними організаціями.

Потенційно присутність іноземних військ на території постраждалої

держави може становити загрозу для державного суверенітету постраждалої країни, тому при наданні згоди на розміщення іноземних контингентів на власній території, держави повинні використовувати всі інструменти для мінімізації такої загрози, які передбачені у Керівних принципах використання збройних сил у гуманітарних операціях, прийнятих в м. Осло у 1997 р.

Головні висновки й положення розділу 2 дисертації викладені у працях автора:

Tkach T. Foreign Military Forces Employment in Humanitarian Operations after Natural Disasters / Tetyana Tkach // European Political and Law Discourse. – 2015. – С. 83–89.

Tkach T. The United Nations' Coordination Instruments in Disaster Response / Tetyana Tkach // Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe. – 2016. – № 5. – С. 75–80.

Ткач Т. Я. Механізми та інструменти міжнародного співробітництва у подоланні наслідків стихійних лих / Тетяна Ярославівна Ткач // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2015. – № 36. – С. 66–74.

Ткач Т. Я. Міжнародна гуманітарна система / Тетяна Ярославівна Ткач // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць. – 2016. – № 105. – С. 337–341.

Ткач Т. Я. Роль ООН у координації гуманітарних операцій з подолання наслідків стихійних лих та формуванні міжнародної гуманітарної системи [Електронний ресурс] / Тетяна Ярославівна Ткач. // Міжнародні відносини серія " Політичні науки". – 2016. – № 12. – Режим доступу до ресурсу: [С.http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2938/2631](http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2938/2631).

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ГУМАНІТАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ООН З ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФ

Із зростанням частоти виникнення стихійних лих удосконалюються інструменти та механізми діяльності ООН з подолання природних катаклізмів. У даному дослідженні варто зупинитися на найбільш показових гуманітарних операціях з ліквідації наслідків стихійних лих. Для цього автором було обрано цунамі, яке трапилося у грудні 2004 р. в Індійському океані з огляду на те, що дана стихія завдала безпрецедентних руйнувань у 12 країнах. Таким чином аналіз діяльності міжнародного співтовариства дозволить охопити ключові інструменти та механізми, які застосовувалися у різних за рівнем соціально-економічного розвитку, природно-кліматичними особливостями, та ступенем політичної стабільності країнах.

Діяльність міжнародного співтовариства з подолання наслідків стихії на Гаїті виступає значним досягненням міжнародного співтовариства, яке зіштовхнулося із безпрецедентними руйнаціями і недовірою національного уряду країни. Землетрус на Гаїті є прикладом масштабної катастрофи природного характеру, яка вимагає багатосекторальної міжнародної допомоги. Ця стихія стала важливим викликом для міжнародної гуманітарної системи.

Дисертантка не обирала для дослідження гуманітарні операції, які сталися менше 5 років тому, адже у такому випадку неможливо проаналізувати наслідки гуманітарної діяльності ООН у середньо- та довгостроковій перспективі.

Для дослідження не були обрані країни, яким ООН систематично надає гуманітарну допомогу, як, наприклад, Бангладеш, який постійно страждає від наслідків повеней та мусонів. Адже у тоді внаслідок довготривалої співпраці формуються сталі координаційні зв'язки, і вивчення практики здійснення гуманітарної діяльності таких країн не дозволить дисертантці виконати мету дослідження.

3.1. Гуманітарна діяльність ООН з подолання наслідків цунамі в Індійському океані 2004 р.

Землетрус, який стався в Індійському океані за 30 км від берегів Суматри (Індонезія) о 00:58 годин всесвітнього часу 26 грудня 2004 р. сягнув 9,0 балів за шкалою Ріхтера [363, с. 3]. Зрушення на дні океану перемістили значний обсяг морської води і викликали велике цунамі, яке прокотилося Індійським океаном і дійшло до східного узбережжя Африки [252, с. 6].

На відміну від країн Тихоокеанського регіону, країни з виходом в Індійський океан не так часто стикалися із цунамі, тому не мали у своєму розпорядженні адекватних регіональних або національних систем раннього сповіщення та евакуації. Частково у зв'язку із відсутністю таких систем в прибережних районах багато країн зазнали величезних людських втрат і понесли значний економічний збиток [239, с. 211].

Близько 300 тис. людей загинуло, ще 50 000 зникли безвісті і більше одного мільйона були змушені покинути свої домівки в 12 країнах: Бангладеш, Індії, Індонезії, Кенії, Малайзії, М'янмі, на Мальдівських островах, в Сомалі, на Сейшельських островах, в Таїланді, Танзанії, на Шрі-Ланці. Найбільші людські втрати понесла Індонезія, де в результаті цунамі загинули понад 230 000 осіб, з яких 70% смертей припали на провінцію Ачех [280, с. 401]. На Шрі-Ланці зареєстровано близько 35000 смертей, в Індії близько 16000, та в Таїланді близько 8000 [309, с. 13]. Пошкодження, спричинені цунамі, оцінюються в більш ніж 7,9 млрд доларів США. І без того застарілі та ненадійні комунікації у прибережних зонах були вщент зруйновані [335, с. 5].

Безумовно не всі країни зазнали однакових збитків. Найбільше людських жертв та руйнацій, як зазначено, зазнала Індонезія, а саме провінція Ачех, що була розташована найближче до епіцентру землетрусу [239, с. 213]. Загалом сама провінція значно відрізняється від всієї іншої території Індонезії найбільшим процентом мусульман серед населення, які

слідують законам шаріату. Такий стан справ призвів до того, що фактично Ачех була «напівавтономною». У 1959 р. індонезійський уряд наділив місцеву владу значними свободами у справах управління у сфері релігії, освіти та культури. Провінція Ачех характеризувалася на той час помітними сепаратистськими настроями, що ще більше посилювалися внаслідок політики національного уряду щодо видобутку нафти і газу, яким багата провінція, та системою перерозподілу доходів у цій сфері.

Наступною за масштабами руйнацій та людських жертв була Шрі-Ланка, що було пов'язано із відсутністю суші між епіцентром землетрусу та островом, що дозволило хвилям безперешкодно дістатися Шрі-Ланки [239, с. 213], в результаті 2/3 всієї берегової лінії острова зазнали пошкоджень. Найбільше жертв та збитків зазнали Східні та Північні райони острова [281]. У Таїланді найбільше постраждало Західне узбережжя та острови Пхукет, Крабі, Као Лаг. Серед Індійських територій найбільших пошкоджень зазнали Адаманські та Нікобарські острови, загалом Південна та Східна берегові лінії Індостану потерпали від наслідків цунамі.

У відповідь на заклики про допомогу від постраждалих країн ЮНДАК направила свій персонал у п'ять з дванадцяти постраждалих від цунамі країн. Уже в перші 48 годин проявилася обмеженість ООН в людських ресурсах. У цьому контексті варто наголосити, що катастрофа трапилася у період різдвяних та новорічних свят, коли велика кількість співробітників перебувала у відпустці, що уповільнило розгортання гуманітарної операції [317, с. 21].

Як було вказано вище, Група ООН з оцінки наслідків стихійних лих та координації зуміла знайти персонал лише для п'яти із дванадцяти країн, в результаті чого виникли значні непорозуміння між національними урядами, міжнародними урядовими та міжнародними неурядовими організаціями з приводу масштабів катастрофи та необхідних ресурсів для її подолання. Крім того, навіть у ці п'ять країн була направлена обмежена кількість учасників Групи [209, с. 4].

Так, у Таїланд прибуло лише 6 співробітників ввечері 28 грудня [309, с. 11]. У тих країнах, куди ЮНДАК не прибула, виникли значні проблеми з надання попередньої оцінки збиткам від цунамі. Таким чином, ще на кризовій фазі проявилася відсутність чітких правил для оцінки масштабів руйнування, які є ключовими для визначення необхідного обладнання, людських ресурсів та коштів для їх задоволення [150, с.7].

Зважаючи на затримку у прибутті Груп з оцінки та координації ООН, ініціативу в оцінці збитків перебрали на себе інші організації. В Індонезії функції ЮНДАК фактично виконувало Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Варто відзначити, що Групи з оцінки та координації не мали у своєму розпорядженні необхідних ресурсів та обладнання; в результаті спроби ЮНДАК сприяти організації систематичної основи для координації діяльності урядового сектору та міжнародних акторів зазнали провалу.

Загалом можна зазначити слабкість ЮНДАК на практичному рівні. Перш за все, команди ЮНДАК були погано оснащені у технічному плані, співробітники ЮНДАК не розумілися на національно-культурних особливостях постраждалих країн, до складу місій ЮНДАК не були включені спеціалісти з комунікації між цивільними та військовими [335, с. 36].

У зв'язку із досить складним механізмом координації ООН організації системи ООН почали діяти пізніше, ніж міжнародні неурядові організації. Бюрократичні перешкоди уповільнювали запуск механізмів ООН з ліквідації наслідків стихійних лих. Так, до Індонезії першими прибули представники Групи ООН з оцінки та координації та Об'єднаного логістичного центру ООН. Але Група ООН з оцінки та координації фактично не могла розпочати свою роботу із збору інформації щодо збитків, завданих стихією, без залучення Гуманітарної повітряної служби ООН. На відміну від неурядових міжнародних організацій та представників національних та іноземних збройних сил, які мали у розпорядженні власні гелікоптери, за допомогою

яких можна було дістатися до віддалених постраждалих районів, Група ООН з оцінки та координації не спромоглася швидко мобілізувати повітряні сили для проведення гуманітарної операції [211, с. 104].

Ц. де Війє де Гойє та Л. Морін'єр зазначають, що міжнародні організації з недовірою ставилися до оцінок збитків, завданих стихією, що проводила ООН, тому майже кожна міжнародна організація проводила власну оцінку потреб постраждалого населення [374, с. 41].

Спробою покращити координаційні механізми у визначенні потреб постраждалого населення з метою уникнення дублювання проектів стало створення через 8 місяців після цунамі Коаліції з оцінки наслідків цунамі, до якої увійшли представники урядів постраждалих країн, члени Комітету з допомоги розвитку Організації економічного співробітництва та розвитку [288], найбільші країни-донори, Європейська Комісія, представники ООН, банків розвитку, Шведська агенція міжнародного співробітництва та розвитку і міжнародні неурядові організації. Проте на думку дисертанта, основною заслугою Коаліції з оцінки наслідків цунамі стала розробка аналітичних доповідей щодо самої операції, які включають рекомендації щодо покращення гуманітарної діяльності, що безумовно призведе до вдосконалення координаційних механізмів у майбутньому, проте реальної користі для ліквідації наслідків цунамі у 2004 р. діяльність Коаліції не мала.

Головною проблемою операції була невідповідність допомоги потребам населення. Часто при наданні допомоги у місцевість приходило забагато жіночого одягу, який жодним чином не могли вдягати чоловіки, так само траплялося і з дитячим одягом. Наприклад, у Шрі-Ланку були направлені намети, які підходять для занять альпінізмом, але в умовах тропічного клімату в них неможливо було знаходитися [150, с. 6]. Відомі приклади, коли у якості гуманітарної допомоги направлялися пігулки Віагри [262], лижні куртки [171], жіночі туфлі на високих підборах, купальні костюми. У якості гуманітарної допомоги до Індонезії було направлено 70 тон медикаментів, термін використання яких вже вийшов, які уряд Індонезії сам і знищив.

Також при виборі гуманітарної допомоги не враховувалися національні особливості постраждалого регіону; так, до консервативної мусульманської провінції Ачех були направлені консерви із свинини та різдвяні костюми Санта Клауса [171].

Гуманітарна операція перебувала під значним впливом ЗМІ. У ті регіони, де провідні телевізійні канали відзняли сюжети про важке становище населення, одразу ж відряджалася велика кількість гуманітарної допомоги та співробітників. Це і викликало неправильний розподіл ресурсів, і в результаті в одних регіонах люди не знали нестачі ані питної води, ані продовольства, а в інших ситуація була кардинально іншою. Протягом перших 60 днів після стихії 80% мешканців постраждалих районів Індії відповідали, що отримують їжу вчасно і не знають голоду. Майже 100% мешканців Раманатапурам заявляли про повне задоволення їх потреб у продовольстві, тоді як лише 31% у Путхокотаї були належним чином забезпечені продовольством. А найважливіше те, що такі диспропорції не вдалося усунути протягом 3 місяців після початку проведення гуманітарної операції [285].

Катастрофа зчинила великий резонанс у суспільстві, привернула до себе увагу чисельних ЗМІ, в результаті чого було отримано безпрецедентні кошти на відновлення постраждалих країн. За приблизними підрахунками, на кожну постраждалу особу від цунамі гуманітарні актори виділили 7 100 доларів США, тоді як для порівняння на кожну особу, яка постраждала від повені у Бангладеш у 2012 р., було в середньому виділено 3 долари США [338, с. 7]. 5 січня 2005 р. ООН видала запит надзвичайної допомоги у розмірі 977 млн доларів США для діяльності 40 організацій. Пізніше, у квітні 2005 р., ця сума була збільшена до 1086 млн доларів США [252, с. 264].

Через 15 днів після звернення ООН з проханням надання допомоги 60% із зазначеної у проханні суми було надано. Однак, за даними УКГП 21% із усіх фінансових надходжень з боку урядів – донорів залишалися незадіяними протягом перших 18 місяців після катастрофи [338, с. 4].

Про нездатність ООН взяти на себе роль головного координатора з проведення гуманітарної операції свідчить і те, що значна частина пожертвувань надійшла не по каналах ООН.

Підрахунки фінансових надходжень на гуманітарні цілі є досить умовними, адже точні цифри можна отримати лише від ООН, найбільших міжнародних організацій та урядів-донорів, в той час як пожертви приватних осіб, певних релігійних конфесій, діаспори найчастіше не знаходять своє відображення в офіційних документах.

Безперечно значні кошти, спрямовані на відновлення постраждалих країн, дозволили міжнародним організаціям зосередитися саме на відновленні, не відволікаючи свою увагу на збір пожертвувань. Але такі колосальні надходження поставили міжнародні організації, в першу чергу ООН, під сильний тиск з боку міжнародного співтовариства.

Наявність достатньої кількості фінансових ресурсів призвела до того, що багато організацій запустили одночасні дублюючі проекти з залученням великої кількості персоналу. Націлені на досягнення швидкого результату міжнародні організації не вдавалися до взаємодії з національними партнерами чи між собою. У цьому аспекті також нівелювалася координуюча роль ООН.

Значна кількість дублюючих проектів, запущених міжнародними організаціями, жодним чином не корелювалася між собою. Можна припустити, що якби кошти збиралися централізовано і надходили до ООН, яка в свою чергу розподіляла ці кошти відповідно до визначених нею обов'язків міжнародних партнерів чи місцевої влади, то відновлення пройшло б ефективніше, але довше.

Крім того, ще одним прорахунком під час операції можна назвати той факт, що кошти на відновлення виділялися без урахування цілей тієї чи іншої організації. Таким чином, розпочавши певне цільове використання коштів, міжнародна організація мала на меті використати усі наявні кошти, в результаті чого частина гуманітарної діяльності виявилася неадекватною

збиткам, завданим стихією [374, с. 35].

У цьому контексті варто зауважити, що загально поширеним є явище миттєвої реакції на стихійне лихо. Саме у період найважчої фази відповіді на катастрофу увага ЗМІ прикута до постраждалих регіонів, тоді і надходить основна матеріальна допомога для ліквідації наслідків стихії. Протягом наступних фаз увага міжнародного співтовариства спадає, в результаті чого пошук коштів на відновлення та забезпечення потенціалу країни до відновлення значно ускладнюється. Прийшовши до таких висновків, ООН у заклик про надання допомоги вносить і кошти необхідні для наступних фаз. Як виявилось, таке рішення щодо постраждалих від стихії країн мало подвійні наслідки. З одного боку, коштів дійсно вистачило і на відновлення, і на створення системи раннього оповіщення, а з іншого – така величезна сума запиту породила хвилю спекуляцій у пресі щодо нецільового використання коштів.

Гуманітарна діяльність з ліквідації наслідків цунамі в Індійському океані була перефінансована, тобто виділені кошти на подолання наслідків стихії за приблизними оцінками перевищували реальні потреби постраждалого населення приблизно на третину [338, с. 5]. При чому диспропорція у наданні гуманітарної допомоги, неправильне визначення потреб постраждалого населення створили ситуацію, коли в одних регіонах було забагато допомоги, а в інших її не вистачало. Так, уряд Мальдівських островів неодноразово заявляв, що міжнародної гуманітарної допомоги йому не вистачає [145].

При виділенні коштів принцип неупередженості, відповідно до якого рішення про фінансування тих чи інших програм у рамках гуманітарних операцій здійснюється виключно на основі визначених потреб постраждалого населення, не був дотриманий.

Готовність урядів усунути бюрократичні перешкоди сприяла швидкому прибуттю перших гуманітарних працівників і полегшенню поставок. Так, уряд Таїланду зняв усі візові обмеження для гуманітарних співробітників та

спростив усі бюрократичні процедури для перетину кордону для гуманітарної допомоги.

Система надання гуманітарної допомоги ООН потребує значних витрат часу, аби виконати всі бюрократичні формальності для відправлення гуманітарної місії. Якщо при гуманітарних кризах, викликаних збройними конфліктами, де оперативність не має такого великого значення, ця система діє відносно ефективно, то при ліквідації наслідків стихійних лих головним завданням виступає швидке надання допомоги. Коли постраждалі потребували питної води, їжі, працівники ООН виконували вимоги та чітко слідували наявним правилам для відправлення своїх працівників у зону лиха. Тому можна констатувати, що у перші тижні після цунамі головну роль у гуманітарній операції відігравали національні гуманітарні організації та уряди постраждалих країн.

У перші дні після лиха, постраждалі країни довго очікували на прибуття спеціалістів ООН із комунікацій, інформаційного менеджменту та співробітників, відповідальних за комунікацію з військовими силами. Представники УКГП прибули занадто пізно, і, як наслідок, значно постраждала взаємодія між гуманітарними акторами та збройними силами, в результаті чого у доставці необхідних для виживання предметів виникли дублювання та непорозуміння. Телекомунікаційне обладнання, необхідне для координації всіх дій, виявилось розкиданим по різних куточках світу, що значно уповільнило його доставку в постраждалі регіони [335, с. 48]. Для розуміння того, чому вищезгадані механізми не запрацювали на повну, варто навести послідовність подій в Індонезії. У перший тиждень після цунамі були побудовані перші тимчасові притулки для постраждалих від стихії за участі національних організацій, волонтерів, релігійних громад, далі до гуманітарної операції приєднався уряд, потім прибули іноземні збройні контингенти, міжнародні неурядові організації і по суті останніми прибули представники організацій системи ООН. У зв'язку із тим, що представники ООН, в тому числі і представники ЮНДАК, які мають надавати оцінку

збиткам, на основі чого має розроблятися стратегічне планування, прибули пізніше за всі інші організації, до висновків ЮНДАК інші гуманітарні актори ставилися з недовірою, що проявилось у тому, що більшість організацій проводили власну оцінку збиткам.

Невелика кількість гуманітарних акторів знала про існування Спільних гуманітарних служб, тому і більшість з них не були залучені до операції або ж їх внесок в операцію був сумнівним. ЮНДАК не могла використовувати літаки ООН для проведення оцінки збитків, доки не запрацювала Гуманітарна повітряна служба. Одночасно з прибуттям ЮНДАК у зону лиха прибули і представники Об'єднаного логістичного центру ООН, які також очікували на доступ до авіаційного транспорту [376, с. 26].

Гуманітарна повітряна служба не володіє власними літаками, а лише орендує літаки в інших компаній. Затягнуті бюрократичні процедури ООН не дозволили Гуманітарній повітряній службі розпочати укладання договорів оренди літаків, і в результаті, в неї виникли проблеми, пов'язані із їх відсутністю, адже інші міжнародні організації, не переобтяжені різноманітними правилами та процедурами, вже встигли їх орендувати.

Об'єднаний логістичний центр ООН проводив регулярні координаційні наради з міжнародними неурядовими організаціями, під час яких ООН надавала інформацію щодо потреб населення у постраждалих районах, визначала маршрути постачання гуманітарної допомоги, використання гелікоптерів, надавала підтримку для швидшого розвантаження гуманітарної допомоги у портах. Починаючи з 31 грудня 2004 р., на сайті Об'єднаного логістичного центру ООН розміщувалася необхідна логістична інформація. Однак координація діяльності була досить слабкою, особливо у перші тижні після стихії. Саме із цим пов'язують різке збільшення витрат на перевезення вантажів авіатранспортом.

Не варто відкидати той факт, що гостра конкуренція між міжнародними організаціями створювала умови для конкуренції за право користування авіатранспортом, і такий попит відповідно сприяв підвищенню

цін. Проте Об'єднаний логістичний центр ООН розпочав контроль над цінами, що встановлювали авіаперевізники, по суті, надалі міжнародні організації проводили переговори щодо оренди вантажних літаків за посередництва Об'єднаного логістичного центру ООН, і це нівелювало можливість авіаперевізників спекулювати на цінах, і в результаті вони впали, що дозволило суттєво зменшити витрати міжнародних організацій.

Об'єднаний логістичний центр ООН та Гуманітарна повітряна служба формально належать до структур Міжнародної продовольчої програми, яка хоч і входить до системи ООН, проте проводить подекуди досить незалежну від ООН політику. Тому під час операції з ліквідації наслідків цунамі у 2004 р. часто виникали прямі конфлікти між Міжнародною продовольчою програмою та УКГП, що було пов'язано із тим фактом, що персонал Міжнародної продовольчої програми діяв в інтересах своєї установи, а не інтереси ООН в цілому. В Індонезії були випадки, коли міжнародна продовольча програма не надавала у розпорядження Об'єднаного логістичного центру ООН гелікоптери та персонал [298, с. 91].

Важливо відзначити, що Об'єднаний логістичний центр ООН виконував координаційні функції між цивільним та військовим елементами місії щодо координації польотів. Об'єднаний логістичний центр ООН та Гуманітарна повітряна служба ООН організували вузлові аеропорти у м. Субанг та недалеко від м. Куала Лумпур, які надавали у розпорядження на безоплатній основі як міжнародним організаціям, так і військовим, які брали участь у гуманітарній операції [143, с. 35].

Загалом варто відзначити успіхи Об'єднаного логістичного центру ООН у координації поставок продовольства до постраждалих районів, проте дана структура не змогла налагодити логістичну координацію у питаннях непродовольчих поставок.

Найбільше проблем під час проведення гуманітарної операції виникало у відсутності чіткого механізму координації між міжнародними акторами,

які надавали гуманітарну допомогу. Це проявлялося у тому, що деякі постраждалі громади були перенасичені необхідними для виживання продуктами та речами, і навпаки, все ж були регіони, куди допомога не надходила. Крім того, при наданні гуманітарної допомоги часто не враховувалися потреби певного регіону. Також значні труднощі у процесі відновлення створювали так звані «гуманітарні затори», які часом призводили до затримки відправлення допомоги, дублювання пайків та екстрених змін всього графіку постачання [269, с. 38].

У 2004 р. функції УКГП були розподілені між секретаріатом у Женеві, на який були покладені обов'язки із подолання наслідків стихійних лих; і між штаб-квартирою у Нью-Йорку, відповідальною за складні надзвичайні ситуації. Але у ході масштабної гуманітарної операції це розподілення виявилось неідеальним. УКГВ у Женеві фактично стало проводити збір та аналіз інформації для здійснення ефективної координації, що надходила від Груп з оцінки та координації ООН. УКГП у Нью-Йорку очолило глобальний процес координації заходів у відповідь на стихію.

Саме УКГП у Нью-Йорку стало відповідальним за продукування екстреного заклику та контролю за наданням гуманітарної допомоги. Фактично таке розпорошення функцій лише ускладнило процес надання допомоги. Ще у жовтні 2004 р. ООН зробила спробу покращити координаційні механізми, прийнявши рішення про створення Регіонального представництва у Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Але бюрократичні перешкоди, які притаманні системі ООН, не дозволили відкрити це представництво раніше березня 2005 р., тобто фактично представництво запрацювало на завершальному етапі кризової фази.

Варто зазначити, що за винятком Сомалі, яке станом на 2005 р., посідало 5-те місце у рейтингу неспроможності держав [338], постраждалі від стихійного лиха країни очолювалися сильними національними урядами, державні інститути виконували покладені на них функції, передбачені національним законодавством. Саме існування дієвої державної влади внесло

значний внесок в успіх зусиль з надання допомоги. У багатьох постраждалих регіонах до проведення гуманітарних операцій активно залучалися національні міністерства, армія, виконавча влада на місцевому рівні. Таким чином, можна стверджувати, що ефективна співпраця між національними урядами та міжнародними організаціями за координації ООН сприяла відносно швидкому відновленню постраждалих країн.

Зважаючи на ступінь політичної стабільності, наявність власних ресурсів, влада постраждалих держав сама визначала ступінь участі міжнародних організацій та необхідності залучення іноземних збройних сил до операції з ліквідації наслідків стихії.

Надання гуманітарної допомоги таким країнам як Індонезія, Сомалі та Шрі-Ланка ускладнювалося існуючими у вищезгаданих країнах політичними конфліктами. Крім того, індійський уряд відхиляв більшу частину гуманітарної допомоги, стверджуючи про наявність власних ресурсів.

Загалом усі уряди за винятком Таїланду, Індії та Індонезії дозволили вільне пересування міжнародних організацій по своїй території. Уряд Індонезії наклав територіальне і часове обмеження. Одразу із початком гуманітарної операції учасники були попередженні, що термін їх перебування обмежується трьома місяцями.

Постійним координаторам або Координаторам з гуманітарної допомоги, якщо такі були призначені у постраждалих країнах, не вистачало людських ресурсів для виконання функцій, покладених на них, необхідних для проведення такої великомасштабної гуманітарної кампанії.

Відразу ж після природної катастрофи Генеральний секретар ООН призначив М. Вальстрем Спеціальним координатором з гуманітарної допомоги у постраждалих від цунамі країнах. Перед нею було поставлено завдання забезпечення керівництва, підтримки представників ООН у постраждалих регіонах та сприяння наданню міжнародної допомоги за рахунок проведення консультацій на високому рівні із урядами постраждалих країн.

Спеціальний Координатор з гуманітарної допомоги у постраждалих від цунамі країнах фактично виступав в ролі старшого представника міжнародного співтовариства. М. Вальстрем в інтерв'ю засобам масової інформації, закликала міжнародне співтовариство продовжувати надавати допомогу. Але фактично жодної координуючої ролі М. Вальстрем не виконувала. Одночасно її особистість не була настільки пізнаваною, щоб привернути ще більшу увагу до лиха та отримати таким чином більше коштів на відновлення. Тому в середині квітня 2005 р. Генеральний секретар ООН призначив колишнього президента США Б. Клінтона в якості Спеціального посланника з подолання наслідків цунамі. Б. Клінтон проводив пропагандистку кампанію, переконуючи, що відновлення постраждалих країн проходить добре, від імені ООН колишній президент США звітував за витрачені кошти та закликав міжнародне співтовариство продовжувати процес відновлення.

Фактично під призначення Б. Клінтона спеціальним посланником ООН, був створений Офіс спеціального представника. До складу даного органу увійшли, окрім колишнього президента США, ще 10 осіб, 8 з яких були штатними співробітниками Міжвідомчого постійного комітету. Успіхи Офісу спеціального посланника забезпечувалися в першу чергу авторитетом колишнього американського президента. Саме завдяки прямій підтримці Б. Клінтона була укладена домовленість про співробітництво між Світовим Банком та урядом Мальдів [145, с. 31].

УКГП здійснювало координацію шляхом проведення нарад між представниками міжнародних організацій та уряду. Проте кількість нарад в день іноді сягала трьох. В Індонезії на першій кризовій фазі наради проводилися зранку, вдень і ввечері, що призвело до того, що на ці наради був делегований найнижчий за рангом персонал, який не був вповноважений приймати рішення. Окрім того, присутність представників міжнародних організацій не забезпечувала консолідованої діяльності міжнародного співтовариства. В середньому тільки 10—40 з 250 міжнародних організацій

відвідували ці наради [376, с. 27].

Національний уряд визначав, чи потрібна постраждалій державі допомога і в якій мірі. Кожний уряд призначав координаційні органи для взаємодії між вищезазначеними гуманітарними акторами.

В Індонезії координацією діяльності з подолання наслідків стихії займався Міністр з добробуту населення, на нього була покладена відповідальність забезпечення взаємодоповнюваності дій національного уряду та допомоги інших гуманітарних акторів. Варто відзначити, що ефективній координації дій в Індонезії перешкождали напруженні стосунки між місцевою та центральною владою.

Співробітництво між урядом Індонезії і ООН було досить проблемним зважаючи на роль, яку ООН відіграє у Східному Тиморі. Саме це спричинило тиск уряду Індонезії на ООН з проханням відрядити представника Верховного комісара ООН у справах біженців з території Індонезії [400, р.318].

УКГП не налагодило ефективну взаємодію між урядом Індонезії та міжнародними організаціями, підтвердженням даної тези можна навести той факт, що більшість неурядових організацій, коли покидали територію Індонезії, не повідомили УКГП про це, що свідчить про відсутність комунікації по лінії національний уряд – міжнародні організації та по лінії міжнародні неурядові організації – ООН.

З метою покращення координаційних механізмів ООН створила місцеве представництво Міжвідомчого постійного комітету у м. Банда провінції Ачех. Серед успіхів регіонального представництва можна зазначити те, що на зустрічах Міжвідомчого постійного комітету розроблялися основні принципи проведення даної гуманітарної операції, запроваджувалися спільні проекти. Саме за підтримки регіонального представництва Міжвідомчого постійного комітету була запроваджена програма створення тимчасових житлових центрів, проте стверджувати про ефективне виконання покладених обов'язків регіональними представництвами Міжвідомчого постійного комітету не

можна, адже наради відвідувала невелика кількість із залучених до гуманітарної операції акторів.

Старші за рангом співробітники ООН прибули в зону лиха досить швидко, проте їхня кваліфікація виявилися досить сумнівною, мало хто із них мав досвід у гуманітарній операції такого масштабу. Про недосвідченість персоналу свідчить той факт, що в Індонезії у період із 20 лютого (приблизно місяць місце залишалося вакантним) до кінця вересня 2005 р. на посаді старшого координатора у провінції Ачех змінилися 7 різних співробітників [143, с. 75].

У випадку Королівства Таїланд, керівну роль у проведенні гуманітарної операції відразу взяв на себе уряд. В рамках МЗС було створено Спеціальну цільову групу з ліквідації наслідків цунамі, до компетенції якої входила координація зовнішньої допомоги. В МЗС було призначено трьох співробітників для підтримання співпраці з ООН. Крім того, ООН призначила Координатора з гуманітарної допомоги. Тому фактично взаємодія з ООН у Таїланді проводилася між Координатором з гуманітарної допомоги та Спеціальною цільовою групою в МЗС.

На Шрі-Ланці координація діяльності з ліквідації наслідків цунамі була у значній мірі централізованою та повністю зосередженою в руках уряду, який керував діями гуманітарних акторів через Центр національних операцій.

Для координації діяльності ланкійський уряд створив Центр національних операцій (the Centre for National Operations), якій невдовзі замінили на три окремі структури у державному апараті Шрі-Ланки: оперативну групу з відновлення (Task Force for Relief), оперативну групу з відбудови нації (Task force for Rebuilding the Nation) і оперативну групу з логістики і підтримки закону та порядку (Task Force for Logistics and Law & Order) [250, с. 30].

А після президентських виборів у листопаді 2005 р., вищезгадані структури замінили на орган державної влади із реконструкції та розвитку,

очолюваний особою, яку безпосередньо призначав Президент. Жодного координаційного центру під егідою ООН створено не було. А три зміни координаційного органу за 10 місяців не сприяли налагодженню ефективної співпраці між гуманітарними акторами та урядом.

На Мальдівських островах уряд також відігравав провідну роль у координації діяльності міжнародних організацій через Міжвідомчий національний центр ліквідації наслідків стихійних лих (National Disaster Management Centre) [117, с. 56]. Необхідно зазначити, що загалом уряд Мальдівських островів, хоч і сконцентрував усі координаційні механізми у своїх руках, все ж допускав ООН до стратегічного планування дій з відновлення країни, дослуховуючись при цьому до порад ООН, імплементуючи при цьому багато із її рекомендацій [145].

Координація між національними гуманітарними організаціями та міжнародними організаціями проходила неефективно, перші неодноразово скаржилися, що їх представників не запрошують на спільні зустрічі [343].

Зважаючи на масштаби руйнування та кількість жертв стихійного лиха, зусиль виключно гуманітарних акторів виявилось недостатньо. Тому було вирішено залучити до пошуково-рятувальних робіт збройні сили. Після цунамі у постраждалих країнах діяли збройні сили з 35 країн.

Організації системи ООН поступалися матеріально-технічною базою іноземним військовим контингентам, у розпорядженні ООН не було ані літаків, ані гелікоптерів, які могли б бути задіяні у порятунку постраждалих у перші дні після стихії.

Ще до офіційного прохання постраждалих країн відправити міжнародну військову допомогу збройне командування вже приступило до планування участі у гуманітарній операції. Наявність тривалого військового співробітництва, досвіду проведення спільних військових навчань сприяло ранній дислокації іноземних військових загонів.

Офіційна влада в особі Генерал - командувача збройними силами Індонезії Е. Сутарто безпосередньо звернулася за військовою допомогою до

п'яти країн, а саме: Австралії, Малайзії, Нової Зеландії, Сінгапуру та США, при цьому у зверненні не було зазначено, якої саме допомоги потребує уряд Індонезії [390, с. 91]. Рішення звернутися саме до цих країн за допомогою було мотивоване тісними зв'язками, їхнім рівнем співробітництва у військовій сфері та обізнаністю щодо кліматичних та мовно-культурних умов в Індонезії.

Країни, до яких уряд Індонезії не звертався прямо за військовою допомогою, самі пропонували свою допомогу, використовуючи при цьому військові канали чи з такими пропозиціями безпосередньо зверталось посольство, розташоване в столиці. Механізми ООН були повністю проігноровані. Уряд Індонезії не відхилив жодного прохання про допомогу, оскільки він не встановив жодних критеріїв для відбору країн, чиї контингенти могли бути допущені на індонезійську територію. Варто зазначити, що із кожною державою, яка надавала збройні сили для виконання гуманітарних цілей в провінції Ачех, було укладено двосторонні договори, це безумовно відтягло момент прибуття військових контингентів, але убезпечило владу від посягання на її державний суверенітет. У кожному такому договорі було встановлено часові межі присутності, тому і одразу ж після завершення 3-місячного терміну, 26 березня, усі іноземні збройні сили покинули країну [146].

28 грудня 2004 р. першими прибули війська Сінгапуру, Малайзії та Австралії, що дозволило індонезійській владі дістатися до найвіддаленіших постраждалих районів [94, р.4]. Відносно швидко були переправлені війська до Шрі-Ланки. У цьому контексті варто відмітити, що в середньому у військові витрачали 2 дні на встановлення співробітництва із місцевою владою для початку здійснення гуманітарної діяльності.

В Індонезії керівну роль в операції відіграло командування національними збройними силами, яке формулювало завдання для іноземних військ. При цьому невідомі випадки, коли б іноземні сили відмовлялися від виконання того чи іншого завдання. Тому можна констатувати, що

координація між національними та іноземними військовими проходила успішно, в першу чергу це пояснюється наявністю чіткої командної структури, адже іноземні збройні сили повністю визнавали примат рішень індонезійських генералів і просто виконували їхні накази для гуманітарних цілей.

Таїланд запропонував надати у розпорядження штаб для служби Комплексного обслуговування американських військ. На Шрі-Ланці, наприклад, військові були задіяні для очищення і відновлення доріг. В Індонезії збройні сили Австралії та Сінгапуру зосередили основну свою діяльність на забезпеченні доправлення гуманітарної допомоги до віддалених районів із обмеженим наземним доступом, на відбудові мостів, розчищенні доріг, евакуації поранених. Окрім того, австралійські контингенти мали у своєму розпорядженні польові шпиталі, потрібні медикаменти, військових лікарів, що безумовно дало можливість врятувати більшу кількість життів.

Механізми взаємодії цивільних і військових варіювалися у кожній країні у відповідності до угод, укладених між національним урядом та державою, яка надіслала збройні сили. На Мальдівах цивільні і військові діяли спільно, в той час як на Шрі-Ланці та в Індонезії військові та цивільні діяли паралельно і виконували різні завдання [146].

Об'єднаний логістичний центр ООН створив координаційні центри в Індонезії і на Шрі-Ланці з метою надання матеріально-технічної підтримки. Об'єднаний оперативний центр із штаб-квартирою в Коломбо здійснював координацію діяльності іноземних збройних сил, що прибувають в країну. Що ж до діяльності ООН в аспекті координації діяльності між військовими та цивільними, то у цьому контексті варто зауважити, що ООН не виконала цю функцію. Єдине, що вдалося у цій сфері ООН, – це створити реєстр іноземних збройних сил.

Можна стверджувати про відсутність чіткого механізму, відповідно до якого міжнародні організації можуть звертатися до військових сил з проханням про допомогу. В Індонезії відомі випадки, коли міжнародні

гуманітарні організації прагнули залучити іноземні контингенти для виконання певних завдань, і не знали, який механізм зв'язку використовувати, і після дублюючих звернень за допомогою отримували відмову, мотивовану тим, що військові перебували у розпорядженні місцевих військових сил [146]. Таким чином, можна стверджувати, що в Індонезії іноземні збройні контингенти доповнювали дії національної армії, а не гуманітарних акторів.

ООН направила до постраждалих країн загони цивільної оборони під керівництвом УКГП. Навіть ці малочисельні сили ООН зіштовхнулися із проблемою відсутності чітких механізмів командування у структурі ООН. Так, сили ООН мали звітувати місцевому Гуманітарному координатору та представництву УКГП в Банкоку, яке в свою чергу звітувало штаб-квартирі УКГП у Женеві [148, с. 9].

На Гуманітарних координаторів було покладено надзвичайно мало функцій. Таким чином, Гуманітарні координатори не були вповноважені проводити напряду переговори з представниками іноземного військового командування. Тобто, якщо Гуманітарні координатори вбачали потребу у населення, яка могла бути задоволена лише за допомогою військових, вони повинні були зв'язатися через регіональне представництво УКГП в Банкоку, яке також не було вповноважене проводити переговори з військовими або приймати рішення про надсилання запиту до іноземного збройного командування. Тому цей запит регіональне представництво направляло до штаб-квартири УКГП в Женеві. Для задоволення нагальних потреб населення необхідно було провести 3 запити відповідно і 3 наради, що унеможливлювало оперативне надання допомоги. Набагато ефективнішим виявився механізм координації між іноземними військовими контингентами та центральною владою постраждалої держави. Тому фактично ООН була відсторонена від здійснення координації між військовими та цивільними [253, с. 200].

Під час проведення гуманітарної операції з подолання наслідків цунамі у

грудні 2004 р. чітко проявилася потреба у вдосконаленні механізму співробітництва між міжнародними організаціями та військовими. Особливо гостро постала проблема інформаційної взаємодії між національними збройними силами та гуманітарними організаціями. Військові надавали обмежену інформацію міжнародним організаціям, у тому числі і ООН. Така позиція пояснювалася тим, що поширена інформація становить державну таємницю і може бути використана не в інтересах постраждалої держави.

Крім того, в ООН не існує і досі єдиних стандартів зі збору та аналізу інформації щодо постраждалих регіонів, а також була відсутня кореляція стандартів збору інформації постраждалих країн та ООН. У результаті командувачі збройними силами постраждалих країн надавали обмежену інформацію міжнародним організаціям у тому числі і ООН, що викликало дублювання ланцюгів постачання допомоги в одних регіонах, і «перепостачання» допомоги в інших.

У контексті взаємодії збройних сил постраждалих країн та ООН варто зазначити, що таке співробітництво було життєво необхідним, адже зважаючи на складні природно-кліматичні умови постраждалих країн лише військові могли забезпечити належний доступ до віддалених регіонів.

У науковому дослідженні автор неодноразово наголошував, що гуманітарна діяльність завжди має політичні наслідки, тому доцільно буде порівняти політичні наслідки гуманітарної операції з подолання наслідків цунамі в Індонезії та на Шрі-Ланці.

У той момент, коли цунамі сягнуло берегів Шрі-Ланки та Індонезії у 2004 р., на території обох країн точилися збройні конфлікти. Дії уряду з подолання наслідків стихії та відновлення у провінції Ачех сприяли вирішенню давнього конфлікту між урядом і повстанським рухом «Gerakan Aceh Merdeka», що відомий як Рух за вільний Ачех. Натомість реакція уряду Шрі-Ланки на цунамі лише призвела до ескалації напруження між центральною владою та Тамільськими тиграми (the Liberation Tigers of Tamil Eelam).

Безперечно, не варто пов'язувати вирішення конфлікту в Індонезії виключно із діями уряду щодо ліквідації наслідків цунамі; так П. Бауман зазначає, що за 30 років збройного протистояння в Індонезії між урядом та повстанцями обидві сторони прийшли до розуміння того, що силове вирішення конфлікту є неможливим [259, с. 420], але все ж ефективність гуманітарної операції сприяла встановленню миру у державі, адже обидві сторони зазнали значних збитків від стихії. Уряд Індонезії визнав нездатність впоратися з наслідками цунамі без міжнародної допомоги та дозволив численним гуманітарним акторам долучитися до операції. У цьому контексті варто зазначити, що спочатку індонезійський уряд з пересторогою ставився до використання міжнародної допомоги з огляду на тривалий внутрішній конфлікт. У серпні 2005 р. був підписаний меморандум взаєморозуміння, яким за провінцією Ачех була закріплена спеціальна автономія [171, с. 5].

Коли цунамі дісталось берегів Шрі-Ланки, переговорний процес був призупинений, позиції Тамільських Тигрів були сильними. Сама стихія завдала різну ступінь шкоди тамілам та сингальцям. Ослаблення країни внаслідок цунамі лише підштовхнуло сторони до бажання посилити власні позиції. Це протистояння проявлялося і на кризовій фазі гуманітарної операції. Ланкійський уряд, побоюючись, що пряма міжнародна допомога лише сприятиме посиленню позицій Тамільських Тигрів, блокував усі спроби гуманітарних акторів надавати її. У той час тамільці звинувачували владу в упередженості, непропорційності розподілу допомоги між тамільською та сингалійською громадою і тому зверталися безпосередньо до міжнародних організацій.

Усі спроби спільних скоординованих дій між обома громадами зазнавали невдач. Пізніше тамільці звинувачували уряд у тому, що він не враховував потреби населення і надавав більше допомоги особам, постраждалим від цунамі, аніж внутрішньоопереміщеним особам внаслідок збройного протистояння. Так, у 2006 р. розпочалася нова фаза збройного протистояння. Таким чином, цунамі вчинило абсолютно різний вплив на

розвиток конфліктів в Індонезії та на Шрі-Ланці.

У дисертації уже було зазначено, що осіб, які вимушені були змінити своє місце проживання внаслідок природних катаклізмів, не відносять до категорії внутрішніх переселенців чи біженців, і лише, у якості винятку, Верховний Комісар ООН з прав біженців також долучився до гуманітарної операції з подолання наслідків стихійних лих. Таким винятком стала операція після цунамі. Головним напрямом діяльності Верховного Комісара ООН стало забезпечення притулком усіх, хто втратив домівку внаслідок цунамі. Участь даної організації у гуманітарній операції була досить сумнівною, адже жоден із документів ООН не передбачав навіть можливість таких дій, тому і Верховний Комісар з прав біженців невдовзі припинив свою діяльність в першу чергу через тиск Індонезії, яка вбачала в його діях пряму підтримку повстанців, що, на думку індонезійського уряду, могло підірвати територіальну цілісність держави [335, с. 59].

У ході відновлення постраждалих регіонів після цунамі у 2004 р. міжнародне гуманітарне співтовариство випробувало нові підходи до відновлення постраждалих регіонів.

Одним з новаторських підходів є використання готівкових грошей, а не товарів. Апробовані у 2004 р. проекти включали в себе прямі грошові трансфери домашнім господарствам у провінції Ачех від уряду Індонезії, пілотну програму переказу коштів на Шрі-Ланці, імplementовану Всесвітньою продовольчою програмою, надання ваучерів на медичну допомогу в Індонезії, програму оплати рятувальних робіт готівкою місцевому населенню у Шрі-Ланці, Індії, Індонезії, а також програму видачі грошових грантів для відновлення засобів до виробництва в Індонезії і Шрі-Ланці [207, с. 145].

Загалом під час гуманітарної операції з подолання наслідків цунамі у 2004 р. можна виділити два помітних нововведення у секторі продовольчої допомоги. У Шрі-Ланці була запроваджена практика надання цільових грошових переказів, які проводилися через національні банки під егідою

Всесвітньої продовольчої програми. У провінції Ачех, в Індонезії на експериментальній основі видавалися продовольчі талони, на які можна було отримати додаткову їжу після відпрацювання певної кількості годин.

Під час подолання наслідків цунамі у 2004 р. ООН запровадила нову програму залучення місцевого населення до розчищення завалів. Вперше така програма була імплементована в Індонезії, тоді мешканці постраждалих регіонів активно залучалися до прибирання завалів та вулиць від сміття в обмін на гроші. Таким чином, ООН економить кошти на транспортуванні своїх працівників для такої роботи. Крім того, символічна плата за роботу дозволяє місцевому населенню придбати життєвонеобхідні товари та утримує населення від мародерства та інших злочинів.

Програма «готівка за роботу» мала надзвичайно сприятливий ефект на психологічний стан населення. Відразу після цунамі вищезгаданий проект заохочував людей повернутися в зруйновані села, щоб оплакати, прийняти ситуацію і змиритися із втратами. Фізична активність також сприятливо відзначилася на здоров'ї постраждалих людей. Розчищаючи власні села, населення отримувало і певне духовне задоволення від доброї справи. Але програма «готівка за роботу» мала свої недоліки. ООН та інші міжнародні організації за 1 день роботи платили набагато більше, ніж місцеві роботодавці. Відповідно, навіть, коли почали відновлюватися робочі місця у постраждалих районах, місцеве населення надавало перевагу роботі на ООН. Тому ООН запровадило певне обмеження на дні роботи на тиждень за цією програмою. Також було призупинено весь проект під час важливих сільськогосподарських періодів [238, с. 281].

Серед недоліків програми «готівка за роботу» можна назвати диспропорцію у можливостях роботи для жінок та чоловіків. До того ж, за стандартами ООН до роботи було заборонено залучати дітей, які на період, коли їх батьки працювали, залишалися без батьківського нагляду, адже навчального процесу не було відновлено. Результати роботи були назавжди якісними. Безперечно, професійні рятувальники краще впораються із

завалами, але їм треба і платити більше і фінансувати дорогу [149, с. 54]. Міжнародна організація праці виступала затятим опонентом впровадження даної програми. МОП наполягала на більшій ефективності видачі одноразових грантів, адже таким чином люди будуть мати гроші на харчування, а найнаполегливіші, маючи на руках певну суму, зможуть заробити більше, стимулюючи таким чином економіку.

Допомога для відновлення засобів до існування була надана у вигляді грантів (кошти без обов'язкового погашення), кредитів (з обов'язковим погашенням), або поєднанням того й іншого. Іноді кошти, призначені в якості грантів для домогосподарств виявлялися в результаті певною формою кредиту, оскільки Міжнародний валютний фонд попереджав, що субсидії призведуть до залежності економік постраждалих країн. В ході довготривалої операції із відновлення постраждалих регіонів ООН встановила різницю між грантами та кредитами. Отже, гранти надавалися лише бідним сім'ям, в той час як кредити надавалися представникам малого та середнього бізнесу на відновлення виробництва [148, с. 8].

Після того, як узбережжя 12 країн захлиснула велика вода, у затоплених місцевостях стала швидко зростати популяція комарів, які розповсюджують різні інфекційні захворювання у тому числі і малярію. Малярія і лихоманка денге швидко стали головною загрозою для постраждалих в результаті цунамі в провінції Ачех. Сезон дощів і повінь швидко перетворили багато областей у місця розмноження для комарів. Водночас велика частина місцевої системи охорони здоров'я була втрачена, і можна було констатувати відсутність національного потенціалу для запобігання та адекватної реакції на ймовірне поширення інфекційних захворювань.

Після 48 годин інтенсивної координації з ключовими гуманітарними акторами, донорських організаціями та ООН під егідою Ініціативи MENTOR була запущена широкомасштабна операція з зупинення розповсюдження малярії [225].

Понад 60 неурядових організацій та іноземних військових медичних

бригад невідкладної медичної допомоги, Всесвітня організація охорони здоров'я та ініціатива MENTOR провели нараду та скоординували план дій. Таким чином було погоджено розділення сфер компетенції: ВООЗ перебрала на себе відповідальність за епідеміологічним наглядом за інфекційними захворюваннями, натомість ініціатива MENTOR стала відповідальною за контроль над поширенням малярії та лихоманки денге та за взаємодію з місцевими медичними інститутами та лікарнями, міжнародними неурядовими організаціями, що займаються сферою охорони здоров'я. Спочатку така програма була зосереджена в провінції Ачех. Пізніше програму розгорнули і в інших провінціях Індонезії та в інших постраждалих країнах з подібним кліматом.

Безпосередня потреба в медичних засобах, діагностичному обладнанні, профілактичних матеріалах була задоволена при координації між установами ООН, міжнародними організаціями та донорами. Постачання ліків і засобів профілактики відбулося в провінції Ачех дуже швидко.

Фактично саме боротьба з інфекціями стала найуспішнішою сферою гуманітарної діяльності ООН у подоланні наслідків стихії у 2004 р.. Перш за все, варто зазначити, що успіх у зупиненні розповсюдження малярії пов'язаний із чіткою системою оцінки потреб населення, розроблених при активній взаємодії всіх учасників процесу. Крім того, було чітко розмежовано сфери компетенції між ВООЗ та ініціативою MENTOR [391, с. 70].

Проте ВООЗ не виконувала координаційну роль у сфері охорони здоров'я. Так, наприклад, у Шрі-Ланці та Індонезії ВООЗ навіть не спромоглася створити реєстр всієї медичної допомоги, яка надходила. ВООЗ не вела статистику смертності після цунамі, не фінансувала проведення розтинів.

У результаті злагодженої взаємодії ніяких серйозних спалахів захворювань або епідемії не відбулося. Міжнародне співтовариство доклало всіх зусиль, щоб близько 2 млн людей отримали необхідну медичну

допомогу. Саме своєчасне надання медичної допомоги та питної води зупинило поширення інфекційних захворювань.

Через шість місяців після катастрофи, було заявлено, що всі невідкладні потреби населення постраждалих країн були задоволені. Півроку знадобилося національним урядам за активної підтримки міжнародних урядових та неурядових організацій, щоб домогтися того, щоб майже всі постраждалі мали доступ до питної води, але варто зауважити, що санітарні норми у таборах для постраждалих все ж були нижче мінімальних стандартів [150, с. 6].

Попри значну кількість огріхів при подоланні наслідків цунамі дана операція мала визначальний вплив на розвиток механізмів та інструментів ООН з ліквідації наслідків природних катастроф, адже значна кількість постраждалих країн дозволила здійснювати абсолютно різні програми та впроваджувати відмінні механізми взаємодії між гуманітарними акторами у кожній із них. В результаті ООН у майбутньому почала застосовувати найкращі із апробованих програм та заходів. Після цієї гуманітарної операції ООН повністю змінила підхід до процесу координації дій.

3.2. Гуманітарна діяльність ООН з ліквідації наслідків землетрусу на Гаїті 2010 р.

12 січня 2010 р. на Гаїті стався землетрус. Найпотужніший підземний поштовх магнітудою 7 тривав близько 40 секунд [37]. У результаті лиха загинули 200 тис. гаїтян, 300 тис. постраждали. Таким чином внаслідок землетрусу постраждав кожен третій мешканець країни з населенням 3 млн чол. Понад 1 млн гаїтян втратили своє житло. Збитки від землетрусу складають 7,8 млрд або 120% від ВВП найбіднішої країни західної півкулі [221]. Не постраждали лише Північні райони острова та порт Кат-Ейтєн, але з цих районів важко було доставляти гуманітарну допомогу до найбільш зруйнованих міст.

Крім того, варто зазначити, що на Гаїті на момент початку землетрусу не існувало дієвого уряду, здатного самотійно подолати наслідки стихії. Про низький потенціал подолання Гаїті свідчить той факт, що протягом 2001 – 2007 рр. стихійні лиха забрали майже 19 тис. людських життів [201, с. 14].

Резолюцією 1529 Ради Безпеки ООН, де було зазначено, що ситуація на Гаїті загрожує миру та безпеці в регіоні, було введено Місію ООН зі стабілізації, яка покликана допомагати перехідному уряду у підтриманні безпеки та стабільності [315]. У зв'язку із значними руйнаціями, яких завдала стихія, гаїтянському керівництву стало очевидно, що самотужки подолати наслідки землетрусу неможливо, тому президент республіки Р. Преваль звернувся із запитом до ООН про термінове надання гуманітарної допомоги.

Частина коштів мала піти на надання медичної допомоги населенню і забезпечення його житлом. З цієї суми також фінансувалися деякі проекти з раннього відновлення і надання екстреної допомоги дітям, у тому числі у сфері освіти [72]. Але тоді ж було зазначено, що сума запиту може бути змінена, адже на той час не було чіткої картини щодо кількості жертв і масштабів руйнацій.

Трохи пізніше, коли об'єктивні дані щодо постраждалих внаслідок стихії були отримані, із запитом у розмірі 1,44 млрд доларів США до донорів звернувся Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун [32].

Варто відзначити оперативність, з якою необхідні кошти надійшли на рахунки. Так, всього через 72 години після стихії Центральний фонд реагування на надзвичайні ситуації (Central Emergency Response Fund) перевів 25 млн доларів США [201].

Відразу після перших поштовхів, 15 січня 2010 р. на острів прибув Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун разом із новопризначеним виконуючим обов'язки спеціального представника Генерального секретаря ООН на Гаїті Е. Мулем; їх приїзд мав на меті визначити реальний стан справ у країні [340].

Зважаючи на те, що і до землетрусу, у 2009 р. Гаїті знаходилася на 149 місці із 182 у рейтингу Індексу людського розвитку [201, с. 4] і більше половини населення цієї острівної країни проживало менше, ніж на 2 долари США на добу, їх життя ще більше ускладнилося після стихії [394].

Особливість гуманітарної операції полягає у тому, що Гаїті визначають як “failed state” [139, с. 3], тобто такою державою, де відсутня монополія уряду на застосування сили, немає єдиної системи управління, центральна влада не поширюється на всю територію; регіональні, етнічні, кланові і релігійні лояльності витісняють лояльність по відношенню до державного суверенітету; оскільки економіка вкрай слабка, населення виживає завдяки участі в напівлегальних і нелегальних мережах. За концепцією Г. Б. Хельмана і С. Р. Ратнера, яка вперше була опублікована в журналі «Foreign Policy» взимку 1993 р. «“failed states” не відбулися як держави-нації, абсолютно нездатні підтримувати себе ... оскільки вони не можуть функціонувати як незалежні одиниці» [208, с. 8] .

Потенціал УКГП сприяти процесу відновлення країни був значно ослаблений, адже регіональний офіс УКГП у Порт-о-Пренс був зруйнований. Місія ООН зі стабілізації на Гаїті зазнала найбільших людських втрат за всю історію існування ООН, загинули Спеціальний представник ООН, 102 співробітники місії ООН та представництва УКГП на Гаїті [243].

Оскільки Гаїті і до землетрусу надавалася гуманітарна допомога, і деякі з міжнародних організацій навіть створили представництва на Гаїті, гуманітарна операція розпочалася швидко. Глобальне попередження було надіслано міжнародним організаціям та державам, і опівночі ЮНДАК мобілізувала рятувально-пошукові команди.

Групи з оцінки та координації прибули на Гаїті менше, ніж за 24 години після землетрусу, що безперечно свідчить про існування налагодженого механізму розгортання гуманітарної місії. Варто наголосити, що команди ЮНДАК включали в себе і представників Місії Європейського Союзу з цивільної оборони, які не діяли як автономна структура, а знаходилися під

безпосереднім командуванням ЮНДАК і повністю визнавали примат її рішень [201].

Найпершими кроками міжнародних організацій стала організація рятувально-пошукових операцій на острові. Будівлі на острові не відповідали нормам безпеки, тому і трошилися під час землетрусу так легко. 105 тис. будівель були повністю зруйновані, а 208 тис. отримали значні пошкодження і тимчасово стали непридатними для проживання [199].

До 19 січня 2010 р., тобто до поки резолюція 1908 Ради Безпеки ООН не продовжила мандат Місії ООН зі стабілізації на Гаїті [314], ЮНДАК не могла використовувати ресурси місії, в тому числі транспортні засоби для пересування вглиб території, що не сприяло пришвидшенню пошуково-рятувальної операції.

Зважаючи на високий рівень урбанізації Гаїті, а саме 30% всього населення країни проживало у столиці [179], особливу роль у порятунку відіграла Служба з пошуку та порятунку і містах (The urban search and rescue (USAR)), що є підрозділом ІНСАРАГ. Після землетрусу на Гаїті до зони лиха прибула безпрецедентна кількість команд Служби з пошуку та порятунку в містах, а саме 53. USAR діяла у тісній координації із ЮНДАК. Варто наголосити, що команди Служби з пошуку та порятунку в містах ІНСАРАГ прибули в зону лиха одними із перших, разом із командами ЮНДАК менше, ніж за добу після землетрусу [232].

Хоча в офіційних доповідях ІНСАРАГ стверджується, що пріоритетними для пошуку стали густонаселені райони проживання місцевого населення, Ф. Грюневальд та Б. Ренодін зазначають про порушення принципу неупередженості у діях Служби пошуку та порятунку у містах, посиляючись на факти, що дана служба спочатку рятувала іноземців, а вже потім мешканців Гаїті, адже пріоритетними напрямками пошуку виступали зони можливого проживання іноземців [186].

У першому варіанті Плану дій, запропонованому ЮНДАК, координація рятувально-пошукових робіт мала бути покладена на гаїтянський уряд, проте

пізніше координація забезпечувалася Центром координації операції на місцях на базі Місії ООН зі стабілізації [226]. УКГП визначало кількість та склад рятувальних бригад та район проведення операцій. Для підвищення ефективності Гаїті була розділена на райони, і на кожний район були призначені відповідні команди ІНСАРАГ. Станом на 18 січня 2010 р. в зоні лиха були задіяні 40 таких команд, що склалися з понад 1700 осіб і 160 собак [7].

Оцінка збитків, завданих стихією, та потреб постраждалого населення проводилися ООН. ООН одразу ж запустила Технічну програму ООН з використання супутників ЮНОСАТ, в результаті чого супутникові знімки стали доступними для всіх гуманітарних акторів.

ООН проводила кросклатсерну оцінку збитків, завданих землетрусом. Швидка міжкластерна оцінка потреб на Гаїті (Inter-cluster Rapid Initial Needs Assessment for Haiti) була першою із 10 програм кроскластерної оцінки та проводилася Цільовою групою Міжвідомчого постійного комітету з оцінки потреб (Assessment capacity of the Inter-Agency Standing Committee's Needs Assessment Task Force). Але доповідь за підсумками роботи Швидкої міжкластерної оцінки потреб на Гаїті була опублікована занадто пізно, коли більшість із провідних гуманітарних акторів, не дочекавшись її результатів, провели власну [274].

15 січня 2010 р. на острів прибув Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун і переконався у критичності ситуації. Після цього Секретар Пан Гі Мун рекомендував Раді Безпеки ООН збільшити на 3,5 тис. кількість миротворців на Гаїті у зв'язку із загостренням рівня криміногенності. Відповідно до Резолюції Ради Безпеки, прийнятої 16 січня 2010 р., було збільшено число поліцейських ООН на 1500 осіб і число військовослужбовців на 2000 осіб, тобто приблизно на 30% в порівнянні з періодом до стихії [302].

На прохання новопризначеного Спеціального представника Генерального секретаря та Голови місії ООН на Гаїті Рада Безпеки прийняла зміни до мандата місії ООН на Гаїті, що полягали у фокусуванні діяльності

місії на наданні гуманітарної допомоги.

В умовах природних катастроф національна влада відповідальна за координацію дій з подолання наслідків стихії. У випадку землетрусу 12 січня 2010 р. реалізація механізмів координації була ускладнена тим, що уряд Гаїті, який був слабким до кризи, виявився не в змозі виконувати функції консолідації діяльності гуманітарних акторів. Таким чином координація діяльності повністю була зосереджена в руках ООН. Попри це, координація діяльності по лінії національний уряд – ООН проходила шляхом проведення регулярних щоденних зустрічей між президентом Гаїті, прем'єр-міністром Гаїті та представниками ООН.

У гуманітарній операції на Гаїті можна констатувати майже повну відсутність впливу центрального уряду та необхідності у здійсненні координації діяльності між національним урядом та міжнародними організаціями і між національним урядом та іноземними збройними силами. Роль ООН у подоланні наслідків землетрусу на Гаїті можна назвати скоріш керуючою, аніж координуючою.

П. Дупла та І. Паррі стверджують про слабкість координації діяльності по лінії – національний уряд – міжнародні організації [163]. Варто зауважити, що прикриваючись слабкістю національних інституцій, міжнародні неурядові організації часто не виконували свої зобов'язання щодо офіційної влади Гаїті стосовно повідомлення про свою участь, реєстрації даної організації в органах місцевої влади, що по суті означало б дозвіл від законної влади на допуск до гуманітарної діяльності.

При цьому спроби уряду перебрати відповідальність хоч у якійсь сфері номінально вігалися ООН [196]. Навіть на побутовому рівні простежувалася тенденція до відсторонення уряду Гаїті від координації діяльності, прикладом, такої тенденції можна навести той факт, що наради ООН на початку операції проводилися у великому наметі, далі для цих цілей був побудований спеціальний бокс, а президент Гаїті в цей час продовжував проводити наради під відкритим небом [201, с. 19].

Координаційна структура ООН значно ускладнювалася наявністю Місії ООН зі стабілізації на Гаїті. З одного боку, Місія перебрала на себе частину повноважень національного уряду, з іншого мандати УКГП та Місії ООН з стабілізації на Гаїті накладалися, що спричинило хаос.

Державною гуманітарною командою (Humanitarian country team) керував Постійний координатор, проте його функції в більший мірі дублювали функції інших структурних одиниць ООН, тому і його діяльність не можна охарактеризувати як ефективну. Позиція Гуманітарного координатора була досить слабкою, навіть попри те, що з огляду на значні масштаби руйнації було вирішено призначити заступника гуманітарного координатора.

Незважаючи на значні успіхи гуманітарної операції, загалом весь перший етап ліквідації наслідків землетрусу вирізнявся відсутністю ефективно налагоджених каналів комунікації та центру координації дій всіх гуманітарних акторів. Найменш ефективно відбувалася координація у питаннях надання термінової допомоги та запобігання переміщенню населення.

Перші тижні після землетрусу продемонстрували прогалини у механізмі узгодження дії акторів, які здійснювали гуманітарну діяльність, в результаті чого величезні успіхи зі зміцнення координації були зроблені протягом наступних місяців. Головною опорою такої діяльності стала система кластерів. Керівництво гуманітарною діяльністю проводилося у кожній сфері окремо, що дозволило покращити узгодженість.

Під час операції з ліквідації наслідків землетрусу на Гаїті було створено 12 кластерів, координацією діяльності між якими займалося УКГП. Був створений кластер координації та управління таборами (Camp coordination and camp management), в якому роль лідера виконувала Міжнародна організація міграції. ЮНІСЕФ очолювала кластер освіти; у кластері з питань надання надзвичайного притулку та непродовольчих товарів роль лідера була відведена Міжнародній Федерації Червоного Хреста. Всесвітня продовольча програма очолювала продовольчий кластер, кластер телекомунаційних

систем в умовах надзвичайних лих та кластер логістики. ЮНІСЕФ була відведена роль лідера у кластері харчування та у кластері з питань гігієни та санітарних норм. Кластер захисту мав не одну організацію лідера, а три; відповідно представництво Верховного комісара ООН з прав людини та ЮНІСЕФ виконували функції лідерів кластера у питаннях, що стосуються дітей; а Фонд народонаселення ООН – у питаннях щодо насильства над жінками. Кластер сільського господарства очолювала ФАО; кластер швидкого відновлення ПРООН. Роль лідерів у кластері охорони здоров'я була покладена на ВООЗ та Панамериканську організацію охорони здоров'я (WHO/PAHO)) [302].

У зв'язку із значними руйнаціями інфраструктури Гаїті у сусідній Домініканській республіці були створені представництва кластерів, покликані забезпечувати належну логістичну підтримку існуючих кластерів.

Кластери були утворені досить швидко, що було пов'язано із попереднім застосуванням кластерного підходу на Гаїті у рамках гуманітарної операції після сезону ураганів у 2008 р. З метою посилення координації в рамках кластерів були створені підкластери, до яких входила менша кількість гуманітарних акторів [158].

Серед недоліків кластерної системи на кризовій фазі можна зазначити відсутність стратегічного планування в організацій-лідерів у більшості із кластерів та велику кількість нарад та зустрічей у рамках кластерів, в результаті чого лише невелика кількість гуманітарних акторів мала змогу надсилати своїх представників на всі зустрічі, що було пов'язано із обмеженістю людських та матеріальних ресурсів. Окрім того, зважаючи на масштаби гуманітарної операції, число учасників кластерів інколи сягало 200 [220], а координувати роботу всередині такого чисельного кластера надзвичайно важко. Кількість координаційних зустрічей всередині кластеру в середньому сягала 10 на день [220]. До того ж, координаційні наради проводилися здебільшого англійською мовою, а більшість представників національного уряду та національні гуманітарні організації не розуміли

англійську, тому фактично ці гуманітарні актори були маргіналізовані за ознакою мови.

Така сама ситуація була із централізованим наданням інформації. Саме тому міжнародні неурядові організації та національні неурядові організації створили власну організаційну структуру – Офіс з підтримки координації для неурядових організацій (NGO Coordination Support Office) на базі Місцевого операційного центру координації (On-Site Operations Coordination Centre) [160]. Пізніше, через півроку після землетрусу були зроблені відповідні висновки, наради почали проводити французькою мовою із синхронним перекладом на англійську [220].

Кожний кластер діяв досить автономно, міжкластерні зустрічі проводилися вкрай рідко і не торкалися стратегічного планування гуманітарної операції. Варто відмітити відсутність чіткої ідентифікації ролі УКГП у кластерах. Представники УКГП брали участь у нарадах, однак жодної координуючої ролі вони не виконували [179].

У 1999 р. на Гаїті була створена Національна система зниження ризику стихійних лих та подолання наслідків природних катастроф (National System of Risk and Disaster Management), яка включала в себе 26 урядових та неурядових інституцій, задіяних на фазі попередження та подолання наслідків природних катастроф. Ця інституція діяла на Гаїті на постійній основі, зважаючи на вразливість даної держави до стихійних лих. За координацію дій державних структур і міністерств на випадок стихії відповідальність несла Дирекція цивільного захисту (Direction de la Protection Civile) [197].

В рамках Національної системи зниження ризику стихійних лих та подолання наслідків природних катастроф була створена Група підтримки міжнародного співробітництва, що об'єднувала міжнародні організацій системи ООН, Місію ООН зі стабілізації на Гаїті, представників окремих посольств, урядів-донорів та міжнародних неурядових організацій. Група підтримки міжнародного співробітництва відповідала за координацію дій

міжнародних гуманітарних акторів на фазі попередження та на кризовій фазі. У випадку стихійного лиха мандат Групи передбачав проведення регулярних нарад і консультацій щодо реакції на стихію [226]. У 2004 р. Місія ООН зі стабілізації прийняла рішення посилити діючий національний механізм і створила «круглі столи», які за своїм функціональним призначенням нагадували кластери.

Після землетрусу 2010 р. були створені кластери, проте «круглі столи» не були ліквідовані. По суті відбувалося повне дублювання функцій кластерів, але УКГП наполягало, що ці два типи механізмів є взаємодоповнюючими. Хоча «круглі столи» не мали такого значного представництва, адже, вважаючи уряд недієздатним, міжнародні організації всіляко намагалися уникнути співробітництва з ним [201, р.28].

Якщо порівнювати наслідки стихії на Гаїті з подіями у Південно-Східній Азії, які мали місце у 2004 р., то в Азії залишилися порти, шляхи сполучення, які стихія оминула, натомість на Гаїті, попри те, що Північні райони острова та порт Кат-Ейтєн фактично не постраждали, навіть не було гаваней, звідки можна було б доставляти продукти харчування, адже з цих районів не можливо було доставляти гуманітарну допомогу до найбільш зруйнованих міст. Стихія зруйнувала шляхи передачі електроенергії. Але винятком не стала будівля в'язниці, з якої повтікали злочинці. Колишні ув'язнені почали масові безлади. І без того, на вулицях поширювалось мародерство, а це і не дивно, адже ні продуктів харчування, ні питної води у гаїтян не було. Місцеве населення об'єднувалось у банди, щоб знайти щось їстівне, рівень злочинності зростав. Під уламками знаходились заводи, фабрики, які давали мешканцям країни роботу. Тому головним наслідком стихії було всеохоплююче безробіття. А звідси і повна зупинка економічного розвитку і зростання. Безробіття, у свою чергу, породжує мародерство і посилення організованої злочинності. Зважаючи на масштаби руйнувань, завданих землетрусом, до гуманітарної операції з ліквідації його наслідків були залучені іноземні військові контингенти.

Наявність великої гаїтянської діаспори в США, тісні взаємовідносини між цими країнами, географічна близькість та особливі інтереси США в регіоні спонукали американську владу розгорнути велику військову присутність на Гаїті. Пізніше до них приєдналися війська з інших країн у регіоні (Канада і країни Центральної Америки і Південного Конуса). Важливо те, що попри Керівні принципи використання іноземних військових сил для проведення гуманітарних операцій, прийнятих в м. Осло в 2007 р., відповідно до яких держава, яка відгукнулася на заклики про допомогу постраждалої держави, має підписати з постраждалою державою угоду про умови перебування збройних сил на її території, така угода не була підписана між США та Гаїті. Але подібна угода була укладена між Місією ООН на Гаїті та США, що свідчить про порушення суверенітету постраждалої держави [355, с. 11].

За ініціативою Місії зі стабілізації ООН на Гаїті та командування американської армії був створений спеціальний орган координації: Комітет підтримки координації (The Coordination Support Committee), який об'єднував Військовий компонент Місії зі стабілізації ООН на Гаїті, представників гаїтянського уряду, представників командування іноземних збройних сил, залучених до гуманітарної операції, Місією ООН зі стабілізації, представників американського посольства та представників УКГП, яке в подальшому стало єдиним представником гуманітарного співтовариства [188].

З огляду на небезпечні умови праці та загрозу для життя і здоров'я гуманітарних представників Комітет підтримки координації пропонував збройні ескорти для гуманітарних організацій. Різні організації по-різному поставилися до такої можливості. Можна відмітити тенденцію до найбільшого використання можливостей збройних сил американськими неурядовими організаціями, тоді як неурядові організації з Європи рідко долучали військових до своєї діяльності. Негативне відношення до допомоги військових проявляв МКЧХ, який свою відмову пояснював тим, що використання збройних сил створює додатковий ризик для гуманітарних

працівників [112, с. 43].

Про відсутність координації у діях між залученими іноземними збройними силами та національним урядом свідчить факт, що військові, розчищаючи території від сміття та уламків після землетрусу, випадково прибрали офіційно організовані звалища сміття. Уряд та національні збройні сили не приймали рішень щодо дій іноземних збройних сил на своїй території.

Те, що військові не вважали за потрібне радитися із місцевою владою під час гуманітарної операції, мало негативний вплив. Як приклад можна навести створення табору «Coraï». Активне лобі з боку представників американського командування спричинило те, що Комітет підтримки координації прийняв рішення про створення табору у місцевості, що як правило зазнає найменших збитків під час сезону ураганів [78, с. 28]. Ідея полягала в тому, щоб переселити гаїтянців із небезпечних районів у більш безпечні, де вони могли б спочатку перечекати сезон ураганів, а потім і залишитись назавжди, побудувавши чи отримавши готове житло від гуманітарних організацій. Але зону для розміщення табору обрали невдало з точки зору наявності робочих місць, ресурсів, необхідних для життя. Тому до табору вирішили перебраться небагато осіб, а ті, хто все ж переїхав, стали надовго залежними від гуманітарної допомоги [261].

Так як проблема безпеки після землетрусу стояла особливо гостро, 26 січня 2010 р. за участі Місії ООН зі стабілізації на Гаїті та УКГП було створено Об'єднаний центр з проведення операцій та постановки задач (the Joint Operations and Tasking Centre), які виконував функцію посередника між гуманітарними акторами та військовими, що брали участь у гуманітарній операції. Будь-який гуманітарний актор міг звернутися до Об'єднаного центру з проведення операцій та постановки задач за військовою допомогою чи з проханням надати у розпорядження поліцейських [243].

Координація по лінії національний уряд – іноземні збройні сили, залучені до гуманітарної операції також проходила на основі зустрічей між

послами відповідних держав, чиї збройні сили були присутні на території Гаїті, і президентом Гаїті, але ці зустрічі проводилися нерегулярно і можна констатувати той факт, що координація діяльності між цивільними та військовими проходила на рівні ООН.

Досить контроверсійною була роль американських військ на Гаїті. У столиці понад половину всіх споруджень було зруйновано. Значних руйнацій зазнало летовище столиці, в результаті чого пропускна можливість головних повітряних воріт Гаїті зменшилася у кілька разів, що затримувало вчасне надходження вантажів з гуманітарною допомогою [178]. За допомогою американських військових був розчищений від завалів та приведений до стану функціональної відповідності міжнародний аеропорт у місті Порт-о-Пренс, що дозволило збільшити кількість гуманітарних польотів до 150 на день [353]. У гуманітарних акторів викликало занепокоєння число американських солдатів на гаїтянській території. 21 січня 2010 р. США направили на Гаїті додатковий військовий контингент, що складався з 2 тис. моряків, а також 2 тис. морських піхотинців для допомоги міжнародній рятувальній операції на острові. Перебування американського контингенту такого розміру викликало міжнародний резонанс [257, с. 250].

Президенти Франції Н. Саркозі та Венесуели У. Чавес виступили з офіційними заявами, де вони звинуватили Білий дім в окупації острова. У відповідь на ці заяви Президент Гаїті Р. Преваль виступив з офіційною промовою, де зазначив, що Гаїті не перебуває під опікою Сполучених Штатів, і американські військовослужбовці не прагнуть скористатися трагедією на Гаїті для захоплення острова, посиляючись на той факт, що до військового контингенту США на Гаїті входили військові інженери, лікарі, технічний персонал, який виконував завдання з надання допомоги цивільному населенню. При цьому Р. Преваль наголосив, що він особисто давав згоду держсекретарю США Х. Клінтон на розміщення такої кількості американських військових. Він також заявив, що його країна готова приймати допомогу від будь-якої держави, незважаючи на ідеологічні

розбіжності [358].

У цьому контексті варто зауважити, що уряд Гаїті не встановлював жодних обмежень на перебування іноземних військ на його території. Не були встановлені часові рамки такої присутності.

Незадоволення таким станом речей висловлювали і численні міжнародні організації, в тому числі і «Лікарі без кордонів», які звинувачували американське керівництво у створенні перешкод для перевезення гуманітарних вантажів. Американські військові одразу ж зайняли летовище, яке вони і розчистили від завалів, перейняли на себе керування повітряним простором Гаїті і в першу чергу давали дозволи на посадку американським літакам, змушуючи повітряні судна з гуманітарної допомогою кружляти в небі, чекаючи дозволу на посадку. Лише після втручання Генерального Секретаря ООН Пан Гі Муна, який особисто звернувся до керівництва американського штабу із закликом надавати першочергове право на посадку спочатку літакам, які везуть гуманітарний вантаж, а потім вже військовим, його прохання було виконане [111].

Найважливішою проблемою, яку міжнародне співтовариство мало ліквідувати на острові протягом перших днів, була тотальна нестача продуктів харчування. В напівзруйнованих супермаркетах в перші дні після землетрусу ще можна було знайти хоч якісь продукти, але після рейдів численних мародерів продукти ставало знайти дедалі тяжче. Окрім того, навіть знайшовши харчі, не було змоги приготувати їжу, адже питну воду, на якій можна щось приготувати, знайти було майже неможливо [302].

Успішним кроком ООН стало створення коридору для постачання продуктів з Домініканської Республіки. Гуманітарний коридор сполучав м. Санто-Домінго в Домініканській Республіці і м. Порт-о-Пренс на Гаїті. Влада Домініканської Республіки надала 150 військовослужбовців для забезпечення безпеки цього коридору [201, с. 86]. До створення даного коридору вся гуманітарна допомога надходила через гаїтянський столичний аеропорт, який був напівзруйнованим, і крім того переобтяжений кількістю літаків. Тому

після створення коридору частина гуманітарної допомоги направлялась у сусідню країну, де її розвантажували і у супроводі військових доправляли до Гаїті, де її роздавали постраждалим [203].

Всесвітня продовольча програма одразу почала перекидати повітрям в Гаїті продовольство зі своєї головної бази в Сальвадорі. В той час ООН вже доставляла мільйони порцій в більш, ніж три сотні таборів біженців. Однак на думку представників Програми, створення пунктів роздачі дозволило охопити більше людей, тому Всесвітня продовольча програма відкрила в столиці 115 пунктів постачання населення питною водою [195]. Такі різні підходи ООН і Всесвітньої продовольчої програми до процесу роздачі продуктів харчування ще раз підтверджують прагнення Всесвітньої продовольчої програми вести автономну від ООН політику.

ВПП налагодило роздачу висококалорійного печива. Ситуація в пунктах розподілу продуктів легко могла вийти з-під контролю. З метою уникнення інцидентів Всесвітня продовольча програма роздавала їжу тільки жінкам, намагаючись таким чином створити умови, за яких доступ до продовольства можуть отримати найуразливіші – жінки і діти. Кожна жінка могла отримати 25-кілограмовий мішок рису, якого повинно вистачити на 3 тижні. Такий порядок роздачі гуманітарної допомоги діяв, поки тривала надзвичайна фаза операції і доки не підраховували кількість сімей, що потребують допомоги, і не було встановлено, хто залишився живий [163].

Усі продуктові конвої і пункти розподілу продовольства знаходилися під охороною, аби унеможливити перехоплення злочинцями продуктів першої необхідності. За початковими підрахунками, для надання екстреної допомоги у сфері продовольства необхідно було шість місяців [195]. Але ці розрахунки проводились, виходячи з того, що в країні працює ринок, але на острові були зруйновані більшість заводів та фабрик, які надавали робочі місця, не було джерел отримання продуктів. У зв'язку з цим операцію по розподілу продовольства ООН продовжила ще на півроку [163]

Значна частина продовольства надходила на Гаїті у вигляді наборів,

готових до вживання, оскільки в країні простежувався найгостріший дефіцит палива і чистої води, через що жителі Гаїті фактично не мали можливості приготувати собі їжу із сирих продуктів [177].

У зв'язку з цим у перший тиждень влада Гаїті звернулася до військових відомств усіх країн світу поділитися з жителями Гаїті наборами, які їм видає командування своїх країн. Всесвітня продовольча програма налагодила співпрацю з армією США з метою забезпечення щоденного харчування майже для 200 тис. людей [355, с. 65]. Задля ліквідації проблеми нестачі питної води ООН відкрила в столиці 115 пунктів постачання питною водою [198].

Забезпечення продовольством гаїтян займалися і Продовольча програма і ООН безпосередньо, що в результаті відтягувало як людські, так і транспортні ресурси і не сприяло раціоналізації проведення гуманітарної операції. Ефективному проведенню операції щодо забезпечення продуктами харчування сприяли сили ООН, які супроводжували каравани з гуманітарною допомогою до пунктів роздачі та забезпечували їх охорону. Після прибуття збройних сил інших держав до охорони конвоїв стали залучати військових.

Програма розвитку ООН оголосила 20 січня 2010 р. про початок проекту з працевлаштування гаїтян. До кінця першого тижня ПРООН надала роботу 700 людям, які були залучені до розподілу гуманітарної допомоги та відновлення зруйнованої інфраструктури, в тому числі систем подачі електроенергії [201, с. 6].

Така програма ПРООН виявилася ефективною, адже за умов, коли гаїтяни втратили все своє майно в тому числі і фінансові заощадження, вони фактично опинялися без засобів для існування та більшість із них залишалися ще і без житла. На цю програму ПРООН виділила станом на 20 січня 2010 р. 5 млн доларів США. У рамках її реалізації залученим до роботи гаїтянцям виплачувалось по 5 доларів США на день [203]. Таким чином вдалося задіяти місцеве населення до проведення гуманітарної операції.

Завдяки цій програмі ООН гаїтяни змогли самостійно заробляти на життя і так вони могли отримувати готівку для придбання продуктів харчування, їм не доводилося вдаватися до мародерства, аби прогодувати власну сім'ю.

За допомогою програми «готівка за роботу» ООН вирішила проблему із нестачею персоналу і зекономила кошти, які були перенаправлені на інші життєво важливі проекти, адже на перебування на Гаїті одного представника ООН витрачалося набагато більше, ніж 5 доларів на день. Кількість задіяних у цій програмі гаїтян постійно збільшувалася. Так, станом на 1 лютого 2010 р. так працювало 40 тис. осіб, а станом на 15 березня 2010 р. уже 80 тис. було задіяно у розчистці завалів в рамках цієї програми [253].

Безперечно, стихія спричинила і низку соціальних наслідків. Так, мільйони дітей залишились без батьків. Навіть тим, кому пощастило вціліти, у перші тижні, коли не працювали засоби комунікації, не вдавалося розшукати рідних і знайомих. Тому на Гаїті постала нова соціальна проблема: проблема дітей-сиріт. З огляду на таку ситуацію злочинні іноземні організації почали масовий вивіз дітей з острова. Вцілілих сиріт вивозили за кордон як насильно, так і добровільно. У перші тижні після лиха нові батьки легко могли всиновити дитину. Гаїтянські діти в деяких випадках ставали живим товаром на чорному ринку. Так, 22 січня 2010 р. ЮНІСЕФ виявила 15 випадків зникнення немовлят із пологових будинків. Реакцією на такі події стала заборона ЮНІСЕФ всиновлювати дітей, доки не було офіційно встановлено, що та чи інша дитина осиротіли внаслідок землетрусу [134].

З цієї метою ЮНІСЕФ організував сирітські табори. Ключовим завданням таких тимчасових сирітських притулків стало забезпечення безпеки дітей, їх ідентифікація, пошук родичів та робота з психологічної реабілітації. Загалом ЮНІСЕФ виконував різнопланові функції для полегшення страждань дітей. ЮНІСЕФ також забезпечив школярів необхідними підручниками, канцелярськими товарами та вакцинував від різних інфекційних захворювань понад 3 млн дітей. Завдяки діяльності ЮНІСЕФ із забезпечення гаїтянських дітей належним харчуванням та

біологічно активними харчовими добавками вдалося скоротити частку дітей з недостатньою вагою. Так, у 2005 р. частка таких дітей становила 18%, а у 2012 р. скоротилася до 11,4% [76].

ФАО запропонувала проект, подібний до програми «Готівка за роботу». Продовольча і сільськогосподарська організація ООН 8 лютого 2010 р. приступила до реалізації програми з очищення іригаційних каналів в околицях гаїтянського міста Леоган, постраждалого від землетрусу. Ця програма дозволила працевлаштувати 600 місцевих жителів і швидко очистити іригаційні канали що сприяло порятунку врожаю бобів і кукурудзи [69].

ФАО виплачувала кожному робітнику невелику заробітну платню і забезпечила їх необхідним інвентарем, який потім залишився у власності фермерських господарств в околицях Леоган.

Виходячи з того, що потенціал вразливості на Гаїті далі посилювався після землетрусу, починаючи з березня 2010 р., ООН почала вживати заходів для пом'якшення впливу стихій на життя острів'ян. Так, зважаючи на те, що восени на Гаїті традиційно розпочинається сезон ураганів, у березні 2010 р. ООН започаткувала широкомасштабну програму щодо забезпечення населення тимчасовим житом [155].

У перші дні, коли з-під уламків вдавалося діставати уцілілих, виникали труднощі з медичним обслуговуванням. По-перше, не вистачало лікарів. Ця проблема залишалась невирішеною, доки міжнародні організації не направили своїх волонтерів із медичного компоненту місії для надання допомоги жертвам стихії. По-друге, не було шпиталів, адже половина всіх будівель у столиці були вщент зруйновані. Трохи пізніше міжнародні організації почали створювати шпиталі у наметах, але ліжок у шпиталях на всіх постраждалих не вистачало. До того ж не було достатньої кількості медикаментів для лікування потерпілих [202].

На Гаїті не залишилось медичної апаратури для діагностування травм. Тих, хто загинув внаслідок землетрусу, витягали з з-під завалів і їх тіла

просто складали посеред вулиці, адже місць, щоб поховати померлих, не було. З цієї причини тіла розкладалися прямо на вулицях, що викликало численні епідемії. На знак протесту проти ситуації, що склалась, гаїтянці навіть складали барикади з трупів посеред вулиць. Ситуація покращилась з прибуттям іноземних військових контингентів, які займалися похованням померлих та надавали свої польові шпиталі для допомоги [180].

Сфера охорони здоров'я стала найменш успішною у даній гуманітарній операції, так як у жовтні 2010 р. на Гаїті спалахнула епідемія холери. Перший випадок захворювання холерою на Гаїті було виявлено 22 жовтня 2010 р. [34]. Станом на 24 жовтня 2010 р. на Гаїті було зареєстровано понад 3 тис. випадків захворювань холерою. 254 із них виявилися смертельними. Загалом в результаті епідемії було зареєстровано 750 тис. випадків зараження, а 9013 хворих померли [202].

У рамках боротьби з епідемією ООН направляла до Гаїті мішки з хлором для дезінфекції систем подачі води. Всесвітня організація охорони здоров'я також доставляла в охоплені холерою райони медикаменти, реагенти для очищення води і предмети гігієни. Всесвітня продовольча програма направляла до лікарні з інфікованими холерою пацієнтами продовольчі пайки [110, с. 78].

Але головне завдання полягало в тому, щоб не допустити подальшого розповсюдження небезпечного захворювання. З цією метою, зокрема, була заснована кампанія з інформування населення про небезпеку хвороби та заходи щодо її запобігання.

ООН спільно зі своїми партнерами – неурядовими організаціями завершила розробку міжвідомчої стратегії, спрямованої на боротьбу з холерою на Гаїті. На її реалізацію Організація попросила у донорів 163 894 856 доларів США. Станом на 3 грудня 2010 р. було виділено всього 20% від цієї суми [33], що свідчить про досить повільне фінансування гуманітарної операції.

У цей план було включено 42 проекти неурядових організацій, 5

спеціалізованих установ ООН та Міжнародної організації з міграції. Стратегія передбачала зусилля по інформуванню населення про небезпеку, заходи щодо запобігання захворювання і швидкому реагуванню на спалах холери в тому чи іншому районі. Низка проектів спрямована на зміцнення потенціалу системи охорони здоров'я Гаїті, забезпечення населення чистою питною водою та поліпшення санітарних умов у наметових містечках для осіб, які опинилися без даху над головою в результаті землетрусу [109].

Новий спалах епідемії припав на проведення президентських виборів на Гаїті. Для процесу відновлення Гаїті вирішальне значення має наявність ефективного дієвого уряду, здатного імплементувати довготермінові стратегії розвитку. Тому і проведення демократичних виборів на острові виступало одним із ключових завдань ООН. У зв'язку із цим навіть у розпал епідемії холери ООН прийняло рішення не відмінити перший тур виборів, який був призначений на 28 листопада 2010 р. Результати виборів викликали значний резонанс, ситуація у республіці і без того була напруженою, тому одразу після оголошення попередніх результатів на острові відбулися демонстрації, у деяких районах розгнівані гаїтянці трощили майно. Спалахи насильства допомогли вгамувати миротворчі сили ООН і військовий контингент США [140, с.10].

У цей час у ЗМІ стала з'являтися інформація про те, що джерелом холери в Гаїті є миротворці з Непалу, які служать у Місії ООН на Гаїті. Стверджувалося, що заражена вода з території бази миротворців, нібито, потрапила у притоку річки Артібоніт. У відповідь на такі обвинувачення 17 грудня 2010 р. ООН офіційно оголосила про проведення розслідування щодо причин появи холери на острові [33].

Незалежна комісія ООН перевірила декілька теорій джерела холери в Гаїті і у своїй доповіді від 5 травня 2011 р. дійшла висновку про те, що вона була викликана патогенним штамом, дуже схожим на південноазіатський тип, що потрапив у притоку річки Артібоніта. Але епідемія стала результатом збігу низки обставин. Ці висновки були зроблені на основі

аналізу епідеміологічних факторів, стану водопостачання та санітарії, а також проведення молекулярного аналізу. Автори цієї доповіді підкреслили, що джерелом холери стала людина, однак епідемія «не є результатом навмисних дій групи людей або окремих осіб». Вона, на їх думку, виникла в результаті збігу низки обставин, в тому числі відсутність санітарних умов у Гаїті та імунітету у місцевого населення [35].

Фактично ООН погодилася з тим, що епідемію холери завезли миротворці з Непалу. А це свідчить про значний провал у системі наданні допомоги. Гуманітарна діяльність покликана полегшувати людські страждання, а не створювати нові перешкоди для відновлення постраждалих регіонів. Недоліком у гуманітарній операції на Гаїті виступає відсутність належних санітарно-гігієнічних умов навіть у таборах розміщення військових.

Епідемію холери вдалося приборкати до вересня 2015 р. Проте ООН не принесла офіційні вибачення народу Гаїті, не покарала винних, що викликало значне обурення у гаїтян. Такий прорахунок ООН наніс величезну шкоду іміджу ООН та гуманітарних акторів загалом [202].

Незважаючи на той факт, що великій кількості осіб, які опинилися під завалами і в результаті травмували кінцівки, довелося ампутувати руки чи ноги, ВООЗ повністю ігнорувала цю проблему. ВООЗ навіть не вела статистику кількості людей, яким ампутували ноги чи руки. Ініціатива Глобальної співпраці у сфері ортопедичних технологій (Global Cooperation on Assistive Technology) була заснована 2 роки після землетрусу, тому проблемами мешканців Гаїті ВООЗ не опікується. Численні міжнародні урядові та неурядові організації, так як USAID, Mission of Hope in Haiti займаються протезуванням, але один протез в середньому коштує від 4 до 6 тис. доларів США та потребує як мінімум 4 візитів до лікаря для примірки протезу та декількох місяців роботи з фізіотерапевтом для опанування того, як їх треба користуватися. На Гаїті не вистачає лікарів, а система фізіотерапії фактично відсутня. Тому одне протезування коштує

для мешканців Гаїті більше заявленої суми, адже має включати консультації лікарів, за якими доводиться їздити в інші країни. Окрім того, незрозуміло, чому ані ВООЗ, ані уряд не володіє інформацією щодо реальних потреб у протезах. Дані варіюються від 4 до 75 тис. [275], а такі значні похибки створюють можливості для спекуляцій та нецільового використання коштів.

Важливо відмітити, що гуманітарна діяльність ООН на Гаїті не припинена. Лише 17 листопада 2015 р. Прем'єр-міністр Гаїті заявив, що його країні час відійти від постійної гуманітарної допомоги та розпочати новий етап – етап розвитку [199]. Фактично фаза відновлення після землетрусу тривала майже 5 років. Безумовно, за цей період Гаїті зіштовхнулася і новими стихійними лихами, що не сприяло швидкому відновленню країни.

На разі на Гаїті продовжує діяти Місія ООН зі стабілізації, виконуючи частину функцій національного уряду у сфері забезпечення безпеки, але усі іноземні збройні контингенти поступово залишили територію Гаїті. ООН як і більшість із залучених до гуманітарної операції міжнародних організацій, продовжує здійснювати гуманітарну діяльність на Гаїті, зважаючи на низький рівень життя населення, повільні темпи економічного розвитку та низький потенціал подолання наслідків природних катастроф. На Гаїті уряд так і не спромігся повністю перебрати на себе всі функції координації гуманітарної діяльності. Можна констатувати, що Гаїті стало повністю залежною країною від гуманітарної допомоги, що не сприятиме розвитку країни в майбутньому.

Висновки розділу 3.

Гуманітарна операція з ліквідації наслідків цунамі в Індійському океані 2004 р. мала безпрецедентний характер, що зумовлено кількістю постраждалих від стихії країн. У цій гуманітарній операції особливо яскраво

виявилися недоліки системи ООН у сфері здійснення гуманітарної діяльності. Персоналу ООН у всіх постраждалих країнах не вистачало, співробітники прибули до зони лиха занадто пізно, матеріально-технічне забезпечення ООН поступалося забезпеченню інших міжнародних організацій. Бюрократичні перешкоди і формальності, притаманні системі ООН, лише знижували швидкість розгортання операції.

Головними проблемами гуманітарної операції з подолання наслідків цунамі в Індійському океані стало недотримання принципу неупередженості, в результаті допомога надходила непропорційно до потреб населення, регіони, які були в епіцентрі сюжетів у ЗМІ, отримували більше допомоги, ніж ті, які залишалися поза увагою телекамер. Гуманітарна операція була перефінансована, нецільове виділення коштів спонукало міжнародні організації запускати численні дублюючі проекти.

З огляду на значний масштаб руйнацій до гуманітарної операції залучилися збройні сили 35 країн. Іноземні військові контингенти доповнювали дії національної армії, а не гуманітарних акторів. ООН не змогла скоординувати дії між військовим і цивільним компонентами місії, ця функція виконувалася урядами постраждалих держав. Між постраджалими державами та кожною державою, яка надала свої збройні контингенти для гуманітарних цілей, були укладені угоди щодо особливостей перебування цих сил на території постраждалих держав.

Під час подолання наслідків цунамі в Індійському океані у 2004 р. ООН запустила низку проектів, покликаних пришвидшити повернення місцевого населення до нормального життя. Серед особливо успішних можна назвати програму «готівка за роботу», видачу грантів та кредитів.

Однієї з характеристик процесу подолання наслідків землетрусу на Гаїті стало те, що значна кількість міжнародних як урядових, так і неурядових організацій висловили готовність до надання гуманітарної допомоги постраждалому населенню острова. У деяких з цих організацій не було досвіду участі у гуманітарних операціях, персонал був недостатньо

професійним, тому перед ООН стояло завдання об'єднати зусилля всіх міжнародних акторів, які бажали надати гуманітарну допомогу Гаїті, скоординувати свої дії та правильно розподілити потік ресурсів, що надходили від цих організацій.

Особливість гуманітарної операції в подоланні наслідків землетрусу на Гаїті полягає у тому, що Гаїті визначають як “failed state” тобто як «державу, що не відбулася», в результаті чого ООН в особі Місії ООН зі стабілізації перебрала на себе частину функцій національного уряду, при цьому суверенітет Гаїті був частково порушений. Рішення про згоду на використання збройних сил іноземних держав на території Гаїті приймав не уряд Гаїті, а Місія ООН зі стабілізації, в результаті жодних обмежень на їх перебування не було накладено, що породило хвилю спекуляції в ЗМІ з цього приводу. З огляду на слабкість уряду роль ООН у гуманітарній операції можна назвати скоріш керуючою, аніж координуючою. Міжнародні організації всіма способами намагалися уникати співпраці щодо координації дій з урядом.

Персонал організацій системи ООН прибув в епіцентр лиха швидко і одразу ж приступив до пошуково-рятувальних операцій. Загони USAR та ІНСАРАГ діяли злагоджено, однак пошук потерпілих вони розпочали із тих районів, де найвірогідніше було знайти вцілілими іноземних громадян, що свідчить про порушення принципу неупередженості.

Кластерний підхід до координації дозволив об'єднати безпрецедентну кількість міжнародних організацій та скоординувати їх дії. Але застосувавши кластерний підхід, ООН не скасувала систему «круглих столів» у рамках Національної системи зниження ризику стихійних лих та подолання наслідків природних катастроф, що призвело практично до повного дублювання кластерів. «Круглі столи» виявилися повністю недієвим механізмом, який лише відтягував персонал та ресурси у гуманітарних акторів.

Найменш ефективними були дії ООН у сфері охорони здоров'я, оскільки

ООН не тільки не змогла запобігти поширенню інфекцій, але і миротворчого контингенту ООН стали причиною спалаху епідемії холери на острові, що негативно позначилося на іміджі міжнародної організації.

Головні висновки й положення розділу 3 дисертації викладені у працях автора:

Ткач Т. Я. Гуманітарна діяльність ООН з подолання наслідків цунамі в Індійському океані 2004 року / Тетяна Ярославівна Ткач // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць. – 2015. – № 96. – С. 488–492.

ВИСНОВКИ ДО ДИСЕРТАЦІЇ

Проведене дослідження стало основою для вирішення важливого наукового питання, що полягає в визначенні ефективності функції координації ООН в гуманітарних операціях з подолання наслідків стихійних лих.

1. Гуманітарна діяльність – це складний комплекс дій, який здійснюється міжнародними організаціями, державами, індивідами, транснаціональними корпораціями, релігійними інституціями, що об'єднані прагненнями полегшити страждання людей та спільними принципами їх реалізації: нейтралітету, неупередженості та незалежності, яка раніше обмежувалася виключно забезпеченням захисту постраждалого населення; організацією водопостачання та належних санітарних норм; наданням гуманітарної допомоги, тимчасового житла, медичного обслуговування в інтересах постраждалих людей; а також сприянням їхньому поверненню до нормального життя з належними засобами для існування. Міжнародні організації завершували гуманітарну діяльність тоді, коли життя постраждалого населення ставало таким, яким було до стихії чи збройного конфлікту, але вони вимушені розпочинати її знову, коли у тій самій державі знову виникав природний катаклізм чи збройний конфлікт. Тобто, гуманітарна діяльність лише відтерміновувала людські страждання, а не ліквідовувала їх, не виконуючи таким чином основного свого призначення.

У 1990-х р.р. XX ст. гуманітарні актори стали розширювати предметне поле гуманітарної діяльності, спрямовуючи свої зусилля на трансформацію тих факторів, які призводили до виникнення катастрофи та необхідності залучення міжнародної допомоги. Останні почали долучатися до проектів із розвитку, сприяти утвердженню верховенства права й дотриманню прав людини та встановленню демократії, що нерідко викликало хвилю обурення та звинувачень у втручанні у внутрішні справи постраждалої країни з боку акторів, що надають допомогу.

Слід зазначити, що гуманітарна діяльність наразі не спрямована на трансформацію суспільних відносин, а покликана лише полегшувати людські страждання. Нерідко міжнародні організації, в тому числі і ООН, займаються зниженням уразливості й зміцненням потенціалу подолання місцевої влади, наприклад, надаючи допомогу урядам у створенні центрів попередження цунамі чи у розробці планів реагування на стихійне лихо, але власне така діяльність виходить за межі гуманітарної.

2. Гуманітарні принципи становлять основу для детермінування сутності гуманітарної діяльності та покликані обслуговувати її у практичному полі реалізації. До гуманітарних принципів відносять: принципи гуманності, неупередженості, нейтралітету, незалежності та добровільності. Порушення одного з принципів гуманітаризму автоматично призводить до порушення інших.

Принцип добровільності передбачає наявність доброї волі держави для здійснення гуманітарної діяльності на її території та неможливість нав'язування будь-кому необхідності здійснювати гуманітарну діяльність проти власного бажання. Порушуючи принцип добровільності, держави чи міжнародні організації автоматично порушують суверенітет постраждалої держави.

Принцип неупередженості у широкому сенсі означає, що гуманітарна допомога має надаватися відповідно і пропорційно до потреб постраждалого населення і рівня руйнацій. Жодним чином рішення про надання допомоги тим чи іншим групам чи категоріям населення не повинне прийматися на основі будь-яких ознак чи певних характеристик, таких як раса, релігія, стать і т. п., а тим паче власних суджень гуманітарних працівників з проведуту того, хто винен у кризі.

Якщо міжнародне співтовариство виділяє ресурси на гуманітарні цілі, керуючись не тільки потребами населення, а й іншими міркуваннями, це призводить до небажаних наслідків. Так, після цунамі в Індійському океані у 2004 р., з огляду на масовану кампанію у ЗМІ та регулярне висвітлення подій

у постраждалих країнах (Бангладеш, Індії, Індонезії, Кенії, Малайзії, на Мальдівських островах, М'янмі, на Сейшельських островах, Сомалі, Таїланді, Танзанії, Шрі-Ланці), для них було виділено досить багато коштів; в результаті інші країни та регіони, які в той же час зазнали стихійних лих, але які не були настільки відомі широкому загалу (наприклад, Бангладеш, Ефіопія, Судан, які потерпали від повеней, Іран, що зазнав руйнівного впливу землетрусу) залишилися без належного фінансування. Недотримання принципу неупередженості підриває довіру до міжнародних організацій. Після пріоритетного порятунку іноземців після землетрусу на Гаїті у 2010 р., рівень довіри місцевого населення до ООН значно знизився, в результаті на острові навіть спалахували протести проти присутності ООН. Особливо негативні наслідки має недотримання принципу неупередженості у країнах, де точаться громадянські війни чи наявні конфлікти між різними етнічними та релігійними групами. Так, у ході гуманітарної операції з подолання наслідків цунамі у 2004 р. на Шрі Ланці таміли неодноразово скаржилися на те, що отримують менше допомоги, ніж сінгали, що відповідно мало політичні наслідки та сприяло поновленню громадянського конфлікту.

Принцип гуманності означає, що головним пріоритетом при здійсненні гуманітарної діяльності виступає людське життя та гідність, і лише ці фактори мають визначати напрями та масштаби допомоги, а його порушення призводить до зниження ефективності гуманітарних операцій та порятунку меншої кількості людських життів.

Принцип нейтралітету полягає у неможливості приймати будь-яку сторону у конфлікті при здійсненні гуманітарної діяльності. У випадку його недотримання, коли якась із сторін отримує більше допомоги, чи коли представники ООН чи інших міжнародних організацій відверто виражають власну позицію на підтримку однієї із сторін та засуджують дії іншої, співробітники гуманітарних організацій можуть стати цілями для збройного нападу та разом із тим підривається рівень довіри до міжнародних організацій.

Недотримання принципу незалежності, що полягає в автономії гуманітарних цілей від політичних, економічних та військових, призводить до того, що гуманітарна діяльність може бути використана для реалізації національних інтересів інших держав, що може мати своїм наслідком порушення суверенітету постраждалої країни.

3. Постраждала держава несе головну відповідальність за дії з ліквідації наслідків стихії на своїй території, виключно національний уряд уповноважений звертатися за міжнародної допомогою та погоджуватися на її отримання. Тому сильна державна влада є запорукою швидкого відновлення. Чим розвиненіша країна, тим вищим є її потенціал подолання та нижчим рівень уразливості до стихійних лих, і, відповідно, тим менше міжнародної допомоги їй знадобиться для ліквідації наслідків стихії.

Бідність і погане державне управління лежать в основі вразливості від наслідків надзвичайних ситуацій. Тому найчастіше гуманітарні катастрофи після стихійних лих виникають у країнах зі слабким державним управлінням, так званих “failed states” (тобто в державах, що не відбулися), чи в “fragile states” (тобто крихких державах). Здатність влади реагувати на надзвичайні природні явища значно послаблюється, якщо на території постраждалої країни відбувається збройний конфлікт.

У гуманітарних операціях у країнах, що не відбулися (failed states), чи країнах із слабким урядом (fragile state), ООН стоїть перед вибором: почати виконувати частину функцій уряду, чи, витративши час (який після стихійного лиха має критичне значення для порятунку життів) на посилення потенціалу подолання офіційної влади, стати лише помічником для національного уряду. У цілях порятунку якомога більшої кількості життів ООН найчастіше схильється до першого варіанту.

Оскільки ООН переобтяжена бюрократичними правилами та процедурами, вона нерідко задля економії часу і ресурсів уникає консультацій з урядом постраждалої держави, іноді навіть ухвалює замість нього стратегічні рішення, які потенційно можуть становити ризик

порушення суверенітету, в тому числі внаслідок рішення про залучення військових контингентів до гуманітарної операції.

У державах, що не відбулися (“failed states”), де офіційний уряд втратив монополію на застосування примусу, до гуманітарної операції часто залучають іноземні військові контингенти, які діють окремо від армії постраждалої країни. Оскільки у таких державах уряд не здатен забезпечувати ефективне командування збройними силами та загалом виконувати ефективно свої функції в умовах кризи, зазвичай збройні сили інших держав, виділені для гуманітарних потреб, свідомо та умисне уникають контактів із командуванням національної армії й жодних угод про обмеження своїх дій на території постраждалої країни не укладають.

Хоча формально всі гуманітарні актори визнають примат рішень національного уряду під час гуманітарної операції, у державах зі слабким урядом координація гуманітарної діяльності між акторами часто проходить без належного узгодження з офіційною владою постраждалої держави. Чим слабший уряд, тим довше триватиме гуманітарна операція та тим більше ресурсів для її здійснення знадобиться. Саме у країнах із слабким управлінням роль ООН у гуманітарних операціях зростає

4. В ООН та організацій, що входять до її системи, відсутня єдина структура, відповідальна за проведення гуманітарної діяльності у царині подолання наслідків стихійних лих. Функції розподілені між численними струкутними підрозділами, такими як Управління з координації гуманітарних питань. Міжвідомчим постійний комітет. Групою ООН з оцінки надзвичайного стану та координації, Групою ООН для боротьби зі стихійними лихами, Міжнародною консультативною групою з пошуку та порятунку, Службою з пошуку та порятунку у містах; та спеціалізованими установами ООН. Деякі із них при цьому ведуть досить незалежну політику по відношенню власне до ООН та не бажають поступатися своєю автономією на користь жодної з інших структур у рамках ООН, в результаті чого Управління з координації гуманітарних питань неспроможне скоординувати

швидку реакцію ООН на природний катаклізм всередині самої системи ООН.

В механізмі надання гуманітарної допомоги постраждалим від природних катаклізмів країнам наявні значні прогалини та дублювання. Мандати Управління з координації гуманітарних питань та Міжвідомчого постійного комітету збігаються у сфері розробки загальносистемної гуманітарної політики. Низка повноважень Міжвідомчого постійного комітету та Групи для боротьби зі стихійними лихами дублюються.

Система координаторів надзвичайної допомоги на місцях є занадто складною, міжнародні організації та влада постраждалої держави оминають систему координаторів з надзвичайної допомоги через її складність та незрозумілість субординації. У тому випадку, якщо у постраждалій країні до виникнення катастрофи не було призначено Координатора з гуманітарних питань, Постійного координатора, то складність процедури призначення на ці посади, необхідність численних консультацій між різними структурами та узгоджень кандидатур, уповільнює початок розгортання місії ООН. За наявності у постраждалій країні спеціальної місії ООН, її повноваження в гуманітарній операції залишаються невизначеними, а на практиці Спеціальна місія повністю дублює функції Управління з координації гуманітарних питань.

Застосування кластерної системи координації значно підвищило ефективність координаційних механізмів та дозволило врятувати більшу кількість життів у перші тижні після стихії, однак ця система не є досконалою, серед її недоліків можна виділити довготривалу процедуру утворення самих кластерів, відсутність стратегічного планування в аспекті кроскластерної взаємодії, велике число учасників кластерів, незрозумілість ролі Управління з координації гуманітарних питань у ній, часті наради та неможливість для невеликих за чисельністю організацій забезпечити регулярне їх відвудівання з огляду на брак людських та матеріальних ресурсів; проведення зустрічей переважно англійською мовою та розташування кластеру у столиці постраждалої країни.

ООН у своїх спробах покращити координаційні механізми гуманітарної діяльності з подолання наслідків стихійних лих створює нові структури, що не сприяє оптимізації уже наявних механізмів, лише ускладнює комунікацію між гуманітарними акторами. Тому реформування координаційних механізмів ООН необхідно спрямувати на оптимізацію вже існуючих інструментів, а не на створення нових.

5. Брак достатньої кількості ресурсів та рівня матеріального оснащення, які ООН завжди потребує у випадку природних катастроф, особливо у країнах із слабким урядом, унеможлиблюють перетворення ООН на лідера гуманітарних операцій. Розпорошеність гуманітарних функцій між різними інституціями ООН, наявність великої кількості бюрократичних процедур не сприяє швидкому прийняттю рішень та ефективній відповіді на стихійне лихо.

Потенційне перетворення ООН на монолітну структуру із відповідним матеріально-ресурсним забезпеченням і власними збройними силами, які можуть бути використані для гуманітарних цілей, становитиме загрозу концепції гуманітаризму, адже допоки система не є організованою, ризики її використання в інтересах інших держав мінімальні. Наразі порушення суверенітету з боку ООН, яке спостерігається у країнах із слабким урядом під час здійснення нею гуманітарної діяльності з ліквідації наслідків стихійних лих, відбувається в інтересах постраждалого населення, адже тільки такі дії дозволять врятувати більшу кількість людських життів та задовольнити базові потреби населення в умовах недієздатності влади.

Посилення координаційної ролі ООН в гуманітарних операціях підвищить їх ефективність, але водночас підвищить ризики політизації гуманітарної діяльності та можливості її використання в інтересах інших акторів міжнародних відносин, що в результаті призведе до того, що держави, які переживатимуть гуманітарні кризи, будуть відмовлятися від допомоги міжнародних організацій, в тому числі і ООН, через загрозу порушення суверенітету та територіальної цілісності, що тільки посилить

страждання людей у всьому світі.

6. Незважаючи на існування різних підходів, наразі не можна стверджувати про існування міжнародної гуманітарної системи, однак можна впевнено констатувати наявність тенденції до її формування, адже система поки не є структурованою, відсутні усталені зв'язки між окремими елементами, вони взаємодіють один з одним під час гуманітарних криз та в ході конференцій щодо розробки правової регламентації практичних аспектів здійснення гуманітарної діяльності.

Елементами міжнародної гуманітарної системи виступають міжнародні урядові організації, у тому випадку, якщо вони безпосередньо приймають участь у гуманітарних операціях чи фінансують їх проведення (наприклад, ФАО, ЮНЕСКО, Верховний Комісар ООН у справах біженців та інші); міжнародні неурядові організації (наприклад, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Оксфам, Лікарі без кордонів та інші); транснаціональні корпорації; національні організації; релігійні інституції; індивіди, держави, що постраждали від гуманітарної катастрофи, спричиненою природними чи антропогенними факторами, та відповідно ті держави, які надають допомогу; яких об'єднує прагнення полегшити людські страждання та дотримання гуманітарних принципів, які встановлюють специфічний внутрішній порядок функціонування системи, накладаючи певні обмеження на дії кожного елемента.

Зовнішнім середовищем для міжнародної гуманітарної системи виступає система міжнародних відносин. Імпульсом, що надходить до міжнародної гуманітарної системи постає будь-яка гуманітарна криза, яка перевищує потенціал уряду постраждалої країни самотужки подолати її наслідки. Реакцією міжнародної гуманітарної системи на імпульси із зовнішнього середовища є проведення гуманітарних операцій, при цьому жоден елемент окремо не здатен забезпечити необхідну реакцію на гуманітарну катастрофу, тому лише спільна реакція всієї гуманітарної системи здатна забезпечити ефективне вирішення гуманітарної катастрофи.

Міжнародна гуманітарна система наразі є гетерогенною за складом учасників і формується навколо ООН, яка виконує роль координаційного центру у системі та створює норми і стандарти здійснення гуманітарної діяльності. ООН володіє важелями впливу на процес формування принципів співробітництва у гуманітарній сфері, однак монополію ООН у створенні міжнародно-правової бази гуманітарної діяльності підриває Міжнародна Федерація Червоного Хреста, яка саме й розробила гуманітарні принципи, які формують засади для проведення гуманітарної діяльності.

7. Гуманітарні катастрофи, спричинені цунамі 2004 р. в Індійському океані та землетрусом на Гаїті 2010 р., стали одними з найбільш руйнівних природних катаклізмів в історії людства. З точки зору логістики гуманітарна операція на Гаїті була значно складнішою, адже до вцілілих від землетрусу районів було неможливо відправляти гуманітарну допомогу.

Якщо порівнювати гуманітарні операції в Індонезії та на Гаїті, то безумовно потенціал подолання в Індонезії значно перевищував потенціал Гаїті – найбільш вразливої країни Західної півкулі, яку відносять до так званих “failed states”, тобто держав, що не відбулися. Слабкість уряду Гаїті пояснює його відсторонення від керівництва гуманітарною операцією, адже у багатьох аспектах функції уряду перебрали на себе Місія ООН зі стабілізації на Гаїті та Управління з координації гуманітарних питань. Натомість індонезійська влада чітко контролювала дії акторів, що надавали допомогу.

Уряд Гаїті не накладав жодних обмежень на присутність міжнародних організацій на своїй території, тоді як уряд Індонезії чітко визначив часові рамки їхнього перебування та особливі райони країни, куди вони не мали права допуску.

Команди ООН з Оцінки та координації прибули на Гаїті значно швидше, ніж до Індонезії, однак в обох випадках бюрократичні перешкоди заважали ефективному виконанню функцій Групи ООН з оцінки надзвичайного стану і координації діяльності. В Індонезії Група ООН з оцінки надзвичайного стану і координації діяльності не могла розпочати свою роботу без транспортних

засобів Повітряної служби ООН, яка не має у своєму розпорядженні власних літаків, а лише орендує їх у приватних компаній, які на той час встигли здати в оренду свої повітряні судна іншим міжнародним організаціям. На Гаїті Група ООН з оцінки та координації не могла використовувати ресурси Місії ООН зі стабілізації на Гаїті, доки мандат місії не було розширено Генеральною Асамблеєю ООН.

В обох випадках оцінка збитків та потреб постраждалого населення не мала вирішального значення для гуманітарних акторів при плануванні їхньої подальшої стратегії, тому значна кількість міжнародних організацій проводила власну оцінку. В першу чергу це пояснюється занадто пізніми строками оголошення результатів оцінки, проведеної ООН.

Під час ліквідації наслідків як цунамі в Індонезії, так і землетрусу на Гаїті до гуманітарних операцій були залучені військові. Уряд Індонезії підписав із кожною державою, чиї контингенти були залучені до відновлюваних робіт, відповідну угоду, що містила положення про умови перебування іноземних військ на індонезійській території та обмеження щодо їхньої дислокації. Уряд Гаїті таких угод не підписував, натомість аналогічні угоди були укладені між представниками країн, що надавали свої військові контингенти для гуманітарних цілей, та Місією ООН зі стабілізації. В Індонезії іноземні військові контингенти фактично виконували накази командування національної армії, в той час як на Гаїті вони діяли самостійно, не узгоджуючи свої дії з урядом.

Відмінністю гуманітарної операції на Гаїті виступає застосування кластерного підходу, що значно покращило координацію діяльності між гуманітарними акторами та дозволило уникнути численних дублювань проектів, що було одним із головних недоліків гуманітарної операції в Індонезії.

Якщо в Індонезії найуспішнішим напрямом здійснення гуманітарної діяльності можна назвати сферу охорони здоров'я, оскільки міжнародні організації попередили та зупинили розповсюдження небезпечних

інфекційних хвороб, то у випадку з Гаїті цього зробити не вдалося; навпаки представники військових континентів Непалу, що перебували у розпорядженні в ООН, стали причиною епідемії холери, яку ООН більше чотирьох років не могла приборкати, що значно підірвало довіру до цієї організації.

8. Оскільки жодна країна не застрахована від того, що на її території станеться стихійне лихо, політична система має бути готовою до реагування на природні катастрофи. Хоча Україна, не належить до країн, вразливих до стихійних лих, землетруси з епіцентрами в Маріуполі 7 серпня 2016 р. 4,6 балів за шкалою Ріхтера та у Румунії 24 вересня 2016 р., наслідки якої відчула частина України, є свідчення необхідності посилити потенціал України до подолання.

У зв'язку із перманентною загрозою державному суверенітету, пов'язаною із окупацією Криму та подіями в ОРДЛО, Україна має зосередити свої зусилля на розробці плану дій на випадок стихійного лиха, формуванню відповідної правової бази та переформатуванні політичної системи з метою недопущення використання важкого становища після природного катаклізму для порушення територіальної цілісності та незалежності.

Україні доцільно заздалегідь долучитися до існуючих механізмів співробітництва у гуманітарній сфері, налагодити співпрацю з УКГП, активізувати співпрацю з ІНСАРАГ. Особливо ретельно Україні варто опрацювати план дій на випадок залучення іноземних збройних сил до гуманітарної операції на своїй території.

Хоча не зареєстровано жодного випадку, коли після використання іноземних військових під час гуманітарної операції з подолання наслідків стихійного лиха, ці збройні контингенти залишалися на території постраждалої держави, що призводило до її військової окупації, тим не менш присутність збройних сил інших держав потенційно може становити загрозу суверенітету та державній цілісності постраждалої країни. Зважаючи на те,

що Російська Федерація надає пряму підтримку терористичним угрупованням ОРДЛО, називаючи цю допомогу «гуманітарними конвоями», існує великих ризик, що у випадку ослаблення центральної влади України внаслідок потенційного стихійного лиха, наприклад сильного землетрусу, Росія продовжить такі самі дії з порушення державного суверенітету України, але вже в інших областях. Тому важливо використати всі наявні механізми та інструменти, щоб іноземні війська долучилися до гуманітарної операції та сприяли її ефективному проведенню, але при цьому діяли в рамках чітких обмежень, встановлених Україною.

З метою мінімізації ризиків та швидкого розгортання військових контингентів для порятунку більшої кількості життів, Україні варто заздалегідь повідомити Управління з координації гуманітарних питань стосовно своєї позиції щодо залучення іноземних збройних сил для ліквідації наслідків стихії на власній території. Українській владі доцільно погодитися на залучення у випадку стихійного лиха іноземних збройних сил в першу чергу країн НАТО. Міністерству закордонних справ та Міністерству оборони України у тісній взаємодії із Міністерством надзвичайних ситуацій варто розробити та укласти угоди про можливість використання збройних сил певних держав після стихії, де повинні бути визначені часові обмеження для перебування цих військ на українській території. Для того, щоб зменшити ризики неузгодженої із державною владою діяльності іноземних збройних сил, Україна повинна взяти ці контингенти під своє пряме командування. Окрім того, Управління з координації гуманітарних питань має бути поставленим до відома, що Україна не погодиться на допомогу від збройних сил Російської Федерації, і будь-які дії російської армії на території України будуть розцінені як пряме порушення її суверенітету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альбоцій О.В. До питання забезпечення ефективності управління в надзвичайних ситуаціях // Матер. 10-ої Міжнар. наук.-практ. конф. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях». – К., 2008. – С. 36 – 43.
2. Аналіз і впровадження досвіду взаємодії міжнародних цивільно-військових сил при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій / Г. Г. Ро-щін, Н. І. Іскра, А. В. Терент'єва та ін. // Проблеми військової охорони здоров'я : зб. наук. пр. – К. : Укр. військ.-мед. акад. – 2008. – Вип. 22. – С. 42–47
3. Балдинюк О. В. Вдосконалення механізмів гуманітарної діяльності ООН / О. В. Балдинюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наук. праць. Вип. 13 (Ч. І). - К. : Київський університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 1999. — С. 52—59.
4. Балдинюк О. В. Гуманітарна діяльність ООН у контексті врегулювання збройних конфліктів (1990 - 2000 рр.) : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук : спеціальність 23.00.04 „політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку” / Олександр Васильович Балдинюк. – К. : Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2000. – 222 с.
5. Болотських М.В. Склад, завдання та організація взаємодії сил цивільного захисту, координація дій під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру // Матер. 10-ої Міжнар. наук.-практ. конф. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях». – К., 2008. – С. 10 – 16
6. Бруз В. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів / В. Бруз, М. Тимошик. – К. : Либідь, 1995. – 111 с.
7. В Гаити работают 40 поисково-спасательных команд [Електронний ресурс] / Центр новостей ООН. 2010. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?newsID=12936>

8. Ваттель Э. Де. Право народов или принципы естественного права, применяемые к поведению и делам наций и суверенов / Эммер де Ваттель; [Пер. с фр. В. Н. Дурденевского, Ф. А. Кублицкого, Э. М. Фабрикова] – М. : Госюриздат, 1960. – 719
9. Великая А. Международное гуманитарное сотрудничество: политические аспекты отечественных и западных подходов / Анна Великая. // Право и управление. XXI век. – 2012. – № 3. – С. 63–72.
10. Волинянський П. Б. Деякі питання проблеми медичного реагування на виникнення надзвичайних ситуацій мирного часу / П. Б. Волинянський. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – №2.
11. Волинянський П. Б. Життєзабезпечення постраждалого населення у надзвичайних ситуаціях мирного характеру / П. Б. Волинянський. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2011. – №7.
12. Волинянський П. Б. Принципи взаємодії сил цивільного захисту і міжнародних гуманітарних операціях з ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій. / П. Б. Волинянський. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – №7
13. Гогоша О. Концепція "гуманітарної операції" у теорії міжнародних відносин / О. Гогоша, О. Кучик. // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2013. – №37. – С. 28–34.
14. Гур'єв С. О. Кризовий менеджмент та принципи управління ризиками в процесі ліквідації надзвичайних ситуацій : монографія / С. О. Гур'єв, А. В. Терент'єва, П. Б. Воляньський. – К. : [б. в.], 2008. – 148 с.
15. Гур'єв С. О. Принципи управління наданням гуманітарної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій / С. О. Гур'єв, А. В. Терент'єва, Н. І. Іскра // Економіка та держава. - 2011. - № 5. - С. 105-110.
16. Декларация о недопустимости вмешательства во внутренние дела государств, об ограждении их независимости и суверенитета. 21.12. 1965

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.refworld.org.ru/topic,51dc06874,51dc105172,528c93364,0,,RESOLUTION,.html>.

17. Дополнительный протокол к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающийся защиты жертв международных вооруженных конфликтов (Протокол I). Женева, 8 июня 1977 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <https://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/treaties-additional-protocol-1.htm>.

18. Желнова О. Н. Политические аспекты гуманитарного сотрудничества в современном мире : дис. канд. політ. наук : 23.00.04 / Желнова Ольга Николаевна – Москва, 2000. – 196 с.

19. Женевская конвенция от 12 августа 1949 года о защите гражданского населения во время войны [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/geneva_civilian.shtml.

20. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. 12.08.1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_153.

21. Кант И. Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане (1784) / Иммануил Кант // Кант И. Сочинения в 6 томах / Иммануил Кант. – Москва: ЧОРО, 1966. – С. 5–23.

22. Клименко Н.Г. Державне управління в умовах надзвичайних ситуацій: організаційно-управлінський аспект (актуальність, особливості, основна проблематика) // Упр. сучас. містом. – 2006. – № 1–2/1–6 (21–22). – С. 3–11.

23. Клименко Н.Г. Надзвичайні ситуації як об'єкт управління // Статистика України. – 2006. – № 1. – С. 83–89.

24. Клименко Н. Г. Особливості державного управління в умовах надзвичайних ситуацій: теоретичний та історичний аспекти : дис. канд. юр. наук : 25.00.01 / Клименко Н. Г. – Київ, 2008. – 225 с.
25. Клименко Н.Г. Поняття “надійність” та “ризик” в системі державного управління // Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м.Київ, 31 трав. 2006 р.: У 2 т. / За заг. ред. О.Ю.Оболенського, В.М.Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – Т. 2. – С. 334–335.
26. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція). 18.10.1907 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_222.
27. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях. 12.08.1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_151.
28. Конвенция Тампере о предоставлении телекоммуникационных ресурсов для смягчения последствий бедствий и осуществления операций по оказанию помощи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/tampere.shtml.
29. Кузьменко Л. Р. Міжнародно-правова регламентація відносин, пов’язаних із діяльністю на випадок стихійних лих : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спеціальність 12.00.11 „міжнародне право” / Лідія Рудольфівна Кузьменко. – К.: Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2009. – 230 с.
30. Кукуруз Я. С. Аналіз досвіду роботи мобільного госпіталю при ліквідації медико-санітарних наслідків катастрофічних землетрусів в центрально-

азійському регіоні / Я. С. Кукуруз, С. О. Гур'єв, А. В. Терент'єва // Актуальні питання теорії і практики медицини катастроф і медичного забезпечення Збройних сил України на сучасному етапі : матеріали наук.-практ. конф. (23–24 трав. 2006 р., Тернопіль). – Тернопіль : Укрмедкнига, 2006. – С. 29–30.

31. Лук'янов А. Сучасна миротворчість: військові операції невоєнного типу [Електронний ресурс] – Режим доступу : [phttp://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=massmedia&sub=read &id=12103](http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=massmedia&sub=read &id=12103)>.

32. ООН запросила 164 миллионов долларов США на борьбу с холерой в Гаити [Електронний ресурс] / Центр Новостей ООН. 2010. – Режим доступу до ресурсу : http://www.un.org/russian/news/story.asp?NewsID=14575#.Vpeyj_mLTIU.

33. ООН официально объявила о создании комиссии для выявления источника холеры в Гаити [Електронний ресурс] / Центр Новостей ООН. 2011. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?newsID=14779>.

34. ООН создаст независимую комиссию для выявления источника холеры в Гаити [Електронний ресурс] / Центр Новостей ООН. 2010. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?newsID=14771>.

35. ООН Холера в Гаити – результат стечения ряда обстоятельств [Електронний ресурс] / Центр новостей ООН. 2012. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?newsID=15520>.

36. Основные обязательства в отношении детей в ходе гуманитарных акций – Нью - Йорк: ЮНИСЕФ, 2010. – 62 с.

37. Памяти погибших [Електронний ресурс] / United Nations. 2010. – Режим доступу до ресурсу : www.un.org.

38. Радиш Я. Ф. Досвід взаємодії міжнародних цивільно-військових сил

при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій / Я. Ф.

Радиш, А. В. Терент'єва // Держава та регіони. – 2009. – № 2. – С. 157–160

39. Реагування на надзвичайні ситуації: / [О. Г. Барило, П. Г. Волянський, С. О. Гур'єв та ін.]. – Київ: Бланк Прес, 2014. – 210 с. – с. 11

40. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 2034 (XX) „Допомога на випадок стихійних лих”, 7 грудня 1965 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/220/47/IMG/NR022047.pdf?OpenElement>.

41. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 41/201 (1986) „Бюро Координатора Організації Об'єднаних Націй з питань надання допомоги у випадку стихійних лих”, 8 грудня 1986 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/501/37/IMG/NR050137.pdf?OpenElement>.

42. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 42/169 „Міжнародне десятиліття зі скорочення небезпеки стихійних лих”, 11 грудня 1987 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/518/59/IMG/NR051859.pdf?OpenElement>.

43. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 43/131 „Гуманітарна допомога жертвам стихійних лих та інших катастроф”, 8 грудня 1988 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/535/72/IMG/NR053572.pdf?OpenElement>.

44. Резолюція Генеральної Ассамблеї ООН № 46/182 „Укрепление координации в области чрезвычайной гуманитарной помощи ООН”, 19 декабря 1991 г.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://daccess-dds-nu.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/587/14/IMG/NR058714.pdf?OpenElement>.

45. Резолюція 57/150 „Підвищення ефективності та посилення координації міжнародної допомоги при проведенні пошуково-рятувальних операцій в містах”, 16 грудня 2002 р. [Електронний документ]. — Режим доступу :<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/548/11/PDF/N0254811.pdf?OpenElement>.

46. Рошчін Г. Г. Державна служба медицини катастроф України як головний компонент системи медичного захисту за умов надзвичайних ситуацій / Г. Г. Рошчін, С. О. Гур'єв, А. В. Терент'єва // Охорона здоров'я України. – 2009. – № 1 (33). – С. 151–153

47. Рошчін Г. Г. Участь українських медиків в міжнародних гуманітарних акціях під час ліквідації наслідків потужних землетрусів в центрально-азійському регіоні (повідомлення друге) / Г. Г. Рошчін, Я. С. Кукуруз, А. В. Терент'єва // Укр. журн. екстр. медицини ім. Г. О. Можаєва. – 2008. – Т. 9. – № 2. – С. 5–8. – Авторські с. 5–6.

48. Рошчін Г. Г. Участь українських медиків в міжнародних гуманітарних акціях під час ліквідації наслідків потужних землетрусів в центрально-азійському регіоні (повідомлення перше) / Г. Г. Рошчін, Я. С. Кукуруз, А. В. Терент'єва // Укр. журн. екстр. медицини ім. Г. О. Можаєва. – 2008. – Т. 9. – № 1. – С. 39–45. – Авторські с. 40–43.

49. Рошчін Г. Г. Участь українських медиків в ліквідації наслідків потужного землетрусу в Пакистані (повідомлення третє) / Г. Г. Рошчін, Я. С. Кукуруз, А. В. Терент'єва // Укр. журн. екстр. медицини ім. Г. О. Можаєва. – 2008. – Т. 9. – № 3. – С. 20–23. – Авторські с. 20–22.

50. Руководящие принципы Осло. Руководящие принципы использования

иностранных военных ресурсов и средств гражданской обороны для оказания помощи в случае бедствий. Пересмотренный вариант 1.1, ноябрь — 2007 года [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу : <http://www.ifrc.org/docs/idrl/I711RU.pdf>.

51. Сафронова О. В. К вопросу о генеалогии конструктивизма в теории международных отношений / Ольга Владимировна Сафронова. // Вестник Нижегородского университета им.Н. И. Лобачевского. Серия «Международные отношения, Политология, Регионоведение». — 2004. — №1. — С. 99–105.

52. Терент'єва А.В. Аналіз засад і принципів управління спільною роботою міжнародних сил при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій / А. В. Терент'єва // Вісн. НАДУ. — 2005. — № 2. — С. 400–404.

53. Терент'єва А.В., Гур'єв С.О., Волянський П.Б. Кризовий менеджмент та принципи управління ризиками в процесі ліквідації надзвичайних ситуацій. — К., 2008. — 148с.

54. Терент'єва А. В. Державне управління медичним захистом за умов надзвичайних ситуацій природного і техногенного характер : дис. докт. Держ.управ. наук : 25.00.02 / Терент'єва Анна Валеріївна — Київ, 2010. — 461 с.

55. Терент'єва А. В. Організаційні заходи та управлінські рішення в період надзвичайної ситуації та ліквідації її наслідків / А. В. Терент'єва // Економіка та держава. — 2009. — № 8. — С. 43–44.

56. Терент'єва А. В. Питання інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Державної служби медицини катастроф з ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій / А. В. Терент'єва, Я. С. Кукуруз // Актуальні питання теорії і практики медицини катастроф і медичного забезпечення Збройних сил України на сучасному етапі : матеріали наук.-

практ. конф. (23–24 трав. 2006 р., Тернопіль). – Тернопіль : Укрмедкнига, 2006. – С. 48–50.

57. Терент'єва А. В. Управління надзвичайними ситуаціями : монографія / А. В. Терент'єва. – К. : ТОВ “Доктор Медіа”, 2009. – 332 с.

58. Терминологический словарь ООН по снижению риска бедствий [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyRussian.pdf.

59. Ткач Т. Я. Гуманітарна діяльність ООН з подолання наслідків цунамі в Індійському океані 2004 року / Тетяна Ярославівна Ткач // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць. – 2015. – № 96. – С. 488–492.

60. Ткач Т. Я. Концептуально - теоретичні засади здійснення міжнародної гуманітарної діяльності / Тетяна Ярославівна Ткач // Вісник Маріупольського державного університету серія : історія, політологія. – 2015. – № 12. – С. 306–315.

61. Ткач Т. Я. Механізми та інструменти міжнародного співробітництва у подоланні наслідків стихійних лих / Тетяна Ярославівна Ткач // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2015. – № 36. – С. 66–74.

62. Ткач Т. Я. Міжнародна гуманітарна система / Тетяна Ярославівна Ткач // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць. – 2016. – № 105. – С. 337–341.

63. Ткач Т. Я. Особливості здійснення гуманітарної діяльності в умовах стихійних лих / Тетяна Ярославівна Ткач // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць. – 2015. – № 95. – С. 364–368.

64. Ткач Т. Я. Роль ООН у координації гуманітарних операцій з подолання наслідків стихійних лих та формуванні міжнародної гуманітарної системи [Електронний ресурс] / Тетяна Ярославівна Ткач. // Міжнародні

- відносини серія " Політичні науки". – 2016. – № 12. – Режим доступу до ресурсу: [С. http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2938/2631](http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2938/2631).
65. Управління комплексним процесом подолання наслідків катастрофічних повеней : монографія / С. О. Гур'єв, П. Б. Волянський, С. М. Миронець, Г. Г. Рошцін, А. В. Терент'єва, С. М. Волюшин. – К. : [б. в.], 2009. – 290 с.
66. Устав Международного движения Красного Креста и Красного Полумесяца [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : https://www.icrc.org/rus/assets/files/red-cross-crescent-movement/movement_statutes_rus.pdf.
67. Устав Организации Объединенных Наций. Глава I: Цели и принципы [Електронний ресурс]. / ООН – Режим доступу до ресурсу : <http://www.un.org/ru/documents/charter/chapter1.shtml>.
68. Устав Управления Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по делам беженцев. 14.12.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/unhcr_statute.shtml.
69. ФАО приступила к восстановлению ирригационных каналов в пострадавшем от землетрясения городе Леогане в Гаити [Електронний ресурс]. // Центр Новостей ООН. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?newsID=13069>.
70. Фігун Н. В. Роль партнерства в умовах гуманітарної кризи / Н. В. Фігун, О. Б. Білошевська. // Національний університет "Львівська політехніка. – 2015. – №815. – С. 153–160.
71. Філіпенко А. С. Адміністративно-правове регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру : дис. канд. юр. наук : планів реагуван / Філіпенко Анастасія Сергіївна – Ірпінь, 2008. – 284 с.

72. Чумарев С. Международная гуманитарная деятельность : кризис идеологии [Электронный ресурс] / Сергей Чумарев. – Режим доступа : http://old.nasledie.ru/politvne/18_30/article.php?art=0.
73. Шипулин А.Н. Политико-экологический вектор международного сотрудничества : дис. канд. полит. наук : 23.00.04 /Шипулин Александр Николаевич – Москва, 2007.
74. ЮНИСЕФ помогает гаитянским детям вернуться в школу [Электронный ресурс] / Центр Новостей ООН. 2010. – Режим доступа до ресурсу : http://www.un.org/russian/news/story.asp?newsID=13334#.VpeyF_mLTIU
75. 2006 Poll : Humanitarian Relief Sustains Change in Muslim Public Opinion [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.terrorfreetomorrow.org/articlenav.php?id=82>.
76. 2010 Haiti Earthquake [Электронный ресурс] // UNICEF. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.unicefusa.org/mission/emergencies/earthquakes/haiti-2010>.
77. 2015 disasters in numbers [Электронный ресурс] // UNISDR. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: http://www.unisdr.org/files/47804_2015disastertrendsinfographic.pdf
78. Abrahams D. The barriers to environmental sustainability in post-disaster settings : a case study of transitional shelter implementation in Haiti / Daniel Abrahams // Issue Disasters Disasters. – 2014. – № 38. – P. 25–49.
79. Adinolfi C. Humanitarian Response Review / C. Adinolfi, D. Bassiouni, H. Williams. – New York: United Nations, 2005. – 112 p.
80. Agamben G. Homo Sacer Sovereign Power and Bare Life / Giorgio Agamben. – Stanford: Stanford University Press-Stanford, 1998. – 110 p.

81. Agamben G. State of Exception / Giorgio Agamben. – Chicago: University of Chicago Press, 2008. – 104 p.
82. Alexander D. Principles of emergency planning and management / David Alexander. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – 467 p.
83. Alexander J. The 2013 Humanitarian Accountability Report [Электронный ресурс] / J. Alexander, J. Darcy, M. Kiani / HAP - Humanitarian Accountability Partnership International. 2013. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/8758>.
84. Allen K. Community-based disaster preparedness and climate adaptation: local capacity- building in the Philippines / Katrina M. Allen // Disasters. – 2006. – № 30. – P. 81–101.
85. Amit A. Disaster Management : Warning Response And Community Relocation / Awasthy Amit. – New Dehli : Global India Publications, 2009. – 301 p.
86. Anderson M. Do No Harm : How Aid Can Support Peace – or War / Mary B. Anderson. – Boulder : Lynne Rienner Publishers, 1999. – 161 p.
87. Ankersen C. Civil-Military Cooperation in Post-Conflict Operations : Emerging Theory and Practice / Ankersen Christopher. — Abingdon : Routledge, 2008. – 253 p.
88. Annual Disaster Statistical Review 2009 : The numbers and trends / F. Vos, J. Rodriguez, R. Below, D. Guha-Sapir. – Louvain-la-Neuve : Ciaco Imprimerie, 2010. – 39 p.
89. Annual Disaster Statistical Review 2010 : The numbers and trends / D. Guha-Sapir, F. Vos, R. Below, S. Ponserre. – Louvain-la-Neuve : Sylvain Ponserre, 2011. – 50 p.
90. Annual Disaster Statistical Review 2011 : The Numbers and Trends /

D.Guha-Sapir, F. Vos, R. Below, S. Ponserre. – Louvain-la-Neuve : Sylvain Ponserre, 2012. – 43 p.

91. Ashdown P. Humanitarian Emergency Response Review [Электронный ресурс] / P. Ashdown / Department for International Development (UK). 2011. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/6355>.

92. Assessing the impact of microfinance programming on children : an evaluation from post-tsunami Aceh / [L. Stark, N. Kassim, T. Sparling та ін.]. // Disasters. – 2015. – № 39. – P. 295–315.

93. Assistant Secretary-General Catherine Bragg Remarks to the Humanitarian Liaison Working Group New York, 30 November 2012 [Электронный ресурс] // OCHA. – 2012. – Режим доступа до ресурсу: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/ASG%20Bragg%20statement%20to%20HLWG%20301112.pdf>

94. Australia's response to the Indian Ocean Tsunami – Canberra : Commonwealth of Australia, 2006. – 51 p

95. Baker D. The Principled Case for Employing Private Military and Security Companies in Interventions for Human Rights Purposes / D. Baker, J. Pattison. // Journal of Applied Philosophy. – 2012. – № 29. – P. 1–18.

96. Bang H. General overview of the disaster management framework in Cameroon / Henry Ngenyam Bang // Disasters. – 2014. – № 38. – P. 562–586

97. Barnett M. Empire of Humanity : A History of Humanitarianism / Michael Barnett. – Ithaca : Cornell University Press, 2011. – 312 p.

98. Barnett M. Eyewitness to a Genocide : The United Nations and Rwanda / Michael Barnett. – Ithaca : Cornell University Press, 2003. – 240 p.

99. Barnett M. Humanitarianism Contested : Where Angels Fear to Tread / M. Barnett, T. Weiss. – Abington : Routledge, 2013. – 192 p.

100. Barnett M. Humanitarianism in question : Politics, power, ethics / M. Barnett, T. Weiss. – Ithaca : Cornell University Press, 2008. – 303 p.
101. Barnett M. Humanitarianism Transformed / Michael Barnett // Perspectives on Politics. – 2005. – № 4. – P. 723–740.
102. Barnett M. Sacred Aid : Faith and Humanitarianism / M. Barnett, J. Stein. – Oxford : Oxford University Press, 2012. – 258 p.
103. Barnett M. Rules for the World: International Organizations in Global Politics / M. Barnett, M. Finnemore. – Ithaca: Cornell University Press, 2004. – 226 p.
104. Barnett M. The International Humanitarian Order / Michael Barnett. – Abington : Routledge, 2009. – 240 p.
105. Barrientos E. Héctor. Disaster Management Cooperation in Central America : The Case of Rainfall-induced Natural Disasters / Héctor E. Guinea Barrientos, Ashok Swain, Marcus B. Wallin and Lars Nyberg // Geografiska Annaler : Series A, Physical Geography. – 2015. – № 97. – P. 85–96.
106. Belgrad E. The Politics of International Humanitarian Aid Operations / E. Belgrad, N. Nachmias. – Santa-Barbara : Greenwood Publishing Group, 1997. – 220 p.
107. Benini A. Rapid humanitarian assessments and rationality : a value-of-information study from Iraq, 2003–04 / A. Benini, C. Conley // Disasters. – 2007. – № 31. – P. 29–48.
108. Beristain C. M. Humanitarian aid work : A Critical Approach / Carlos Martin Beristan. – Pennsylvania : University of Pennsylvania Press, 2005. – 204 p.
109. Beyond emergency relief in Haiti [Электронный ресурс] // European Community Humanitarian Office. 2011. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/6044>.

110. Bhattacharjee A. Evaluation of OCHA Response to the Haiti Earthquake / A. Bhattacharjee, R. Lossio. – New York : United Nations, 2011. – 118 p.
111. Bhavnani R. Natural Disaster Conflicts [Электронный ресурс] / Rakhi Bhavnani / Harvard University. 2006. – Режим доступа до ресурсу : www.disasterdiplomacy.org/bhavnani/summary.pdf.
112. Birnbaum M. Humanitarianism / Marvin L. Birnbaum // Prehospital and Disaster Medicine. – 1997. – № 2. – P. 240–241.
113. Borger J. Climate change disaster is upon us, warns UN [Электронный ресурс] / Julian Borger / The Guardian. 2007. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.theguardian.com/environment/2007/oct/05/climatechange>.
114. Borton J. An Account of Coordination Mechanisms for Humanitarian Assistance During the to the 1994 Crisis International Response in Rwanda / John Borton // ADMP Series. – 1996. - № 22. – P. 305–323.
115. Bradbury M. Winning Hearts and Minds? Examining the Relationship Between Aid and Security in Kenya / M. Bradbury, M. Kleinman – Medford : Tufts University Press, 2010. – 77 p.
116. Brafman O. The Starfish and the Spider: The Unstoppable Power of Leaderless Organizations / O. Brafman, R. Beckstrom. – New York: Penguin, 2006. – 233 p.
117. Brassard C. Natural Disaster Management in the Asia-Pacific : Policy and Governance / C. Brassard, D. Giles, A. Howitt. – New York : Springer, 2014. – 203 p.
118. Brauman R. MSF and the aid system : Choosing not to choose / R. Brauman, M. Neuman. – Geneva : MSF and CRASH, 2011. – 13 p.
119. Brody H. The Other Side of Eden : Hunters, Farmers and the Shaping of the World / Hugh Brody. – NewYork : North Point Press, 2001. – 376 p.

120. Burkle F. Lessons learnt and future expectations of complex emergencies / Frederick Burkle. // Fortnightly review. – 1999. – №319. – С. 422–426.
121. Cahill K. Basics of international humanitarian missions / Kevin M Cahill. – New York : Fordham University Press, 2004. – 291 p.
122. Cahill K. History and Hope : The International Humanitarian Reader / Kevin M. Cahill. – New York : Fordham Univ Press, 2013. – 464 p.
123. Cahill K. Technology for Humanitarian Action / Kevin M Cahill. – New York : Fordham University Press, 2005. – 319 p.
124. Cahill K. The Pulse of Humanitarian Assistance (International Humanitarian Affairs) / Kevin M. Cahill. – New York : Fordham University Press, 2007. – 314 p.
125. Cahill K. Traditions, Values, and Humanitarian Action / Kevin M. Cahill. – New York : Fordham University Press, 2003. – 466 p.
126. Capitalizing on Catastrophe : Neoliberal Strategies in Disaster Reconstruction (Globalization and the Environment) / [N. Gunewardena, S. Mark, A. De Waal та ін.]. – New York : Altamira Press, 2008. – 288 p.
127. Carter W. Disaster Management : A Disaster Manager's Handbook / W. Nick Carter. – Mandaluyong : Asian Development Bank, 2008. – 392 p.
128. Chaine R.de. Humanitarian Space and the Social Imaginary : Medecins Sans Frontieres / Doctors Without Borders and the Rhetoric of Global Community / Robert De Chaine // Journal of Communication Inquiry. – 2002. – № 26. – P. 354–369.
129. Chew L. Caught in the Storm : The Impact of Natural Disasters on Women / L. Chew, K. Ramdas. – San Francisco : The Global Fund for Women, 2005. – 8 p.
130. Chiaudani F. Improving coordination in humanitarian aid : reflections on the cluster system [Електронний ресурс] / Francesca Chiaudani. – Режим доступу до ресурсу : <https://www.eisf.eu/news/improving-coordination-in-humanitarian->

- aid-reflections-on-the-cluster-system/?mc_cid=a59c70af1d&mc_eid=fa7be12825.
131. Children and the 2004 Indian Ocean Tsunami : Evaluation of UNICEF's Response in Indonesia (2005-2008) [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/node/6888.aspx>.
 132. Children of Haiti : Three Months after the Earthquake : Progress, Gaps and Plans in Humanitarian Action Supporting a Transformative Agenda for Children [Электронный ресурс] / UNICEF. 2010. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/5930.aspx>.
 133. Chong D. UNTAC in Cambodia : A New Model for Humanitarian Aid in Failed States? / Daniel P. L. Chong // Development and Change. – 2002. – № 33. – P. 957–978.
 134. Cities and Calamities : Learning from Post-Disaster Response in Indonesia [Электронный ресурс] // Journal of Urban Health. – 2007. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.alnap.org/node/9553.aspx>.
 135. Clarke J. Transitional coordination in Sudan (2006–08) : lessons from the United Nations Resident Coordinator's Office / John N. Clarke // Disasters. – 2002. – № 37. – P. 420–441.
 136. Clarke P. Exploring coordination in humanitarian Clusters / P. Clarke, L. Campbell. – London : ALNAP, 2015. – 126 p.
 137. Cluster Approach Evaluation [Электронный ресурс] / [A. Stoddard, A. Harmer, K. Haver та ін.] // OCHA. 2006. – Режим доступа до ресурсу : <http://ochaonline.un.org/OchaLinkClick.aspx?link=ocha&docId=1086339>.
 138. Cohen R. An Institutional Gap for Disaster IDPs / Roberta Cohen // Forced Migration Review. – 2009. – № 32. – P. 58–59.
 139. Collier P. Haiti : From Natural Catastrophe to Economic Security : A Report for the Secretary-General of the United Nations / Paul Collier. – Oxford : Oxford

Univercity press, 2009. – 19 p.

140. Comfort L. Resilience, Entropy, and Efficiency in Crisis Management : The January 12, 2010, Haiti Earthquake / L. Comfort, M. Siciliano, A. Okada // Risk, Hazards & Crisis in Public Policy. – 2011. – № 2. – P. 1–25.

141. Convention and Statute Establishing the International Relief Union. – League of Nations Treaty Series [Электронный ресурс] / UNTERM. – Режим доступа до ресурсу : <http://unterm.un.org/DGAACS/unterm.nsf/8fa942046ff7601c85256983007ca4d8/ba4e1234f1384ee6852569fa00002b3d?OpenDocument>.

142. Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field. Geneva, 22 August 1864 [Электронный ресурс] / IFRC. – Режим доступа до ресурсу : <https://www.icrc.org/ihl/INTRO/120?OpenDocument>.

143. Coordination of International Humanitarian Assistance in Tsunami-affected Countries / [J. Bennett, W. Bertrand, C. Harkin та ін.]. – London : Tsunami Evaluation Coalition, 2006. – 105 p.

144. Coordination of International Humanitarian Assistance in Tsunami-affected Countries, Evaluation findings : Sri Lanka [Электронный ресурс] / [J. Bennett, W. Bertrand, C. Harkin etc.] / TEC. 2006. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/5416>.

145. Coordination of International Humanitarian Assistance in Tsunami-affected Countries, Evaluation findings : The Maldives [Электронный ресурс] / J. Bennett, C. Harkin, S. Samarasinghe / TEC. 2006. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/5417>.

146. Coordination of International Humanitarian Assistance in Tsunami-affected Countries, Evaluation sub-study : The 2004 tsunami : civil military aspects of the international response [Электронный ресурс] / TEC. 2006. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/5414>.

147. Coppola D. Introduction to International Disaster Management / Damon P. Coppola. – Oxford : Elsevier, 2015. – 733 p.
148. Couldrey M. Tsunami learning from humanitarian response / M. Couldrey, T. Morris // Forced migration review. – 2005. – Special Issue. – P. 6–9
149. Creti P. Cash-Transfer Programming in Emergencies / Edited by Pantaleo Creti and Susanne Jaspars. – Oxford : Oxfam House, 2006. – 107 p.
150. Cross-sectional survey of malaria prevalence in tsunami-affected districts of Aceh Province, Indonesia / D. Muriuki, S. Hahn, B. Hexom, R. Allan // International Journal of emergency Medicine. – 2012. – № 5. – P. 5–11.
151. Cuny F. Use of Military in Humanitarian Relief [Электронный ресурс] / Frederick Cuny / PBS. 1989. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/cuny/laptop/humanrelief.html>.
152. Currion P. Can humanitarian agencies still fly the flag of high principle, or are they just relics of an imperial model of charity? [Электронный ресурс] / Paul Currion // AEON. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://aeon.co/essays/humanitarianism-is-broken-but-it-can-be-fixed>.
153. Daddow O. International Relations Theory : The Essentials / Oliver Daddow. – London : SAGE, 2013. – 360 p.
154. Davey E. A history of the humanitarian system : Western origins and foundations / E. Davey, J. Borton, M. Foley. – London : Humanitarian Policy Group, 2013. – 60 p.
155. Davidson S. A Review of the IFRC-led Shelter Cluster Haiti 2010 [Электронный ресурс] / Davidson S. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/7474.aspx>.
156. Derderian K. Changing tracks as situations change : humanitarian and health response along the Liberia-Côte d'Ivoire border / Katharine Derderian // Disasters.

– 2014. – № 38. – P. 673–689.

157. Disaster Risk a Challenge for Development – New York: United Nations Development Programme, 2004. – 146 p.

158. Dolan C. The Haiti Earthquake – Country and Global level Cluster Coordination Experiences and Lessons Learnt [Электронный ресурс] / C. Dolan, M. Ververs // Field Exchange – Режим доступа до ресурсу: <http://www.ennonline.net/fex/39/haiti>.

159. Donini A. The Golden Fleece : Manipulation and Independence in Humanitarian Action / Antonio Donini. – Boulder : Kumarian Press, 2012. – 318 p.

160. Donini A. The far side : the meta functions of humanitarianism in a globalised world / Antonio Donini // Disasters. – 2010. – № 34(2). – P. 220–237.

161. Donnely J. Realism in international relations / Jack Donnely. – Cambridge: Cambridge Univercity Press, 2000. – 25 p.

162. Duplat P. Haiti: From the ground up [Электронный ресурс] / P. Duplat, E. Parry // Refugees International. – 2010. – Режим доступа до ресурсу: http://refugeesinternational.org/sites/default/files/030210_haiti_groundup.pdf.

163. Emergency Operation 2010 – Haiti “Food Assistance to Earthquake Affected Populations in Haiti” [Электронный ресурс] / World Food Program. 2010. – Режим доступа до ресурсу : http://one.wfp.org/operations/current_operations/project_docs/200110.pdf.

164. Emergency Response and Recovery [Электронный ресурс] / Catholic Relief Service. 2015. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.crs.org/get-involved/advocate/public-policy/emergency-response-recovery>.

165. Environment and Humanitarian Action. Increasing Effectiveness, Sustainability and Accountability [Электронный ресурс] / Groupe URD. 2014. –

Режим доступа до ресурсу :
http://www.urd.org/IMG/pdf/EHA_Study_web_FINAL.pdf.

166. Evaluation of OCHA's Regional Office in West and Central Africa (ROWCA) [Электронный ресурс] / Global Policy Group Institute. 2012. – Режим доступа до ресурсу :
http://old.gppi.net/approach/consulting/evaluation_of_ochas_regional_office_in_west_and_central_africa/.

167. Evaluation of UNDP Contribution to Disaster Prevention and Recovery [Электронный ресурс] // United Nation's Development Programm. – 2010. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.oecd.org/derec/undp/47871337.pdf>

168. FAO Helping the Hungry in Crisis Situations: FAO's Emergency Programme [Электронный ресурс] // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – 2002. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.fao.org/WorldFoodSummit/sideevents/papers/Y6892e.htm>.

169. Falk M. Post-Tsunami Recovery in Thailand : Socio-cultural Responses / Monica Lindberg Falk. – Abingdon : Routledge, 2014. – 218 p.

170. Father Christmas Garb Alleged among Greek Donations to Tsunami Victim' [Электронный ресурс] / ReliefWeb. 2006. – Режим доступа до ресурсу :
<http://www.reliefweb.int/rw/RWB.NSF/db900SID/KHII-69T5XA?OpenDocument>.

171. Feith P. The Aceh Peace Process Nothing Less than Success / Pieter Feith. – Washington D.C.: United States Institute of Peace, 2007. – 8 p.

172. Ferris E. Protecting people in cities : the disturbing case of Haiti / E. Ferris, S. Ferro-Ribeiro // Disasters. – 2012. – № 36. – P. 43–63.

173. Ferris E. The Politics of Protection : The Limits of Humanitarian Action / Elithabeth Ferris. – Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2011. – 341 p.

174. Field Listing : Budget [Электронный ресурс] // Central Intelligence Agency. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2056.html>.
175. Fischer E. Disaster Response : The Role of a Humanitarian Military [Электронный ресурс] / Elisabeth Fischer / Army Technology. 2011. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.army-technology.com/features/feature125223/>.
176. Fishstein P. Winning Hearts and Minds? Examining the Relationship between Aid and Security in Afghanistan / P. Fishstein, A. Wilder. – Boston : Feinstein International Center Tufts University, 2012. – 82 p.
177. Flynn D. The impact of disasters on small business disaster planning : a case study / David T Flynn // Disasters. – 2007. – № 31. – P. 508–515.
178. Forbes: The World's Billionaires [Электронный ресурс] // Forbes. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.forbes.com/profile/ted-turner/?list=billionaires>.
179. Forsman Å. A Situational Analysis of Metropolitan Port-au-Prince, Haiti [Электронный ресурс] / Åsa Forsman / UN-Habitat. 2010. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/19867>.
180. Foster T. Urban WASH Lessons Learned from Post-Earthquake Response in Haiti [Электронный ресурс] / T.Foster / OXFAM. 2011. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/12182>.
181. Frezzetti F. UNDAC Missions 2014-2015 [Электронный ресурс] / Francesco Frezzetti // Prezi. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: [undac-missions-2014-2015](https://prezi.com/undac-missions-2014-2015/).
182. Ghani A. Fixing Failed States : A Framework for Rebuilding a Fractured World / A. Ghani, C. Lockart. – NewYork : Oxford University Press, 2008. – 272 p.

183. Ginty R. Companion to Humanitarian Action / R. Ginty, J. Peterson. – Abingdon : Routledge, 2015. – 486 p.
184. Glossary on humanitarian terms [Электронный ресурс] // Reliefweb. – 2008. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.who.int/hac/about/reliefweb-aug2008.pdf>.
185. Graves S. Lost in Translation – Managing Coordination and Leadership Reform in the Humanitarian System / S. Graves, V. Wheeler, E. Martin // Humanitarian Policy Group. – 2007. – № 27. – P. 1–8.
186. Grünewald F. Inter-agency real-time Evaluation in Haiti: 3 months after the earthquake [Электронный ресурс] / F. Grünewald, A. Binder, Y. Georges / Groupe URD - Groupe Urgence Rehabilitation. 2010. – Режим доступа до ресурсу : https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Haiti_IA_RTE_1_final_report_en.pdf.
187. Guha-Sapir D. Annual Disaster Statistical Review 2013 : The numbers and trends / D. Guha-Sapir, P. Hoyois, R. Below. – Louvain-la-Neuve : Ciaco Imprimerie, 2014. – 50 p.
188. Guidelines for the engagement and coordination of humanitarian actors and military and police actors in Haiti [Электронный ресурс] / ОЧА. 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Guidelines%20for%20Civ-Mil%20Coord%20HAITI.pdf>.
189. Guidance Note on Using the Cluster Approach to Strengthen Humanitarian Response [Электронный ресурс] / IASC. 2006. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.refworld.org/pdfid/460a8ccc2.pdf>.
190. Guidelines of the use of military and civil in disaster relief : Project DPR 213/3 MCDA [Электронный ресурс] // ОЧА. – 1994. – Режим доступа до

ресурсы:

<http://www2.wpro.who.int/internet/files/eha/toolkit/web2010/Technical%20References/Security/Guidelines%20on%20the%20Use%20of%20Military%20and%20Civil%20Defence%20Assets.pdf>.

191. Guttry A. International Disaster Response Law / A. Guttry, M. Gestri, G. Venturini. – Hague : T.M.C. Asser Press, 2012. – 764 p.

192. Guzzini S. Power, Realism and Constructivism / Stefano Guzzini. – London : Routledge, 2013. – 341 p.

193. Haar R. When Does the United States Intervene Militarily for Humanitarian Reasons / Roberta Haar // Politics & Policy. – 2015. – № 43(2). – P. 284–314.

194. Haddow G. Introduction to Emergency Management / G. Haddow, J. Bullock, D. Coppola. – Butterworth : Heinemann, 2010. – 424 p.

195. Haiti EMOP 200110 “Food Assistance to Earthquake-affected Populations in Haiti” [Электронный ресурс] // World Food Program. – 2010. – Режим доступа до ресурсу:

<http://files.givewell.org/files/DisasterRelief/WFP/WFP.%20BUDGET%20REVISION%202%20TO%20EMERGENCY%20OPERATION%20HAITI.pdf>

196. Haiti: A once-in-a-century chance for change — Beyond reconstruction: Reenvisioning Haiti with equity, fairness, and opportunity [Электронный ресурс] // Oxfam International. – 2010. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.oxfam.org/policy/haiti-once-century-chance-change>.

197. Haiti : from Relief to Development [Электронный ресурс] // Global Communities. 2010. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/10336>.

198. Haiti Earthquake. One Year On Plan’s response to the January 2010 earthquake and priorities for the future (17 December 2010) [Электронный

ресурс] / Reliefweb. 2011. – Режим доступа до ресурсу : http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Full_Report_3342.pdf.

199. Haiti Earthquake – Four-year progress report [Электронный ресурс] // IFRC. 2014. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/12722>.

200. Haiti Earthquake ‘Reflections’ After Action Review [Электронный ресурс] // CARE International. 2010. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/8597.aspx>.

201. Haiti Earthquake : Response Context Analysis / [N. Rencoret, A. Stoddard, K. Haver etc.]. – London : ALNAP, 2010. – 54 p.

202. Haiti : Five years on, no justice for the victims of the cholera epidemic [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Haiti%20Five%20years%20on%20no%20justice%20for%20the%20victims%20of%20the%20cholera%20epidemic.pdf>.

203. Haiti : unconditional cash transfers – lessons learnt [Электронный ресурс] / Humanitarian briefing paper. 2012. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.cashlearning.org/downloads/resources/casestudies/Haiti%20cash%20response%20briefing%20paper.pdf>.

204. Halabi Y. The Expansion of Global Governance into the Third World : Altruism, Realism, or Constructivism? / Yakub Halabi // International Studies Review. – 2004. – № 6. – P. 21–48.

205. Handbook for RCs and HCs on Emergency Preparedness and Response [Электронный ресурс] // IASC. 2010. – Режим доступа до ресурсу : <http://eird.org/publicaciones/Handbook.pdf>.

206. Hardcastle J. Humanitarian assistance : towards a right of access to victims of natural disasters / Rohan J. Hardcastle, Adrian T. L. Chua // International

Review of the Red Cross. – 1998. – Vol. 38, issue 325. – P. 589-609.

207. Harvey P. Editorial : mini special issue on cash transfers / Paul Harvey // Disasters. – 2006. – № 30. – P. 273–276.

208. Harvey P. Towards good humanitarian government : The role of the affected state in disaster response / Paul Harvey // Humanitarian Policy Group. – 2009. – № 37. – P. 1–4.

209. Hedman E. The politics of the tsunami response / Eva-Lotta Hedman // Forced migration review. – 2005. – № 7. – P. 4–5.

210. Helman G. Saving failed states / G. Helman, S. Ratner // Foreign policy. – 1993. – № 3. – P. 3–20.

211. Henderson J. Logistics in Support of Disaster Relief / James H Henderson. – Bloomington : AuthorHouse, 2007. – 133 p.

212. Hilhorst D. Humanitarian Space as Arena : A Perspective on the Everyday Politics of Aid / D. Hilhorst, B. Jansen // Development and Change. – 2010. – № 42. – P. 1117–1139.

213. Hocké J. Humanitarian Action: Protection and Assistance / Jean-Pierre Hocké // International Review of the Red Cross. – 1984. – № 24. – P. 11–17.

214. Hoffman S. The Anthropology of Disaster / S. Hoffman, A. Oliver-Smith. – Santa Fe : School of American Research Press, 2002. – 317 p.

215. Hofmann C. Military responses to natural disasters: last resort or inevitable trend? [Электронный ресурс] / C. Hofmann, L. Hudson // Humanitarian Practice Network. – 2009. – Режим доступа до ресурсу: <http://odihpn.org/magazine/military-responses-to-natural-disasters-last-resort-or-inevitable-trend>

216. Hopgood S. Saying “No” to Wal-Mart? Money and Morality in Professional Humanitarianism / Stephen Hopgood // Humanitarianism in question : politics,

power, ethics. – Ithaca : Cornell University Pres, 2008. – P. 98–123.

217. Horváth A. Reflections on the inequities of humanitarian assistance / A. Horváth, A. Binder, K. Koddenbrock. – Berlin : Global Public Policy Institute, 2013. – 45 p.

218. Huang A. Taiwan's prime minister resigns over response to deadly typhoon; Cabinet members expected to quit posts Thursday [Электронный ресурс] / Annie Huang. – Режим доступа до ресурсу : <https://www.highbeam.com/doc/1P2-20728239.html>.

219. Humanitarian Agenda 2015 : Principles, Power, and Perceptions / [A. Donini, L. Minear, S. Azarbaijani-Moghaddam etc.]. – Boston : Feinstein International Center, 2015. – 48 p.

220. Humanitarian Aid on the Move : Special Issue – Haiti [Электронный ресурс] / Groupe URD – Groupe Urgence Rehabilitation Developpement. 2011. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/7004>.

221. Humanitarian Bulletin (10-25 March 2011) [Электронный ресурс] // Reliefweb. 2011. – Режим доступа до ресурсу : http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/8BF227D8FCD19BAF8525785F00554215-Full_Report_0.pdf.

222. Humanitarian Civil-Military Coordination : A Guide for the Military [Электронный ресурс] // ОСНА. 2014. – Режим доступа до ресурсу : <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/UN%20OCHA%20Guide%20for%20the%20Military%20v%201.0.pdf>.

223. Humanitarian emergencies [Электронный ресурс] // United Nation's Population Fund. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.unfpa.org/emergencies>.

224. Humanitarian Programme Cycle [Электронный ресурс]. – Режим доступа

до ресурсу : <https://www.humanitarianresponse.info/programme-cycle/space>.

225. Humanitarian Response Review [Электронный ресурс] // United Nations. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: http://www.unicef.org/emerg/files/ocha_hrr.pdf.

226. IASC Cluster Approach Evaluation, Phase 2 : Cluster Approach Evaluation 2. Synthesis Report [Электронный ресурс] / J. Steets, F. Grünewald, A. Binder etc. – Режим доступа до ресурсу : http://www.gppi.net/approach/consulting/cluster_approach/.

227. IASC guidelines on the Humanitarian Profile common operational dataset. – Geneva : Inter Agency Standing Committee, 2012. – 8 p.

228. ICRC Strategy 2014-2015 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : www.alnap.org/resource/20783.aspx.

229. INSARAG at the Global Level [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : <http://www.insarag.org/ru/global-structures/globalstructures-leftmenu.html>.

230. INSARAG Guidelines and Methodology [Электронный ресурс] / OCHA. 2012. – Режим доступа до ресурсу : <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/INSARAG%20Guidelines%202012.pdf>.

231. INSARAG Guidelines Volume I: Policy [Электронный ресурс] // OCHA. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://documents.tips/documents/insarag-guidelines-v1-policy.html>.

232. INSARAG Haiti Earthquake Response 2010 [Электронный ресурс] / UNOCHA. 2010. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.syrialearning.org/resource/7150>.

233. INSARAG Regional Groups [Электронный ресурс]. – Режим доступа до

- ресурсы : <http://www.insarag.org/ru/regional-groups/regionalgroups-leftmenu.html>
234. INSARAG Steering Group [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсы : <http://www.insarag.org/ru/global-structures/stering-group.html>.
235. Inter-Agency Standing Committee (IASC) [Электронный ресурс] / Preventionweb. 2008. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.preventionweb.net/organizations/2747/profile>.
236. Inter-agency Standing Committee.Common Framework for Preparedness [Электронный ресурс] / International Strategy for Disasters Reduction. 2013. – Режим доступа до ресурсу : <https://undg.org/wp-content/uploads/2015/10/Final-Common-Framework-for-Preparedness.pdf>.
237. International Regulation of Telecommunications in disaster Relief / Background information sheet. [Электронный ресурс] / IFRC. 2006. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.ifrc.org/Global/idrl-telecoms-background.pdf>.
238. Implementing cash for work programmes in post-tsunami Aceh : experiences and lessons learned / [S. Doocy, M. Gabriel, S. Collins etc.] // Disasters. – 2006. – № 30. – P. 277–296.
239. Indian Ocean Tsunami : Disaster, Generosity and Recovery // Asian Economic Journal. – 2012. – № 26. – P. 211–231.
240. Inomata T. Toward the United Nations Humanitarian Assistance Programm for Disaster Response and Reduction / Tadanori Inomata. – Geneva: United Nations, 2006. – 39 с.
241. International Review of the Red Cross, 1998. – № 325. – P. 589-609.
242. Izumi T. A New Approach of Disaster Management in Bangladesh : Private Sector Involvement / T. Izumi, R. Shaw // Risk, Hazards & Crisis in Public Policy. – 2014. – № 5. – P. 425–455.
243. JOTC information sheet: Requests for military or police assistance

[Электронный ресурс] // MINUSTAH. – 2010. – Режим доступа до ресурсу: [http://onerresponse.info/Disasters/Haiti/Coordination/publicdocuments/JOTC%20Info%20Sheet%20\(2010-03-01\).ppt](http://onerresponse.info/Disasters/Haiti/Coordination/publicdocuments/JOTC%20Info%20Sheet%20(2010-03-01).ppt).

244. James B. Disaster Prerardness and Mitgation: UNESCO`s Role / Barry James. – Paris: UNESCO, 2007. – 48 p. – p. 43

245. James E. Managing Humanitarian Relief : An operational guide for NGOs / Eric James. – Warwickshire: Intermediate Technology Publications Ltd., 2008. – 351 p.

246. Japan Earthquake and Tsunami Facts and Figures [Электронный ресурс] // UN Daspatch. – 2011. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.undispatch.com/japan-earthquake-and-tsunami-facts-and-figures/>.

247. Japan Voluntary Organizations Active in Disaster (JVOAD) [Электронный ресурс] / Tomo Dachi. 2014. – Режим доступа до ресурсу : <http://usjapantomodachi.org/programs-activities/entrepreneurship-leadership/jpmorgan-ngo/japan-voluntary-organizations-active-in-disaster-jvoad/>.

248. Juma M. Eroding local capacity : international humanitarian action in Africa / M. Juma, A. Suhrke. – Uppsala : Nord Africa Institute, 2002. – 203 p.

249. Jayadeva U. Ethnic conflict, the Sri Lankan state and the tsunami / Uyangoda Jayadeva. // Forced migration review. – 2005. – №7. – P. 30–31.

250. Kalshoven F. Assisting the victims of armed conflict and the disasters : Papers delivered at the International Conference on Humanitarian Assistance in Armed Conflict / Frits Kalshoven. – Hague : Martinus Nijhof Publishers, 1989. – 258 p.

251. Kapucu N. Interstate Partnerships in Emergency Management / N. Kapucu, M. Augustin, V. Garayev // Public Administration Review. – 2009. – № 2. – P. 297–313.

252. Karan P. The Indian Ocean Tsunami : The Global Response to a Natural Disaster / P. Karan, S. Subbiah. – Lexington : University Press of Kentucky, 2011. – 310 p.
253. Kauffmann D. The central role of cash transfer programmes in the response to the urban disaster in Haiti : lessons learned [Электронный ресурс] / Domitille Kauffmann. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.urd.org/The-central-role-of-cash-transfer>.
254. Keen D. Complex Emergencies / David Keen. – Cambridge : Polity, 2008. – 293 p.
255. Kelman I. Hurricane Katrina disaster diplomacy / Ilan Kelman // Disasters. – 2007. – № 31. – P. 288–309.
256. Kennedy M. Statement to the press attributable to Mr. Kevin M. Kennedy, Regional Humanitarian Coordinator for the Syria crisis [Электронный ресурс] / Kevin M. Kennedy // Reliefweb. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.law.harvard.edu/faculty/dkennedy/speeches/TheDarkSides.pdf>.
257. Kivland C. Unmaking the State in “Occupied” Haiti / Chelsey L. Kivland. // Polar. – 2012. – №35. – P. 248–270.
258. Law and legal issues in international response : a deskstudy / International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. – Geneva : IFRC, 2007. – 214 p.
259. Le Billon P. Peace in the wake of disaster? Secessionist conflicts and the 2004 Indian Ocean tsunami / P. Le Billon, A. Waizenegger // Transactions of the Institute of British Geographers. – 2007. – № 32. – P. 411–427.
260. Leader N. Terms of Engagement : Conditions and Conditionality in Humanitarian Action [Электронный ресурс] / N. Leader, J. Macrae / Humanitarian Group. 2000. – Режим доступа до ресурсу :

<http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/303.pdf>.

261. Lindell M. Introduction to emergency management / M. Lindell, R. Perry, C. Prater. – Chichester : John and Sons, 2006. – 584 p.

262. Living and Giving after the Tsunami [Электронный ресурс] / The Guardian. 2005. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.guardian.co.uk/leaders/story/0,,1673622,00.html>.

263. Lost in Transition : Principles, Practice and Lessons from Haiti for Urban Post-Disaster Shelter Recovery Programs [Электронный ресурс] / D. Sanderson, A. Sharma, J. Kennedy, J. Burnell // Asian Journal of Environment and Disaster Mangement. 2012. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/20105.aspx>.

264. Lüsted M. 2004 Indian Ocean Tsunami / Marcia Amidon Lüsted. – Edina : ABDO, 2010. – 112 p.

265. Macalister-Smith P. The International Relief Union : Reflections on the Convention Establishing an International Relief Union of 12 July 1927 / Peter Macalister-Smith // Legal History Review. – 1986. – Vol. 54, issue 2. – P. 458-473.

266. Macrae J. The politics of coherence: humanitarianism and foreign policy in the post-Cold Warera / J. Macrae, N. Leader. // HPG. – 2000. – № 1. – P. 1–6.

267. Making a Difference in 2015 [Электронный ресурс] // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.fao.org/emergencies/appeals/2016/en/>.

268. Malan M. U.S. Civil-Military Imbalance for Global Engagement : Lessons from the Operational Level in Africa / Mark Malan. – Geneva : Refugees International, 2008. – 52 p.

269. Matthews S. Logistical challenges / Steve Matthews // Forced migration review. – 2005. – № 7. – P. 38–39.
270. McClean D. World Disasters Report / Denis McClean. – Lyon : Imprimerie Chirat, 2010. – 216 p.
271. McGilvray D. Tsunami Recovery in Sri Lanka : Ethnic and Regional Dimensions / D. McGilvray, M. Gamburd. – Abingdon : Routledge, 2013. – 208 p.
272. Mearsheimer J. The False Promise of International Institutions / John Mearsheimer. // International Security. – 1995. – №19. – P. 5–49.
273. Minear L. NATO and Humanitarian Action in the Kosovo Crisis / L. Minear, T. Baarda, M. Sommers. – Providence : The Thomas J. Watson Jr. Institute for International Studie, 2000. – 212 p.
274. Mis en oeuvre du 23 Janvier au 06 February 2010 Pour UNOCHA, Port-au-Prince, Haiti 2010. [Электронный ресурс] / 2010 – Режим доступа до ресурсу: <http://www.alnap.org/pool/files/rinah-report-final-rinah-report-feb2010.pdf>.
275. Mission of Hope Haiti Prosthetics [Электронный ресурс] // Mission of Hope. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: http://www.mohhaiti.org/prosthetics#.V49z_OuyOko.
276. Morgenthau H. The Six Principles of Political Realism / Hans J. Morgenthau // Politics Among Nations : The Struggle for Power and Peace. – New York : Alfred A. Knopf, 1978. – P. 4–15.
277. Muggah R. The effects of stabilisation on humanitarian action in Haiti / Robert Muggah // Disasters. – 210. – № 34. – P. 444–463.
278. Müller T. The Ethiopian famine' revisited : Band Aid and the antipolitics of celebrity humanitarian action / Tanja R. Müller // Disasters. – 2013. – № 37. – P. 61–79.

279. Mulligan M. Rebuilding Communities after Disasters : Lessons from the Tsunami Disaster in Sri Lanka / Martin Mulligan // Global Policy. – 2013. – № 4. – P. 278–287.
280. Naruse H. Features and formation processes of multiple deposition layers from the 2004 Indian Ocean Tsunami at Ban Nam Kem, southern Thailand / Hajime Naruse, Shigehiro Fujino, Apichart Suphawajruksaku and Thanawat Jarupongsakul // Island Arc. – 2010. – № 19(3). – P. 399–411.
281. National Rapid Environmental Assessment Sri Lanka [Электронный ресурс] // UNEP. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: http://www.unep.org/tsunami/reports/TSUNAMI_SRILANKA_LAYOUT.pdf.
282. Nel P. Natural Disasters and the Risk of Violent Civil Conflict / P. Nel, M. Righarts // International Studies Quarterly. – 2008. – № 52. – P. 159–185.
283. Nikitin A. Concepts in International Peacekeeping / Nikitin A. // Military Review. – 1997. – № 3. – Vol. 77. – May. – P. 68
284. Nolte I. Public–nonprofit partnership performance in a disaster context / I. Nolte, S. Boenigk // Public Administration. – 2011. – № 89. – P. 1385–1402.
285. OCHA Orientation Handbook [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/D9A0632184D43827C1256D9C00380874-ocha-orient-2002.pdf>.
286. OCHA Situation report №12 [Электронный ресурс] // OCHA. – 2011. – Режим доступа до ресурсу: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/76B901CB64BB36AAC125785C0045D219-Full_Report.pdf.

287. OCHA Situation Report No. 25 Earthquake and Tsunami Indonesia, Maldives, Sri Lanka [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : ftp://ftp.fao.org/Fi/DOCUMENT/tsunamis_05/OCHA/ReportNo25.p
288. OECD DAC [Электронный ресурс] / Global Humanitarian assistance. 2012. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.globalhumanitarianassistance.org/data-guides/data-sources/oecd-dac>.
289. Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) /OCHA.[Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.gpplatform.ch/pbguide/organisation/office-coordination-humanitarian-affairs-och>
290. Olson R. Un-Therapeutic Communities : A Cross-National Analysis of Post-Disaster Political Unrest / R. Olson, A. Drury // International Journal of Mass Emergencies and Disasters. – 1997. – № 15. – P. 221–238.
291. Operational Guidance Terms of Reference for Cluster Coordination at the National Level [Электронный ресурс] / IASC. 2010. – Режим доступа до ресурсу : <https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/IASC%20Operational%20Guidance%20ToR%20Cluster%20Coordinators.pdf>.
292. Page C. International Actors Leading in Relief Efforts : 2004 Indian Ocean Tsunami Aid Assessment / Courtney M. Page // Asian Politics & Policy. – 2009. – № 1. – P. 435–462.
293. Pictet J. The fundamental principles of the Red Cross / Jean Pictet. – Geneva : International Committee of the Red Cross & Henry Dunant Institute, 1987. – 605 p.
294. Plan seeks better disaster coping [Электронный ресурс] // China Report ASEAN. – 2011. – Режим доступа до ресурсу: http://china.org.cn/environment/2011-05/11/content_22538497.htm.. – Режим

доступу до ресурсу: <http://isdp.eu/content/uploads/publications/2013-yates-chinas-risk-equation.pdf>.

295. Protecting Persons Affected by Natural Disasters : IASC Operational Guidelines on Human Rights and Natural Disasters – Washington : Brookings-Bern Project on Internal Displacement, 2006. – 33 p.

296. Quality in Humanitarian Actions : Thinking Ahead [Электронный ресурс] / ALNAP. 2014. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/19181>.

297. Quéinnec E. The ambivalence of the inherent nature and purpose of humanitarian organisations : a research theme for the management sciences / Erwan Quéinnec // International Social Science Journal. – 2003. – № 55. – P. 501–523.

298. Real Time Evaluation of WFP's Response to the Indian Ocean Tsunami / [H. Goyder, E. Girerd-Barclay, A. Jones etc.]. – Geneva : World Food Programme, 2005. – 143 p.

299. Reducing Disasters Risks at World Heritage Properties [Электронный ресурс] // UNESCO. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: <http://whc.unesco.org/en/disaster-risk-reduction/>.

300. Report on meeting Accountability to Affected Populations within the Clusters : Where we are and what next? [Электронный ресурс] / Humanitarian Accountability Partnership. 2010. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.hapinternational.org/pool/files/geneva-accountability-meeting-report-17-march-2010.pdf>.

301. Resolution 1908. Adopted by the Security Council at its 6261st meeting, on 19 January 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1908\(2010\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1908(2010)).

302. Response to the humanitarian crisis in Haiti [Электронный ресурс] / IASC. 2010. – Режим доступа до ресурсу : http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/B2987B3C2B0CB071852577600069D837-Full_Report.pdf.
303. Responsibility to Protect / [G. Evans, M. Sahnoun, G. Côté-Harper та ін.]. – Ottawa: International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2010. – 91 с
304. Rief D. A Bed for the Night : Humanitarianism in Crisis / David Rief. – New York : Simon and Schuster, 2003. – 381 p.
305. Rietjens S. Inter-organisational communication in civil–military cooperation during complex emergencies : a case study in Afghanistan / S. Rietjens, V. Verlaan, T. Zaalberg, T. Boer // Disasters. – 2009. – № 33. – P. 412–435.
306. Rigg J. The Indian Ocean tsunami : socio-economic impacts in Thailand / J. Rigg, L. Law, M. Tan-Mullins, C. Grundy-Warr // The Geographical Journal. – 2005. – № 171. – P. 374–379.
307. Rofi A. Tsunami mortality and displacement in Aceh province, Indonesia / A. Rofi, S. Doocy, C. Robinson // Disasters. – 2006. – № 30. – P. 340–35
308. SCHR Position Paper on Humanitarian Military Relations [Электронный ресурс] // IFRC. – 2010. – Режим доступа до ресурсу: [https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Steering%20Committee%20for%20Humanitarian%20Response-%20SCHR%20position%20paper%20on%20humanitarian-military%20relations%20\(2010\).pdf](https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Steering%20Committee%20for%20Humanitarian%20Response-%20SCHR%20position%20paper%20on%20humanitarian-military%20relations%20(2010).pdf).
309. Scheper E. Impact of the Tsunami Response on Local and National Capacities Thailand Country Repor / Elisabeth Scheper. – London : Tsunami Evaluation Coalition, 2006. – 53 p.

310. Schrader J. The Army's Role in Domestic Disaster Response / J. Schrader. – Santa Monica : Rand, 1993. – 56 p.
311. Schweizer B. Moral dilemmas for humanitarianism in the era of “humanitarian” military interventions / Beat Schweizer. // IRRC. – 2004. – №86. – С. 547–564.
312. Seaman K. UN-Tied Nations : The United Nations, Peacekeeping and Global Governance / Kate Seaman. – Farnham : Ashgate Publishing, Ltd, 2014. – 248 p.
313. Secretary-General's Statement, Sendai, Japan, 14 March 2015 [Электронный ресурс] // United Nations Secretary-General. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.un.org/sg/statements/index.asp?nid=8459>.
314. Security Council boosts force levels for military, police components of United Nations Stabilization Mission in Haiti : Resolution 1908 (2010) [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : <http://www.un.org/News/Press/docs/2010/sc9847.doc.htm>.
315. Security Resolution 1529 (2004) [Электронный ресурс] // United Nations. – 2004. – Режим доступа до ресурсу: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1529\(2004\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1529(2004)).
316. Shannon R. Social dimensions of science–humanitarian collaboration : lessons from Padang, Sumatra, Indonesia / [R. Shannon, M. Hope, J. McCloskey etc.] // Disasters. – 2014. – № 38. – P. 636–656.
317. Shaw R. Recovery from the Indian Ocean Tsunami: A Ten-Year Journey / Rajib Shaw. – Tokyo: Springer, 2014. – 503 p.
318. Shaw R. Tohoku Recovery : Challenges, Potentials and Future / Rajib Shaw. – Tokyo : Springer, 2014. – 193 p.
319. Shearer D. Still falling short : protection and partnerships in the Lebanon

emergency response / D. Shearer, F. Pickup // *Disasters*. – 2007. – № 31. – P. 336–352.

320. Singh S. Disaster management / S. Singh. – New Dehli : Mittal Publications, 1998. – 339 p.

321. Slim H. Dithering over Darfur? A preliminary review of the international response / Hugo Slim // *International Affairs*. – 2004. – № 80. – P. 811-828.

322. Slim H. Idealism and Realism in Humanitarian Action [Электронный ресурс] / Hugo Slim / Center for Humanitarian Dialogue. 2005. – Режим доступа до ресурсу : http://www.hdcentre.org/uploads/tx_news/165Idealismandrealisminhumanitarianaction.pdf.

323. Soulé B. Post-crisis analysis of an ineffective tsunami alert : the 2010 earthquake in Maule, Chile / Bastien Soulé // *Disasters*. – 2014. – № 38. – P. 375–397.

324. C. Spearin. Private Security Companies and Humanitarians : A Corporate Solution to Securing Humanitarian Spaces? / Christopher Spearin // *International Peacekeeping*. – 2001. – № 8. – P. 20–43.

325. Statement Secretary-General's remarks to Member States briefing on the World Humanitarian Summit New York, 20 April 2015 [Электронный ресурс] // United Nations Secretary-General. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.un.org/sg/statements/index.asp?nid=8555>

326. Stoddard A. Unsafe Passage : Road Attacks and Their Impact on Humanitarian Operations [Электронный ресурс] / A. Stoddard, A. Harmer, K. Ryou / ALNAP. 2014. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.alnap.org/resource/19231.aspx>.

327. Stoddard A. You Say You Want a Devolution : Prospects for remodeling

humanitarian assistance [Электронный ресурс] / Abby Stoddard / Center on International Cooperation New York University, Journal of Humanitarian Assistance. 2004. – Режим доступа до ресурсу : <https://sites.tufts.edu/jha/archives/89>.

328. Street A. The UN Cluster Approach in the Pakistan earthquake response : an NGO perspective [Электронный ресурс] / A. Street, G. Parihar / Humanitarian Practice Network. 2007. – Режим доступа до ресурсу : <http://odihpn.org/magazine/the-un-cluster-approach-in-the-pakistan-earthquake-response-an-ngo-perspective/>.

329. Strengthening of the coordination of emergency humanitarian assistance of the United Nations Report of the Secretary-General [Электронный ресурс] / Reliefweb. 2015. – Режим доступа до ресурсу : <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/N1513715.pdf>.

330. Study Four : Changes in humanitarian financing : implications for the United Nations [Электронный ресурс] / M. Dalton, K. von Hippel, R. Kent, R. Maurer / OCHA. 2003. – Режим доступа до ресурсу : https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/Study_4_Final.pdf.

331. Stumpenhorst M. The UN OCHA cluster approach : gaps between theory and practice / M. Stumpenhorst, R. Stumpenhorst, O. Razum // Journal of Public Health. – 2011. – № 19. – P. 587–592.

332. Sucre C. Civil-military coordination in natural disasters : Americas region [Электронный ресурс] / Canne A. Sucre / OCHA. 2013. – Режим доступа до ресурсу : <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/13-03-07%20Roundtable%20Summary%20-%20Haiti%20Civil-Military%20Coordination.pdf>.

333. Sundar I. Disaster Management / I. Sundar, T. Sezhiyan. – New Dehli : Sarup & Sons, 2007. – 182 p.

334. T-Mobile, AT&T, Sprint and Others Donate Equipment to Haitian Telecom Voila for Earthquake Relief Effort [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.prnewswire.com/news-releases/t-mobile-att-sprint-and-others-donate-equipment-to-haitian-telecom-voila-for-earthquake-relief-effort-83327967.html>.
335. Telford J. Joint evaluation of the international response to the Indian Ocean tsunami : Synthesis Report / J. Telford, J. Cosgrave, R. Houghton. – London : Tsunami Evaluation Coalition, 2006. – 178 p.
336. Telford J. The international humanitarian system and the 2004 Indian Ocean earthquake and tsunamis / J. Telford, J. Cosgrav // Disasters. – 2007. – № 31. – P. 1–24.
337. Terry F. Condemned to Repeat? : The Paradox of Humanitarian Action / Fiona Terry. – Ithaca : Cornell University Press, 2013. – 298 p.
338. The Failed States : Index 2005 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : <http://fsi.fundforpeace.org/rankings-2005-sortable>.
339. The Failed States : Index 2009 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : <http://fsi.fundforpeace.org/rankings-2009-sortable>.
340. The Failed States : Index 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.fundforpeace.org/global/library/cr-10-99-fs-failedstatesindex2010-1103g.pdf>.
341. The Fragile States : Index 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://library.fundforpeace.org/library/fragilestatesindex-2015.pdf>.
342. The gift of disaster : the commodification of good intentions in post-tsunami Sri Lanka / B.Korf, S. Habullah, H. Pia, B. Klem // Disasters. – 2010. – № 34. – P. 60–77.

343. The Indian Tsunami : A Case Study Investigation by NATO RTO SAS-065. Part Two : The Case of Aceh and North Sumantra [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : http://static1.squarespace.com/static/53bad224e4b013a11d687e40/t/551c03e6e4b0a9acf94ea9fd/1427899366046/Tsunami_case_study.pdf.
344. The Indian Ocean Tsunami Disaster : Implications for U.S. and Global Disaster Reduction and Preparedness. – Washington : National Academies Press, 2006. – 10 p.
345. The International Disaster Database [Электронный ресурс] / Centre for Research on the Epidemiology of Disasters. 2014. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.emdat.be/natural-disasters-trends>.
346. The MCDA Register. 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.ocha.unog.ch/cr>.
347. The Nepalese Army in UN Peace Support Operations [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : http://www.nepalarmy.mil.np/na_un.php?
348. The Role and Responsibilities of the United Nations Disaster Management Team [Электронный ресурс] / United Nations Disaster Management Training Programme. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.lcgbangladesh.org/derweb/un%20reform/role%20and%20responsibilities%20of%20undmt.pdf>.
349. The State of Art of Humanitarian Action [Электронный ресурс] // European Universities of Professionalization of Humanitarian Action. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: <http://euhap.eu/upload/2014/09/the-state-of-art-of-humanitarian-action-2013.pdf>.
350. The State of the Humanitarian Enterprise / [A. Donini, L. Fast, G. Hansen etc.]. – Boston : Feinstein International Center, 2015. – 42 p.

351. The State of the Humanitarian System / [G. Taylor, A. Stoddard , A. Harmer etc.]. – London : ALNAP, 2012. – 102 p.
352. The State of the Humanitarian System / [A. Stoddard, A. Harmer, K. Haver etc.]. – London : ALNAP, 2015. – 138 p.
353. The United Nations Development Group commits with the Haitian Prime Minister to support the transition from the humanitarian framework to development [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://reliefweb.int/report/haiti/united-nations-development-group-commits-haitian-prime-minister-support-transition>.
354. The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs Civil-Military Coordination Section [Электронный ресурс] // ОCHA. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/UN%20OCHA%20Guide%20for%20the%20Military%20v%201.0.pdf>.
355. The U.S. Military Response to the 2010 Haiti Earthquake : Considerations for Army Leaders / [G. Cecchine, F. Morgan, M. Wermuth etc.]. – Santa Monica : Rand Corporation, 2013. – 112 p.
356. The U.S. paratrooper had a simple message for the people of Haiti. He said : “I don’t plan on firing a single shot” [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : <http://www.theguardian.com/world/2010/jan/18/haiti-earthquake-us-soldiers-aid>.
357. Thompson W. Success in Kashmir : a positive trend in civil–military integration during humanitarian assistance operations / Wiley C. Thompson // Disasters. – 2010. – № 34. – P. 1–15.
358. Tkach T. Foreign Military Forces Employment in Humanitarian Operations after Natural Disasters / Tetyana Tkach // European Political and Law Discourse. – 2015. – С. 83–89.

359. Tkach T. The United Nations' Coordination Instruments in Disaster Response / Tetyana Tkach // Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe. – 2016. – № 5. – С. 75–80.
360. UN CAP appeal 2013 [Электронный ресурс] / Global Humanitarian Assistance. 2013. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2012/12/gha-CAP-2013-analysis-1412121.pdf>.
361. UNDAC Handbook 2013 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/UNDAC%20handbook%20-%20English.pdf>.
362. UNDAC Review 2011 [Электронный ресурс] // UNDAC. – 2012. – Режим доступа до ресурсу: http://www.urd.org/IMG/pdf/UNDAC_REVIEW_REPORT.pdf. – p. 14
363. UNEP Asian Tsunami Disaster Task Force : Situation Report 3. – Geneva : UNEP, 2005. – 13 p.
364. UNICEF Humanitarian Action Study 2015 A synthesis of UNICEF's response [Электронный ресурс] // UNICEF. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: http://www.unicef.org/emergencies/files/HAS_Study_2015_FINAL.pdf. – p.2
365. UNICEF's Approach in Humanitarian Action [Электронный ресурс] // UNICEF. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: http://www.unicef.org/emergencies/index_68712.html.
366. UNICEF's Office of Emergency Programmes (EMOPS) [Электронный ресурс] // UNICEF. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: http://www.unicef.org/emergencies/index_68714.htm

367. UNICEF's Role in Humanitarian Action [Электронный ресурс] // UNICEF. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: http://www.unicef.org/emergencies/index_68708.htm
368. USAR Nepal Earthquake Response Technical Evaluation [Электронный ресурс] // OCHA. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: http://www.insarag.org/images/stories/Nepal_Earthquake_INSARAG_Mini-Survey.pdf. – p.1
369. United Nations civil-military coordination officer field handbook. 2007 [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : <http://www.refworld.org/pdfid/47da7da52.pdf>.
370. United Nations disaster assessment and coordination – UNDAC mission report Indian tsunami [Электронный ресурс] // United Nations. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: http://www.un.or.th/pdf/assessments/UNDAC-Mission_Report_Thailand-21_01_2005.pdf.
371. Valerie Amos Lecture at Universiti Teknologi Malaysia “The Future of Humanitarian Action” Kuala Lumpur, 24 February 2015 [Электронный ресурс] // Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/24%20Feb%2015%20USG%20Malaysia.pdf>.
372. Valery Amos. Speech on the Occasion of the Signing of an MOU with UN Office for Coordination of Humanitarian Affairs [Электронный ресурс] // Japan International Cooperation Agency. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: http://www.jica.go.jp/english/about/president/speech/140723_01.html.
373. Valle H. Humanitarian agencies and authoritarian states : A symbiotic relationship? / H. Valle, S. Healy // Disasters. – 2013. – № 37. – P. 188–201.

374. Ville de Goyet C. The role of needs assessment in the tsunami response / C. de Ville de Goyet, L. Morinière. – London : Tsunami Evaluation Coalition, 2006. – 57 p.
375. Voices of the Internally Displaced in South Asia / [S. Begum, M. Guhathakurta, S. Niroula etc.]. – Kolkata : Mahanirban Calcutta Research Group, 2006. – 115 p.
376. Völz C. Humanitarian coordination in Indonesia: an NGO viewpoint / Carsten Völz. // Forced migration review. – 2005. – №7. – P. 26–27.
377. Waal A. De. The Humanitarian Carnival : A Celebrity Vogue / Alex de Waal // World Affairs. – 2008. – № 2. – P. 43–56.
378. Waal A. De. The humanitarians' tragedy : escapable and inescapable cruelties / Alex De Waal // Disasters Special Issue : The social dynamics of humanitarian action. – 2010. – P. 130–137.
379. Walker P. Shaping the Humanitarian World. Series on Global Institutions / P. Walker, D. Maxwell. – London : Roulkedge, 2014. – 176 p.
380. Warner J. El Niño platforms : participatory disaster response in Peru / J. Warner, M. Oré // Disasters. – 2006. – № 30. – P. 102–117.
381. Watson S. Impugning the Humanitarian Defence / S. Watson // International Migration. – 2011. – № 53. – P. 353–373.
382. Weiss T. Global Governance and the UN : An Unfinished Journey / T. Weiss, R. Thaku. – Bloomington : Indiana University Press, 2010. – 448 p.
383. Weiss T. Humanitarian Business / Thomas G. Weiss. – Hoboken : Wiley, 2013. – 200 p.
384. Weiss T. International Organization and Global Governance / T. Weiss, R.

Wilkinson. – Abington : Routledge, 2013. – 728 p.

385. Weiss T. Military-civilian Interactions : Humanitarian Crises and the Responsibility to Protect / Thomas George Weiss. – Oxford : Rowman & Littlefield, 2005. – 275 p.

386. Weiss T. The United Nations and Changing World Politics / T.Weiss, D. Forsythe, R. Coate, K. Pease. – Boulder : Westview Press, 2013. – 448 p.

387. Weiss T. What's Wrong with the United Nations and How to Fix it / Thomas G. Weiss. – Cambridge : John Wiley & Sons, 2012. – 288 p.

388. What is UNEP [Электронный ресурс] // UNEP Post-conflict and -Disaster Branch. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: http://www.unep.org/disastersandconflicts/Portals/155/publications/DC_factsheet.pdf.

389. Whitman Z. Organisational resilience following the Darfeld earthquake of 2010 / Z. Whitman, J. Stevenson, H. Kachali etc. // Disasters. – 2014. – № 38. – P. 147–177.

390. Wiharta S. The Effectiveness of Foreign Military Assets in Natural Disaster Response / S. Wiharta, H. Ahmad, J. Haine etc. – Solna : Stockholm International Peace Research Institute, 2008. – 140 p.

391. Witt D. Post-Tsunami Malaria in Indonesia : The Pivotal Contributions of Permanente Physicians / David Witt // The Permanent Journal. – 2005. – № 9. – P. 69–71.

392. Working Group [Электронный ресурс] / IASC. – Режим доступа до ресурсу : <https://interagencystandingcommittee.org/working-group>.

393. World Disasters Report : Focus on Negleted Crises [Электронный ресурс] / IFRC. 2006. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.ifrc.org/Global/Publications/disasters/WDR/WDR2006-English->

LR.pdf.

394. World development indicators [Электронный ресурс] / The World Bank. 2009. – Режим доступа до ресурсу : [http:// data.worldbank.org/indicator](http://data.worldbank.org/indicator).

395. World humanitarian data and trends 2014. – Geneva : United Nations, 2015. – 72 p.

396. Yates A. China's Risk Equation Using Military Forces in International Humanitarian Assistance and Disaster Relief Activities [Электронный ресурс] / Athol Yates // Institute for Security and Development Policy. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: <http://isdpr.eu/content/uploads/publications/2013-yates-chinas-risk-equation.pdf>. 34-36

397. Yearbook of the United Nations. 45.1991(1992). – Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 1992. – 1152 p.

398. Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World [Электронный ресурс] / IFRC. 1994. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.ifrc.org/Docs/idrl/I248EN.pdf>.

399. Young H. Participation, political economy and protection : food aid governance in Darfur, Sudan / H. Young, D. Maxwell // Disasters. – 2013. – № 37. – P. 555–578.

400. Zeccola P. Dividing disasters in Aceh, Indonesia : separatist conflict and tsunami, human rights and humanitarianism / Paul Zeccola // Disasters. – 2001. – № 35. – P. 308–328.

401. Zoellick R. Fragile States : Securing Development / Robert Zoellick // Survival. – 2009. – № 50. – P. 67–84.

